

לגירסת התוס', אבל לגירסת הרשב"ם דקודם מקדש ואחר כך מברך ברכת המזון, מאי טעמא לא יעשה שניהם על אותו כוס. וביאר דאף דברכת המזון היא לאחר הקידוש, כיון שצריך לברך על סעודת חול והקידוש הוא לשבת הווי שני ענינים. ואף דכתב הרשב"ם משום עקירת שולחן צריך לומר דאין כוונתו שעקר השולחן לאחר שקידש, אלא שעקירת השולחן לפני הקידוש קובעת שם הסעודה לחול ולא לשבת. והחתם סופר כתב, דלגירסת הרשב"ם, לא קשיא מידי, משום דאינו יכול לברך ברכת המזון על כוס של קידוש, דיהיה הפסק בין בורא פרי הגפן לשתייה. כיון דמפסיק בברכה בין בופה"ג לשתייה.

(ז) גמ', לפי שאין עושין מצוות חבילות חבילות. וברשב"ם כתב הטעם, דמיחזי עליה כמשוי. והתוס' במועד קטן (ח:): ד"ה לפי כתבו הטעם, דיהיה ליבו פנוי למצוה אחת. וכתב השדה חמד (ח"א עמ' 227) נפקא מינה בין שני הטעמים, היכא שעושה שתי המצוות בפעולה אחת כגון שנותן משלוח מנות לאביון שמקיים בזה מצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים בבת אחת, דלטעם הרשב"ם שרי, כיון דלא מיחזי כמשוי, ולטעם התוס' אסור כיון שאין ליבו פנוי למצוה.

(יא) גמ', אלא הבדלה וקידוש חדא מילתא היא. וביאר הרשב"ם דתרווייהו משום קדושת יום טוב, ובהבדלה עצמה מזכיר המבדיל בין קודש לקודש. במגן אברהם (רצ"ט סק"ט) כתב, דמי שהתענה שני ימים לפני ראש השנה שחל ביום ג' ומבדיל ביום בליל ג' (משום שלא הבדיל במוצ"ש), אינו יכול לומר שניהם על אותה כוס, כיון שאינו מזכיר בהבדלה המבדיל בין קודש לקודש, (דהרי הבדלה דחול היא) אין שייכות הבדלה לקידוש, והווי חבילות. אמנם עיין במיאורי שפירש, דכיון שהכל נתקן לקדושת השבת אין זה חשיב חבילות דהכל חדא ענינא הוא, ולפי זה גם באופן הנ"ל מותר לומר שניהם על אותה כוס. והמהר"ם חלאוה פירש דהבדלה וקידוש כולי חדא ברכתא היא דאי ליכא אפוקי ליכא עיולי, והיינו דא"א לקדש בלי להבדיל מיקודם. ולפי מה שביאר המגן אברהם גם אם לא נחשב זה לחבילות, מכל מקום אי אפשר לומר שניהם על כוס אחד.

(יב) תוס' ד"ה שאין אומרים וכו'. כיון שכבר בירך על כוס ברכת המזון. הבית שמואל (אה"ע סק"יב) מדייק מדבריהם, דסברי שקודם מברך בורא פרי הגפן ואחר כך אומר את הששה ברכות, ולא כמנהגינו שמברך בורא פרי הגפן לבסוף.

(יג) והתוס' שבמרדכי (דף לו מדפי המרדכי) כתבו לבאר בשם רבינו ניסים גאון הטעם שמברך בורא פרי הגפן לבסוף, כיון שבכל דוכתא מברכים בורא פרי הגפן של אחרי ברכת המזון סמוך לשתייה (כדי שלא תפסיק ברכת המזון) ולכן לא חילקו גם היכא שצריך להוסיף שש ברכות, ונשאר מקומו בסוף סמוך לשתייה, והטעם שתחת החופה מברכים בורא פרי הגפן קודם,

ליה טפי עדיף, כמו שכתב הבית יוסף. (ריש סימן רע"א). והר"ן (דף כ: מדפי הרי"ף) כתב דכיון דצריך מחמת היום להפסיק סעודתו, ולברך ברכת המזון, הרי היום גורם לברכת המזון שתאמר, הלכך ברכת היום קודמת. וכן מצינו שברכת הגפן קודמת לקידוש מהאי טעמא.

(ו) רשב"ם ד"ה ה"ג תנו רבנן, לשון אחר ראשון אומר עליו ברכת המזון וכו', וכן למדו התוס' לעיל (ק'). ד"ה מפסיקין. וכן בתוס' (בעמוד ב') בד"ה ה"ג ראשון. וכן גרסי התוס' שבמרדכי.

דף קב ע"ב

(ז) גמ' וכו' ראשון מברך עליו ברכת המזון והשני אומר עליו קדושת היום. כתב הרי"ף (דף כ: מדפי הרי"ף) דאף על פי שנדחית סוגיא זו מהלכה, דכבר פסק שמואל שאין יכול להמשיך סעודתו כר' יוסי, אלא פורס מפה ומקדש. מכל מקום שמעינן מינה, דלדידן נמי, אם אכלו סעודתן מבעוד יום וואדמשו ידיהו קדיש יומא, יברכו קודם ברכת המזון ואחר כך יקדשו, כר' יוסי דאמר שברכת המזון קודמת לקידוש. והקשה הרא"ש (סימן ז') כיון שצריכים לקדש, ובעו קידוש במקום סעודה, עליהם להמשיך בסעודה אחרי הקידוש ולמה יברכו ברכת המזון. ונסבירא ליה להרא"ש דאי אפשר לומר שהסעודה שאכל לפני הקידוש יהי נחשב למקום סעודה, והר"ן פליג וסבירא ליה דמועילין ואין ליישב דאינם יכולים להמשיך בסעודתן משום דהרי"ף מיירי בגוונא שנטלו ידיהם ונסתלקו מסעודתם, דמכל מקום יכולים להמשיך סעודתם הראשונה על ידי שיחזרו ויברכו עכשיו המוציא. וויש לומר על פי מה שכתב הביאור הלכה (קע"ט ס"א ד"ה עד שיברך), דלהרא"ה דעת הרי"ף שאם נטל ידיו למים אחרונים אסור לו להמשיך לאכול, גם אם ירצה לברך ברכה ראשונה, דכיון שקיבל עליו לברך ברכת המזון אסור לו לחזור בו, ואם כן לשיטתו אויל. ועיין שם עוד שהביא דשיטת הרא"ש שמותר לחזור ולאכול אחרי שנטל מים אחרונים, נמצא דאיהו נמי לשיטתו מקשה. (י.צ.ב.)

(ח) תוס' ד"ה ראשון. בסוה"ד, ולכך נמי עשו עקירה לבית המדרש. המרומי שדה מבאר כוונתם דכיון שרצו להפסיק סעודתם על ידי ברכת המזון, על כרחייהו צריכים לצאת לבית המדרש דאי לאו הכי הווי ליה ברכה שאינה צריכה.

(ט) גמ', ונמרינהו לתרווייהו אחדא כסא. כתב הרשב"ם בד"ה ולימרינהו דפריך דוקא אליבא דר' יוסי, דלר' יהודה כיון דמפסיקין וצריך עקירת שולחן צריך שני כוסות. והתוס' ד"ה ונמרינהו ביארו לשיטתם, דכיון דצריך להפסיק בברכת המזון שהכוס דידיה לא שייך לקידוש, ועוד דהווי בשביל סעודת חול וקידוש הווי בשביל סעודת שבת. (ועיין נמי בתוס' שבמרדכי) ובבגדי ישע (על התוס' שבמרדכי, אות ג) הקשה, דבשלמא

הדרק היוזמי

מוסכת פסחים דף קב - דף קג

כז תשרי - כז תשרי התשע"ג

הוא עיקר יותר. ובהגהות רבי אלעזר משה הורוויץ הקשה, מנ"ל לרשב"ם דטעמא דרב משום שמצריך הפסק בין הבדלה לקידוש, שמא טעמו כדי שיהיה סדר הבדלה כמו בכל שבת, וכן סברת שמואל. וכתב שיש להגיה בירושלמי דלוי אמר קני"ה, וטעמו, דסובר כרב שצריך להקדים הקידוש, וכשמואל שיש סברא להקדים הבדלה משום סברא דאפרכוס ומלך וכו', אלא דסבר דסברת שמואל שייך דוקא בגוונא שהתחיל לברך על היין, דחשיב שהמלך התחיל לצאת, וצריך ללותו לפני שמקבלים פני האפרכוס, אבל אם לא בירך על היין, לא חשיב שהמלך התחיל לצאת, ואין מניעה לקבל פני האפרכוס קודם, הלכך עושה קודם קידוש ואחר כך יין והבדלה לצאת ידי שניהם. ועיין שם שהאריך עוד.

יט) גמ', מרתא אמר משמיה דר' יהושע ניה"ק. בהגהות רבי אלעזר משה הורוויץ ביאר טעמו, דנר תחילה משום דנר יום טוב חובה וקודם לקידוש והבדלה, שכן הנאתו קודמת. ואחר כך יין, הבדלה, קידוש. משום שסובר שהבדלה גורמת לקידוש, ויין קודם לשניהם כב"ה.

כ) רשב"ם ד"ה נקי"ה, בסוה"ד. והרי א"א לאומר וכו'. ביאר המהרש"א דבא לתת טעם נוסף מלבד מה שהנאת הנר קודמת, דצריך להקדימו לקידוש כדי שלא יהיה הפסק בין היין להבדלה דאז יראה כאילו היין קאי על הקידוש, ולא על ההבדלה מה שאין כן במוצאי שבת דעלמא דליכא קידוש.

כא) רשב"ם ד"ה ה"ג שאמר משום וכו', והלכך נר תחילה לפי שרוצה וכו'. כתב המהרש"א דהוה מצי לפרש כמו שכתב בד"ה נקי"ה, דמאור ברישא משום שהנאתו קודמת.

כב) גמ', בית שמאי אומרים נר ומזון בשמים והבדלה וב"ה אומרים נר ובשמים מזון והבדלה. ביאר רבינו יונה בברכות (דף לח: מדפי הרי"ף) דטעמיהו דב"ש דמקדים הנר לפי שנהנה ממנו מיד, ואחר כך מזון, לפי שאכל כבר ונהנה, מה שאין כן בשמים שעדיין לא נהנה. ולבית הלל יש להקדים בשמים, לפי שבאים לכבוד השבת, להשיב הנפש הכואבת על סילוק הנשמה יתירה, ומהאי טעמא נמי להסמיך ברכתם למאורי האש, דאף היא באה להורות על יציאת השבת.

כג) תוס' ד"ה והלכתא כרבא, משום אינך אמוראין איצטריך לפסוק כרבא ולא משום אביי וכו' ועיין ברשב"ם בד"ה והלכתא כרבא, שכתב, דקדושא והדר הבדלה דכי מבדיל ברישא וכו', דהיינו דלא אויל אמחלוקת אביי ורבא, דודאי דמסקינן דהלכתא כרבא לגבי אביי בענין זמן, אלא דהוא פשוט דהלכתא כוותיה ביע"ל כג"ם, והגמרא באה ללמדנו דהלכה כאביי ורבא דסבירא להו כרב דהקדים קידוש להבדלה, ולא כאינך אמוראין - שמואל ורבה, דפליגי ארב. [ואין להקשות דהא נמי לא בעי לאשמעינן דהא הלכתא כאמוראי בתראי, דכבר כתבו התוס' בקידושין

לפי ששם אין סעודה, ויש להקדים ברכת בורא פרי הגפן שהיא תדירה.

יד) תוס' ד"ה מניחו לאחר המזון. אלא י"ל דוודאי בחינם וכו'. הקשה המהרש"א דאכתי תקשי להתוס' מה שהקשו על תירוצו רבינו ניסים גאון, דלדידהו נמי קשה, דהא הכא טעם בהיתר כיון שאין לו אלא כוס אחד ובוזה הרי התירו לאכול קודם הסעודה, מה שאין כן בטעם מבדיל דמיירי שטעם באיסור.

טו) בא"ד שם. הקשה בהגהות רבי אלעזר משה הורוויץ דאכתי קשה אמאי אמימר בת טוות, הא כמו שאם יש לו רק כוס אחת שרי לאכול לפני הבדלה, כמו כן יש להתיר אם אין לו כוס כלל, משום שאינו יכול לאכול, דאטו מה שהוא עומד להתחייב אחרי אכילתו בכוס לברכת המזון, מתיר לו לאכול לפני הבדלה. ותירץ, דחומרא דבת טוות הוא רק כשלא הבדיל בתפילה, (ואמימר לא הבדיל בתפילה, ולמחרת לאחר שהבדיל בתפילה הבדיל) ומה שכתבו התוס' מיירי בהבדיל בתפילה. ועוד תירץ דאמימר החמיר על עצמו. ובאמת התוס' בברכות (נב). ד"ה מניחו כתבו להדיא בתירוצם, דאמימר החמיר על עצמו. ועוד כתבו דשמא היה סבור שיהיה לו כוס למחר, והכא מיירי שיוודע שלא יהיה לו עוד כוס למחר. ומבואר דלהתירוצו השני אסור לאכול מדינא, אם סבור שיהיה לו כוס, ולתירוצו הראשון הוי חומרא שהחמיר על עצמו. והובאו ב' השיטות בסימן רצ"ו ס"ג, ופסק המשנה ברורה (ס"ק כ"א) שיש להחמיר.

טז) תוס' ד"ה דאית ליה. וקשה דהא כל ד' כוסות צריכי כל חד למילתיה. בחידושי הר"ן תירץ דכוונת הרשב"ם, דאם היה חיוב להבדיל על כוס נפרד, כמו שהביאו לו ד' כוסות היו מביאים לו כוס נוסף להבדלה, ולא מצינו גוונא דבעי ה' כוסות.

יז) רשב"ם ד"ה ושמואל אמר ינה"ק. בסוה"ד, ומה שאין נותנין האמוראין סימן לבשמים וכו'. בחדושי הר"ן כתב הטעם, דכשיוצא משבת לחול היינו ממנוחה שלמה לעמל גדול, וצריך הנחת הנפש בבשמים, אבל כשיוצא משבת ליום טוב יוצא ממנוחה שלמה למעט עמל של צרכי אוכל נפש, וכן כשיוצא מיום טוב לחול הוא יוצא ממנוחה שאינה גמורה (שהרי עמל לאוכל נפש) לעמל גדול, ובוזה אין צריך השבת הנפש בבשמים.

דף קג ע"א

יח) רשב"ם ד"ה ורבה אמר ינה"ק, מסתברא דלוי דאמר מעין שניהן. דהיינו כמו שפירש בדברי רבה, דאמר מעין שמואל דסבירא ליה דהבדלה קודמת לקידוש, ומעין רב שאמר יקני"ה דסבר שצריך ליתן הפסק בין הבדלה וקידוש. ובתוס' שבמרדכי כתב בטעמא דמ"ד קני"ה, (וכן למ"ד ינה"ק) ששינו מכל מוצאי שבת וקבעו נר אחרי הבדלה ולא לפניו, כי רצו לסמוך יין להבדלה, על מנת שלא יראה דהיין אויל אקידוש כיון שקידוש

אין ראוי, דאין ראוי להרבות בברכות, [אמנם לכאורה לדברי הר"ן קשיא פסקו של השו"ע אמאי שרי לשתות...]

כז) גמ', דהא יום טוב שחל להיות אחר השבת וכו', וביאר הרשב"ם בד"ה ואמר רב יקנ"ה. דהקשה למה לא יברך פעמיים על היין. והקשה המהר"ם חלאווה, הא אם נפרש דהטעם שצריך לברך שוב אחר ברכת המזון בורא פרי הגפן, משום שברכת המזון הווי הפסק הסעודה וסילוק, אם כן הא הכא לא שייך להאי טעמא דהא לא בירך ברכת המזון ומאי מדמינן ברכהמ"ז להבדלה. ואין לומר דזה גופא תירוץ הגמ', דמאי ס"ד דמקשה. ועוד לשיטת הר"ר יום טוב בתוס' לעיל (קב.). ד"ה ועקרו, דהטעם שצריך לברך שוב משום דמישתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר, אם כן מה תירוץ הגמ' הכא אמאי לא מברך שוב בורא פרי הגפן. ותירץ, דקידוש והבדלה חדא מצוה היא, וחדא קדושה, דאי ליכא אפוקי ליכא עיולי, ואם כן כמו שקידוש לא הוי הפסק בין בורא פרי הגפן לשתיה, גם הבדלה לא הוי הפסק.

כח) תוס' ד"ה רב אשי. וי"ל דהגדה והלילא נמי הוי הפסק. כתב הרש"ש דדברים אלו דוקא לשיטת הר"ר יום טוב בתוס' לעיל (קב.). ד"ה ועקרו דתפילה הוי הפסק, אבל לתוס' דפליגי עליה, וסברי דדוקא לענין ברכת המזון אמרינן האי סברא דמישתייא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר, הכא נמי הגדה והלילא לא הוי הפסק, וכן פסק הרא"ש (סימן כ"ד) אמנם הרמב"ן במלחמות (דף כד. מדפי הרי"ף) כתב שיש לחלק בין מפסיק סעודתו לתפילת מנחה, למפסיק להגדה, דספק שאינו קבוע חובה להפסיק לא חשיב הפסק, הלכך תפילה דאינו מוכרח להפסיק סעודתו לתפילה לא הוי הפסק, דיכול להתפלל לאחר מיכן, אבל להגדה דחייב להפסיק משום דתיקנו את הכוסות באופן שיאמר על השני הגדה, והווי הפסק קבוע הלכך צריך לחזור ולברך.

כט) בא"ד, צריך לברך אחר הירקות וכו', הקשה הרש"ש דדבריהם אלו סותרים לדבריהם לעיל ד"ה בריך אכל כסא.

ל) בא"ד, חוץ מכוס שני הסמוך לסעודה. מפרש המהרש"א בשם המרדכי, דעל כוס שני אינו מברך ברכה אחרונה כיון שדעתו לשתות גם תוך הסעודה, ויפטר היין שבתוך הסעודה בברכת בורא פרי הגפן שבירך על היין שלפני הסעודה, [וממילא אינו מברך עליו על הגפן דיפטר בברכת המזון, דאתי נמי עליו]. וכתב דהרא"ש פליג.

לא) בא"ד, וגם אחר ב' כוסות של אירוסין ונשואין וכו'. במנחת שלמה (סימן י"ח) ביאר דבריהם, על פי מה שכתבו התוס' לעיל (קב.): ד"ה שאין, דההפסקה בקריאת הכתובה מחייבתו לברך פעמיים. והקשה הא המברך אינו שותה ומברך רק להוציא החתן, והחתן הרי לא הפסיק כלל בדיבור אלא שמע הקריאה בלבד. ואיזה הפסק יש כאן.

לב) תוס' ד"ה ולא היא, וקשה האיכא נ' זהובים וכו'. התוס'

(מה:) בד"ה הוה עובדא, בשם ר"ת דבכל מקום שהרב והתלמיד חולקין הלכה כדברי הרב באמוראי ראשונים עד אביי ורבא, אבל מכאן ואילך פסקינן כבתראי, לפי שדקדקו יותר מן הראשונים להעמיד הלכה על בוריה, ורבה רבו של רבא ואביי היה, ועייין בגיטין (ל"ד:) רש"י ד"ה והלכתא כנחמני, וברא"ש פ"ב דב"ק סימן ה'. (ש.ב.) [[ובמלא הרועים כתב דהוא גופא אתא לאשמועינן, דאין הלכה כרבא משום דרבה רבו היה, ואין הלכה כבתראי במקום הרב.

כד) גמ', ב"ש אומרים מאור ואחר כך בשמים וב"ה אומרים בשמים ואחר כך מאור. בשיטה מקובצת ברכות (נב:) מבאר מחלוקתם, דב"ש סברי דמאור קודם לפי שהנאתו קודמת, וב"ה סברי שבשמים קודמים לפי שבאים לכבוד שבת שהיה לו נשמה יתירה.

כה) רשב"ם ד"ה לא הוה ידעיתו, והוה ליה כל חד כתחילת סעודתו, בשולחן ערוך (קע"ט ס"ד) כתב, דהנכנס לבית חבירו, ויש שם חבורות הרבה, וכל אחד מושיט לו כוס, יש מי שאומר שצריך לברך על כל כוס דהוה כנמלך. וכתב שם בבניאור הגר"א דמקורו מכאן. ומבואר מזה שפירש דמיירי באופן שאינם סועדים באופן של קביעות בי ריש גלותא אלא נקלעו לשם. ועייין שם בשולחן ערוך (בס"ה) שכתב שהקראים בבית בעה"ב והביאו להם פירות לאכול בזה אחר זה אינם צריכים לברך אלא על הראשון, וביאר שם המשנה ברורה (ס"ק י"ז) דלא דמי לסעיף ד' דכיון שהם יודעים שדרך בעה"ב להביא הרבה הם מברכים על דעת כן שאולי יביא עוד.

דף קג ע"ב

כו) גמ', כיון דאמרייתו הב לן ונברין איתסר לכו למישתי. פירש הרשב"ם בד"ה אסור וכו', וצריך לחזור ולברך אחר שיברכו ברכת המזון, דהיינו שאסור לו לשתות לפני ברכת המזון אף שיברך. (כך הבין דבריו הרא"ש (סימן י") ומה שכתבו התוס' לעיל (ק"א): ד"ה כשהן דלהרשב"ם אין לאסור, הגיה הקרבן נתנאל אות פ', (הרשב"א) ובחדושי הר"ן כתב דסברת הרשב"ם, משום דקביל עליו לברך ברכת המזון. וברבינו מנוח על הרמב"ם פ"ד מברכות ה"ח ביאר דאין מעבירין על המצוות וכיון שהגיע זמן ברכת המזון חייב לברך מיד. אמנם הרא"ש (שם) כתב בשם הרי"ף, דכיון שעקרו דעתם משתיה צריכים לברך שוב בורא פרי הגפן אם ירצו לשתות עוד. (וכן פסק בשולחן ערוך (קע"ט ס"א) דשרי לשתות אלא שצריך לברך שוב.) ולפירוש הרי"ף קשה למה נקט הלשון "איתסר לכו למישתי", הוה ליה למימר להו צריכים לברך. וביאר בחדושי הר"ן, שראה שהם רוצים לשתות עוד בלי ברכה, וגם על כרחך לא רצו לברך דאין להרבות בברכות, ולזה אמר להם שבלא ברכה אסור לכם לשתות, ולברך

הדרג היומי

מסכת פסחים דף קג - דף קד

פז תשרי - כח תשרי התשע"ג

שאומרים הבדלה זו היינו משום דהוה מעין חתימה, ואם כן לא קשיא אמאי אומרים הא לא כתיבא, דשפיר אמרינן, והקושיא דוקא למה הוי ממנינא.

מ) בא"ד שם. הרש"ש כתב לתרץ קושית התוס', דקידוש והבדלה שמות נרדפים הם ומשמעות אחת להם, שהם לשון פרישה והבדלה, ולשון קודש נמצא במקרא לרוב על שבת, ואם כן שפיר הוי כאילו כתיבא ביה הבדלה.

מא) גמ', לייט עלה אביי. בהגהות רבי אלעזר משה הורוויץ ביאר, דאביי לייט עליה משום שהנוצרים עשו את יום ראשון ליום המנוחה, רחמנא ליצלן מהאי דעתא, הלכך אם יאמר מקדש ישראל, יראה כאילו מסכים לדעתם.

דף קד ע"ב

מב) גמ', אזל שדר ליה לאביי. כתב המלא הרועים דמשמע דאביי היה גדול בזמן רב יהודה. ואם כן הקשה, דאיתא בקידושין (עב): יום שמת רב יהודה נולד רבא, ואיתא בברכות (מו.) דאביי ורבא ישבו לפני רבה יחד בילדותם, אלמא היו שניהם בני אותו גיל, ואיך אפשר שהיה אביי גדול בימי רב יהודה. ותירץ, דבברכות (שם) איתא גירסא "אביי ורבא בר חנן".

ולא קשיא מידי. ונראה להכריח כגירסתו, דבמס' ראש השנה (יח.) מבואר דאביי מת בגיל שישים, ורבא בגיל ארבעים. וכמבואר ברש"י חולין (קלט.) דגרסינן רבא, ואם כן אביי היה גדול מרבא, ואין לומר דשניהם נולדו באותו זמן אלא שאביי האריך ימים, דבכתובות (סה.) מבואר דרבא מלך אחרי אביי, ואלמנתו דאביי באה לתבוע מזונותיה בבית דינו. (ר.ג.)

מג) גמ', וברכה הסמוכה לחבירתה. בתוס' שבמרדכי כתבו דנחלקו ראשונים, האם לא בעי ברוך משום דפתיחת הברכה הקודמת משמשת את כל הברכות, או שסיומה במקום פתיחה לברכה שאחריה. (וברשב"ם ד"ה יש, מבואר כהצד הראשון, ובתוס' ד"ה חוץ, שכתבו "לפי שחתם בראשונה אין צריך לפתוח בשניה" מבואר כהצד השני.) ורצה הדבר שמואל לומר דנפקא מינה בברכה שצריך להסמיכה לחברתה, אם אפשר להסמיכה לברכה ללא חתימה, דלהתוס' אי אפשר. ודחה, דאפשר דכיון דהברכה הקודמת קצרה, פתיחתה יכולה להתחסם גם לברכה השניה, אף לדידיהו.

מד) תוס' ד"ה כל הברכות. וי"ל לפי שאינן ברכות אלא שבח ותפילה וכו'. הקשה המהרש"א דמבואר בדבריהם דאתפילה לא שייך לשון ברכה, וסתר למה שכתבו לקמן ד"ה חוץ דברכה דאשר גאלנו חותם לפי שיש בה הפסק תפלה, ומוכח דשייך לשון ברכה על תפילה. לפיכך כתב להגיה בלשון התוס', "שאינן וכו' אלא שבח ותהלה".

מה) תוס' ד"ה חוץ מברכה. ושבע ברכות שהכל ברא לכבודו

רי"ד תירץ, שבורא פרי הגפן היא ברכת הנהנין ואין צריך לשלם עשרה זהובים. דדוקא אברכה שיש מצוה לברכה, כגון ברכת המזון, צריך לשלם י' זהובים, אבל ברכת בורא פרי הגפן לא הווי מצוה לברכה, אלא באה לפטור את היין שרוצה לשתות.

לג) גמ', א"ל שמעא מדעתיה דנפשיה עביד. הקשה התוס' שבמרדכי מדוע לא אמר לו מתחילה את האמת. ותירץ, בשם הר"י מקורבי"ל דאין צריך לחזור על אבוקה אם יש נר מונח לפניו, ולזה השיב לו דהשמש עשה מדעת עצמו. ואחר כך כשחזר והקשה לו, הבין רבא שהוא לא יודע עיקר הדין שצריך להבדיל על אבוקה, ולזה אמר לו שצריך להבדיל על אבוקה. והמגן אברהם (רח"צ סק"ד) פליג, וסבירא ליה דבדאיכא נר מונח, נמי בעי לחזור על אבוקה, ומפרש סוגיין דמה שלא אמר לו מתחילה הטעם של אבוקה הוא משום שהקשה לו שלמה לך להדליק אבוקה הרי יש כבר נר דלוק ותיקח נר אחר, ותצרפו לנר הזה ויהיה לך אבוקה, ועל זה ענה לו דשמעא מדעתיה דנפשיה עביד.

לד) גמ', אבוקה להבדלה מצוה מן המוכרח. עיין הלבוש (רח"צ סעיף ב') ביאר משום דאורה מרובה, וכל בו (סימן מ"א) כתב הטעם, דבאבוקה ניכרים טפי ריבוי המאורות.

דף ק"ד ע"א

לה) גמ', בין יום השביעי לששת ימי המעשה מעין חתימה היא. כתב הר"ן (דף כא. מדפי הרי"ף) דלפ"ז לא אומרים באתה חוננתנו בין יום השביעי לששת ימי המעשה, שאינו מעין חתימה. (והנוסח שלפנינו שאומרים בו, דלא כהר"ן, מהאבודרהם.)

לו) רשב"ם ד"ה ה"ג וכו', לאפוקי נפשין מפלוגתא. הקשה הרש"ש הא למאן דאמר מעין פתיחתן, כשאומר בין קודש לקודש לא הוי מעין פתיחתן, והיאך מפקינן נפשין מפלוגתא. ותירץ, דבין קודש לקודש נמי הוי פתיחה מעין חתימה דהווי נמי הבדלה, כמו בין קודש לחול.

לז) תוס' ד"ה ומר וכו', ומסתמא ג' או ז' תיקנו כנגד שום דבר וכו'. דבריהם מפורשים יותר בתוס' שבמרדכי, שכתב דמלשון הברייתא שאמרה לא יפחות מג' ולא יוסיף על ז', משמע שלא יאמר פחות מג' ולא יותר מז', אבל אם בא להוסיף על ג' או לפחות מז' יכול, לזה אמרו התוס' שכיון שזה נתקן כנגד דבר מסוים אין לשנות מג' או ז' בדווקא.

לח) תוס' ד"ה בעי. היינו חולו של מועד דשרי דבר האבוד, ובשבת אסור. הקשה המהרש"א דאין זה חילוק בין שבת לחוה"מ, דיום טוב נמי אסור במלאכת דבר האבוד.

לט) תוס' ד"ה בין יום השביעי וכו'. ה"נ הוה מצי למיפרך הא לא כתיבא וכו'. הקשה המהרש"א מאי קשיא, הא וודאי הטעם

קג) [שם, אמרו ליה זיל חזי אי מקדיש יומא נפטיק וכו'. וקשה איך המתינו עד שיקדש היום הרי צריך להוסיף מחול על הקודש, ואם באמת קיבלו תוספת שבת ודאי היו צריכים כבר להפסיק כאילו קדיש יומא שחל עליהם דין קידוש. ומוכח מזה לכאורה דאף דצריך להוסיף מחול על הקודש אין צריך לקבל שיהיה קדושת שבת ממש אלא סגי בפרישה ממלאכה, ובוזה לא מתחייב בקידוש ואין צריכים להפסקה מהסעודה, (א.ג.). ויש לעיין לדעת רבינו חננאל והרי"ף (עיין באות הקודמת) שהם סברו שאין שבת קובעת עד שודאי חשיכה, שמא סברו שגם אחר שקיבלו תוספת שבת אין צריכין להפסיק סעודתם.

קד) גמ', ולא להבדלה קובעת. כתב הרא"ש (י"ב) בשם העיטור (ח"ב, הלכות מצה ומרור) דדוקא בספק חשיכה אינה קובעת להבדלה, אבל כשהגיע הלילה בודאי, צריך לפרוס מפה ולהבדיל. וכן כתב הסמ"ג (עשין כ"ט) בדעת הרי"ף. והרא"ש דחה דבריהם וכתב דרחוק מן הדעת, דכל השקלא וטריא בגמרא מיירי דוקא בספק חשיכה, אלא דהוא הדין בודאי חשיכה.

קה) גמ', ושתייה נמי לא אמרן אלא בחמרא וכו'. רש"י והרשב"ם פירשו, דמיא שרי אפילו לאתחולי. ועיין ברש"ש שמלשון לית לן בה הוי משמע ליה דקאי נמי לענין להתחיל ולא רק לענין הפסקה, דמשמע דבמיא אין חשש כלל. [ועיין במהרש"א במה שכתב בזה]. והבעל העיטור סבר דלהתחיל אף בשתיית מים אסור קודם הבדלה, והכא איירי לענין הפסקה. והמהר"ם חלאווה והמאירי שהביאו דבריו הסכימו לשיטת רש"י.

קו) גמ', רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא. וכן נפסק בטור ושלחן ערוך (רצ"ט, א'). והכפ החיים (רצ"א, י"ז ורצ"ט, ו') כתב בשם פרי עץ חיים שער י"ח פרק כ"ד שכתב בשם האריז"ל. לחוש לסכנת אסכרה בשותה מים קודם הבדלה, ואפילו בבין השמשות, אך אם נמשכה סעודה שלישית עד הלילה, יכול לשתות תוך הסעודה אף קודם הבדלה.

קז) תוס' ד"ה והני מילי, מצות עשה וגם ר"ת כעס על רבינו משולם וכו'. ובתוס' שבמרדכי מבואר, דרבינו משולם השיב דבמדרש שלו הגירסא השונה "בערב שבת" במנחה, והטעם לדידיה, מפני שהמתים עייפים מן הדין שסבלו כל השבוע, ושותין מים באותה שעה. והרבינו בחיי (שמות כ', ח) הביא את שתי הנוסחאות וביארם.

קח) בא"ד, השותה מים בשבת "בין השמשות". בתוס' שבמרדכי הגירסא "במנחה" בשבת. [וכן לכאורה כוונת תוס' דידן, דהרי כתבו דבקושי התירו בערב יום הכיפורים ובתשעה באב שחל בשבת, והתם הא בלאו הכי אסור לאכול ולשתות בין השמשות. (י.ס.).]

קט) בא"ד, גוזל את קרוביו המתים. כתבו תוס' שבמרדכי דהטעם משום דבאותה שעה חוזרות הנשמות לדין, ושותין מים

וכו' שפותחין בברוך. מדייק המהרש"א דמשמע שהוקשה להם גם על פתיחתה בברוך, וביאר, משום דסמוכה לבורא פרי הגפן. אבל רש"י בכתובות (ח.) ד"ה מאי מברך כתב, דהטעם שפותחת בברוך, לפי שהיא ברכה ראשונה.

מו) בא"ד, ולא הוי הפסוקים הפסק וכו'. התוס' בברכות (מו.) ד"ה כל הברכות הקשו, לפי מה שכתבו כאן, אמאי הקורא בתורה פותח בברוך לאחריה, הא פסוקים לא הוו הפסק. ותירצו, דעיקר התקנה של ברכה לאחריה היה רק על הקורא האחרון בתורה, דיש הפסק רב בין ברכה ראשונה בתחילת קריאת התורה לברכה שבסופה. והמהרש"א כאן הקשה, מדוע ברכה שלאחר ההפסקה פותחת בברוך הא בהפסקה אין הפסק גדול. ודעת הרשב"א בברכות (יא.) שכל דבר שהוא סיפור דברי נבואה כגון פסוקי דזמרה הוי הפסק, ורק כשהפסוקים הם דברי שבח הוה כהמשך לברכות והוי סמוכה לחבירתה.

מז) תוס' ד"ה הטוב והמטיב וכו'. וא"ת והלא ארוכה היא וי"ל וכו'. התוס' בברכות (מו:) ד"ה הטוב והמטיב תירצו, דעיקר תקנתה היתה לומר רק ברוך הטוב והמטיב, ורק אחר מיכן הוסיפו ותיקנו עוד לשונות, ולא נשתנתה מטבע הברכה מעיקר תקנתה.

דף קה ע"א

קב) גמ', זיל חזי אי מקדיש יומא נפטיק וניקבעיה לשבתא. רבינו חננאל והרי"ף (כ"א: מדפי הרי"ף) גרסי זיל חזי אי נגה יומא, ומפרשים דאינהו סברי דשבת קובעת לקידוש דוקא כשודאי חשיכה, ובקשו לדעת אי חשך, כדי לפרוס מפה ולקדש. והשיב להם, דכשם ששבת קובעת למעשר בספק חשיכה, כן קובעת לקידוש. וביאר הרי"ן (שם) דלפי זה, הא דסבור מינה דשבת קובעת להבדלה, היינו דוקא לעצם הקביעות, דהיינו דבעו להפסיק ולהבדיל, דודאי לא סלקא דעתין דתקבע להבדלה בספק חשיכה כמו שקובעת לקידוש. ובעל המאור (שם) פירש להיפך, דאינהו סברי לקדש בספק חשיכה. והשיב להם, דכשם ששבת קובעת למעשר דוקא בודאי חשיכה, הוא הדין לקידוש. וכן הסכים הרא"ש (סימן י"א). והרמב"ן במלחמות הוכיח כהרי"ף, דשבת קובעת למעשר כבר מתחילת בין השמשות. והט"ז (רצ"ט, א') כתב נפקא מינה מפלוגתא זו גם לענין הבדלה, דלהרי"ף דבעו להפסיק לקדש בספק חשיכה, הוא הדין דאיסור התחלת אכילה קודם הבדלה מיירי אפילו בספק חשיכה. אבל להבעל המאור והרא"ש, דלקידוש בעו להפסיק בודאי חשיכה, גבי הבדלה לא נאסר להתחיל אלא בודאי חשיכה. אך דעת המגן אברהם (שם, א'), דבהבדלה להרא"ש נמי אסור להתחיל בספק חשיכה, וכן הכריע הביאור הלכה (שם ד"ה משתחשך). (ועיין באות הבאה).

התענית נדחה.

קיג) תוס' ד"ה לא קפדי אמיא, מצות עשה מידה כנגד מידה וכו'. הקשה המהרש"א בחידושי אגדות, דלדבריהם אמאי האוכל מאכלות אסורות אין מיתתו באסכרה. וכתב לפרש לולי דבריהם, דכשם שמצינו דברביעי בשבת שנתלו בו מאורות מתענין על האסכרה דכתיב "מארת" חסר (תענית כ"ז: וברש"י שם), הוא הדין במוצאי שבת שהוא עיקר תחילת בריאת האור דידן, (כדלעיל נ"ד.), צריך להתענות בו על האסכרה עד שיבדיל ויברך על האור.

קיד) גמ', הכא נמי מי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום. הטור (רע"א) הביא בשם רב עמרם גאון, דדוקא אם שכח או נאנס, אבל למזיד אין תשלומין. אבל להרמב"ם (שבת פכ"ט, ה"ד) אפילו אם בהזיד יקדש למחר, וכתב הטור דמסתברא כוותיה. וביאר הב"ח דלרב עמרם גאון הקידוש שמקדש ביום הווי תשלומין לקידוש הלילה, ולכך בהזיד אין לו תשלומין, אבל להרמב"ם עצם חיוב קידוש זמנו כל השבת, הלכך אף בהזיד הוי זמנו.

קטו) שם. כתב בטור (רצ"ט) שכח ולא הבדיל במוצאי שבת וכו' מבדיל עד סוף היום השלישי. וכתב בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד שמ"א) דמשמע דוקא בשכח אבל אם הזיד אין לו תשלומין. והקשה מסוגיין דמבואר דדין תשלומי קידוש ביום ילפינן מדין תשלומין דהבדלה במשך השבוע, ואיך פסק דבהבדלה במזיד לית ליה תשלומין, ובקידוש יש לו תשלומין (עיין באות הקודמת). ובשו"ת חתם סופר (או"ח י"ז) תירץ, דבאמת למאי דפשטינן הכא דקידוש דומיא דהבדלה, תרוייהו מדין תשלומין ודוקא בשוגג. אבל אחר שהביאה הגמ' ברייתא דכבוד יום עדיף, מבואר דקדושת שבת מוספת והולכת ביום, ואם כן עיקר חיוב קידוש שייך ביום ולא מדין תשלומין, ולכן אפילו הזיד ולא קידש בלילה מקדש למחר ולא דמי להבדלה. ועיין במשנה ברורה (רצ"ט, ס"ק ט"ו) דפירש דברי הטור והשלחן ערוך, דהא דנקטו גבי הבדלה שכח ולא הבדיל לאו דוקא, והוא הדין דבמזיד אית ליה תשלומין דומיא דקידוש (ועיין שם בשער הציזון).

קטז) גמ', כבוד יום וכבוד לילה כבוד יום קודם. הים של שלמה (גיטין פרק ד', נ"א) קרא תגר על שאין נוהרין בזה, ולא די שמשוים את סעודת הערב לבוקר, אלא שעוד מוסיפין בליל שבת במיני תבשילין, וכתב דגדר בעצמו שלא יאכל דגים בליל שבת שהוא מאכל חשוב ומסויים, ואז אפילו יעשה בליל שבת כמה מעדנים לא יושוו לסעודת שחרית שיש בה דגים. והמגן אברהם (רע"א, ס"קד) כתב, דהזהר (יתרו פ"ח, א') סבירא ליה להיפוך, דכבוד לילה עדיף. וכתב המחצית השקל, דודאי בתר גמרא דידן אולינן, ולא הביאו המגן אברהם כי אם להזדרז במה דאפשר גם בסעודת הלילה.

קודם. עוד כתבו שם דהיינו דוקא קרוביו שמתאבל עליהם. עוד כתבו משמיה דרבינו יחיאל, דדוקא תוך י"ב חודש מפטירתם שהנשמה עולה ויורדת בגוף, וכתבו דהעולם נהגו ליזהר גם אחר י"ב חודש. ועיין בגדי ישע (אות ק"ג) דכשחל ראש חודש במוצאי שבת אין לחוש, כיון דאור של גיהנם שובת בראש חודש לא שייך האי טעמא. ובהגהות מיימוניות (שבת פ"ל, ה"כ) כתב, דדוקא מים מן הנהר אסור, אבל מים שבבית שרי. וכל שכן דשאר משקים מותרים (שם, דפוס קושטא).

קי) בא"ד. הרמב"ם (שבת פ"ל, ה"י) כתב, דהסדר הנכון הוא דסעודה שלישית יאכל אחר מנחה עד מוצאי שבת. ודלא כר"ת. וכן כתבו הגהות מיימוניות שם (כ') בשם מהר"ם מרוטנבורג, וכתבו דאדרבא אסור לקבוע סעודה קודם מנחה, כדאיתא בשבת (ט"ז), וכן פסק הטור (רצ"א). (ועיין ברמ"א שם ב'). וכתב המגן אברהם (שם ס"ק ה'), דר"ת שהתיר לאכול קודם מנחה אזיל בשיטת תוס' שבת (ט"ז): ד"ה בתספורת, דבסעודה קטנה אין איסור. ובמנהגי מהרי"ל (הלכות שבת) כתב, דהמהרי"ל היה אוסר לבחוריו לאכול בשבת בין מנחה למעריב, וכשנתעכבו עד אחר שסיימו הציבור מנחה, [אף שהם לא התפללו], אמר להם להשהות סעודתם עד אחר ערבית. ותמה המגן אברהם (שם ס"ק ד') וכי מחמת זה יבטלו סעודה שלישית, והניח בצריך עיון.

קיא) בא"ד, ובקושי התירו ערב יום הכיפורים וכו'. הקשה המהרש"א והא אי אפשר דערב יום הכיפורים יחול בשבת, אלא דמוכח מכאן, דלדעת תוס' אין אוכלים בין מנחה למעריב אף בחול, ודלא כהרא"ש והמרדכי שכתבו להדיא דהאיסור דוקא בשבת. ונתמוה, דהא תוס' עצמם כתבו בשם המדרש השותה מים "בשבת". ועוד, אי כדבריו מדוע נקטו בהמשך תשעה באב שחל בשבת ונדחה, הא הוא הדין כשחל בחול. (י.ס.). ורבינו עקיבא איגר בחידושי תירץ, דלתוס' האיסור בין בשבת בין בערב שבת (כשתי הגירסאות במדרש עיין לעיל אות קז), והוא הדין ביום טוב ובערב יום טוב. והחתם סופר תירץ, דכיון דטעם איסור השתיה בשבת הוא מפני שהנשמות צריכות מים קודם שחוזרין לדין, הוא הדין בערב יום כיפור אפילו בחול, דביום כיפור גם המתים נידונין [כדאיתא בשלחן ערוך תרכ"א, ר'].
 קיב) בא"ד, וגם תשעה באב וכו' ונדחה. הקשה הבגדי ישע על המרדכי (ק"ב), דלכאורה הוה להו למינקט בפשיטות בחל תשעה באב ביום א'. ופירש בדוחק, דרבותא קא משמע לן, דהוה אמינא דבתענית נדחה נחמיר שלא לאכול אחר המנחה, אף דיגרום למקצת אנשים שלא יוכלו להשלים התענית למחר, קא משמע לן דמותר לאכול אחר המנחה. והחתם סופר תירץ, דבחל ט' באב ביום א' שרי אף לכתחילה, דאין הנשמות חוזרות לגיהנם בט' באב דאיכרי מועד [עיין שם ראיתו]. ודוקא בחל בשבת ונדחה הנשמות חוזרות במוצאי שבת, כיון דהמועד היה בשבת ורק

סיני. ולפי זה אפשר לבאר דרב נחמן בר יצחק אמר, דאין דבריו בתורת חכמה או מגידות (דעליהן יש מקום לחלוק) אלא גמרנא וסברנא, דמחזור על שמועותיו וסדרות הן לו והוי סיני, ואם כך ודאי דדבריו נכונים וראויים על פי האמת. [וזה מדוקדק בלשון רש"י דכתב (ד"ה וסברנא) מסדר שמועות לפני רבותי **תמיב** דהיינו דזו דרכו ומעלתו. (והרשב"ם השמיט תיבת תמיד) (ר.ג.)]

קכ) רשב"ם ד"ה ושמע מינה המברך וכו', או וכו' ובשתיית אחד מהן יצאו כולן וכו'. אמנם הר"י בן גיא **ות** [הובא במהר"ם חלאוה] **ובעל הלכות גדולות** (קידוש והבדלה י"ג, ע"ג) **והגאונים** (הובאו בטור רע"א) כתבו, דאם לא טעם המקדש מלא לוגמיו לא יצאו ידי חובתן אף על פי ששתה אחר, ופירשו להא דעירובין דמייתי הרשב"ם, בשאר דברים הטעונים כוס ולא בקידוש. וביאר ה**לבוש** (רע"א, י"ד) הטעם, דקידוש חמיר כיון דעיקר הקידוש דאורייתא, וגם הסמיכו רבנן אקרא דיקדש על כוס. [וכתב הפרי מגדים (רע"א, משב"ז י"ח) דלביאור הלבוש, בקידוש של יום שעיקרו דרבנן יודו הגאונים שאין צריך המקדש לטעום בעצמו.] **ופסק השלחן ערוך** (רע"א, י"ד) דראוי לחוש לדבריהם [לכתחילה]. ועיין **משנה ברורה** (שם ס"ט) דגם לרשב"ם דמהני שתיית אחר, מכל מקום בעינן שיהיה השותה אחד מהמסובין דכיון עליו המקדש בברכה, אבל אם שתה אחר שלא כיון עליו הוי כנשפך הכוס.

קכא) תוס' ד"ה שמע מינה תמני. מצות עשה ולפירוש רבינו ניסים וכו' נחא. הקשה **המהרש"א** דגם לרבינו ניסים אכתי נימא שמע מינה דאין צריך להפסיק להבדלה, ויבדיל אחר המזון. ותירץ, דזה אינו חידוש באין לו אלא כוס אחד, דהרי באית ליה ב' כוסות נמי הבדלה אינה קובעת, ויכול לגמור סעודתו קודם הבדלה. ותמה עליו **הרש"ש** דאישתמיט מיניה דברי **תוס' לעיל** (ק"ב:) **ד"ה מניחו**, שכתבו דלרבינו ניסים צריך להפסיק, והא דאמרו משלשן לאחר המזון היינו דכשיפסוק סעודתו בברכת המזון יבדיל.

קכב) תוס' ד"ה שמע מינה ברכה וכו', מצות עשה ועוד מוכיח מורי הר"ר יחיאל וכו'. כתב האור חדש דרבינו יחיאל לשיטתו **בתוס' לעיל** (ק"ב:) **ד"ה מניחו**, דמיירי הכא דלא התחיל לאכול, אבל לרבינו ניסים התם דמיירי הכא באמצע הסעודה, ליכא ראיא, דהא כבר נתחייבו בזימון.

קכג) בא"ד, ואם יצטרך כוס גם אותו כוס יצטרך כוס אחר וכו'. **תוס' בברכות** (ל"ז.) **ד"ה נתן תירצו**, דהמברך סגי שיטעום מלא לוגמיו מכוס של ברכה, ובאופן זה שאינו שותה בקביעות רק מלא לוגמיו מודה רבן גמליאל דאין מברכין ברכת המזון על ז' המינים. [ועיין תוס' לקמן (ק"ו:) **ד"ה מקדש** שמצדדים דשכר כשר לכוס של ברכת המזון היכא דהוא חמר מדינה, ולדבריהם ודאי נחא שיברך על כוס שיכר. (י.ס.)]

דף קה ע"ב

קיוז) גמ', מפני שקידוש היום קודם לכבוד יום (וכבוד לילה). כתב החתם סופר, **דהרשב"ם** גרס לתיבות "וכבוד לילה", ופירש בד"ה **קידוש היום**, דכשמקדש בלילה אין כאן לא כבוד יום ולא כבוד לילה, כיון ששותה את היין קודם הסעודה ולא בתוכה, ומכל מקום מקושיית הגמ' וליעבד בה תרתי מוכח, דקצת כבוד איכא גם בשותה ביום קודם הסעודה, דאי לאו הכי לא יקיים תרתי כשיקדש ביום קודם הסעודה. וכמו שכתב **הרשב"ם בד"ה ולעבד.**

קיוח) גמ', אמר ליה אנא לא חכימאה אנא וכו'. ברש"י וברשב"ם ב' פירושים. ולא מצינו מליצה כזו בכל הש"ס, ועיין אור שמח (שבת כ"ט, י"ב) שכתב לפרש דברי חכמים וחידותם, דהנה דברי רב נחמן בר יצחק דעדיף לאחר אפוקי יומא, כי היכי דלא להוי עלן כטונא ממעלת חביבה מצוה בשעתה, במחלוקת שנויה, דפליגי אמוראי לעיל (ק"ב: ק"ג.) ביום טוב שחל במוצאי שבת אי קידוש קודם או הבדלה, וטעמא דמאן דאמר הבדלה קודמת, הוא מפני שליווי המלך קודם לקבלת פני האיפרכוס, והיינו סברת חביבה מצוה בשעתה ויותר ממנה, שהרי כל היום הוא טרוד בשבת ועתה מוטל עליו ללוותו. ומאן דאמר קידוש קודם סבירא ליה דעדיף טפי לאחר אפוקי יומא דלא להוי עלן כטונא (עיין **רשב"ם** ק"ב: ד"ה רב אמר). והתם מבואר דלשמואל ורבה ור' יהושע בן חנני' הבדלה קודמת לקידוש, ולרב ולוי ורבנן קידוש קודם להבדלה. ולפי זה הכי פירושו הכא "אנא לא חכימאה אנא" היינו דלא סבירא לי כר' יהושע בן חנני' שאמר **בבכורות** (ח':) חכימא דיהודאי אנא. "ולא חוואה אנא" דלא סבירא לי כשמואל שהיה חוזה בכוכבים (עיין **ברכות** (נ"ח:)) נהירין לי שבילי דשמיא. **ובמדרש רבה** נצבים פרשה ח, ו' שהיה איסטרוולוגין. "ולא יחידאה אנא" שאינו סובר כרבה דאיהו אמר **(בבא מציעא פ"ו:)** אני יחיד בנגעים אני יחיד באהלות. "אלא גמרנא וסדרנא אנא", גמרנא היינו לוי, כדאמרי בסנהדרין (י"ז:)) למדין לפני חכמים זה לוי. וסדרנא היינו רב כדאיתא **בחולין** (קל"ז:)) מאן ריש סדרא בבבל אבא אריכא. וסבירא לי כוותייהו. "וכן מורין בבי מדרשא כוותי" היינו רבנן דלעיל דסברי נמי דקידוש קודם להבדלה.

קיט) [גמ', אלא גמרנא וסברנא אנא. עיין **עירובין** (נד:) דקובץ על יד ירבה ואם עושה תורתו חבילות חבילות מתמעט. ואמר רבא ידעי רבנן הא מילתא ועברי עלה. ואמר רב נחמן בר יצחק דאנא עבדתה ואיקיים בידי. **ובערכין** (ל:)) כינה רב יוסף את רב נחמן סיני. [וכשיטת רש"י **בגיטין** (לא:)) דרב נחמן סתם היינו רב נחמן בר יצחק. ודלא **כהתוס'** **בעירובין** (מג:)] וסיני פירש"י בשילהי הוריות (יד.) דמשנה וברייתא סדורין לו כנתינתן בהר

הביא מהירושלמי ברכות (פ"ז, ה"ה) דאיתא התם ר' יונה טעם כוס ותיקנו. דהיינו שהיה מתקן כוס פגום על ידי מעט מים. והקשה הרא"ש אם כן בברייתא **דלעיל** (ק"ה:): אמאי התירו לו לאכול קודם הבדלה, יבדיל ויתקן במים ויברך עליו ברכת המזון. ותיירץ, דמיירי שכבר היה הכוס מזוג כדינו, ואם יוסיף עליו עוד מים היה מקלקלו דלא יהיה ראוי לשתייה. אך הרא"ש בברכות (פ"ח ב') כתב, דחה הראיה מהירושלמי, דאפשר דהתם לא שתה מהכוס עצמה שפגמה, אלא מזוג ממנה לכלי אחר, ושתה והוסיף מים לכוס הראשונה כדי להשלימה לכשיעור. והטור **ושלחן ערוך** (קפ"ב, ס"ו) פסקו, דמהני תיקון על ידי מים או יין. ובטור (שם) דדעת מהר"ם **מרוטנבורג** דלא מהני תיקון. ומכל מקום כתב הב"ח דאם שפך מהכוס הפגום לתוך הקנקן נתקן בכך, ולא מטעם תיקון אלא מדין ביטול ברוב דקמא קמא בטיל. והבגרי **ישע** על המרדכי (אות ק"ו) הביא מהרש"ל דתיקון במים הוא דוקא כששופך הפגום לתוך שאינו פגום, דקמא קמא בטיל, ולא להיפך. אמנם עיין **במגן אברהם** (קפ"ב, סק"ט) שכתב, דלדין הדין הוא להיפך, דלשפוך משאינו פגום לפגום הוא תיקון, אבל לשפוך מהפגום לאינו פגום אסור לכתחילה, ורק בדיעבד בטל. ועיין בדבריו ובב"ח איך יעשה לצאת לכולי עלמא. **קכו**) גמ', ה"ק **זכור את יום השבת וכו' אין לי אלא בלילה וכו'**. יעויין **במכילתא** על הפסוק "זכור את יום השבת לקדשו" (שמות פ"ב, ט') יליף קידוש היום מ"לקדשו", ואמרה, אין לי אלא ביום, בלילה מנין תלמוד לומר ושמרתם את השבת. וכתב הרמב"ן (שם) דצריך לסרס דברי המכילתא ולומר אין לי אלא בלילה, ביום מנין וכו' כבסוגיין, **ובעמק שאלה** (פרשת יתרו שאילתא ג"ד, א') כתב בדברי המכילתא דחוק לומר כן, דאם כן אין מובן הדרש מ"ושמרתם את השבת" [מה שאין כן אי קאי אלילה, יעויין שביאר הדרשה]. ומצדד דלהמכילתא קידוש היום הוא עיקר הקידוש מדאורייתא. וכתב שכן דעת מהר"ם **מרוטנבורג** המובא **במגן אברהם** (תקצ"ז, ג') שאמר שקידוש היום דיום טוב מאורייתא, והקשה עליו המגן אברהם הא אפילו בשבת קידוש היום דרבנן, כל שכן ביום טוב. אך אי נימא דסבר המהר"ם דאי אפשר לסרס דברי המכילתא, יש לומר דחשש לדברי המכילתא שקידוש היום מן התורה.

קכח) גמ', **אין לי אלא בלילה ביום מנין תלמוד לומר וכו'**. עיין באות הקודמת. והר"ן (כ"ב. מדפי הרי"ף ד"ה זכרהו) כתב, דודאי מוכח דקידוש של יום דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, דאי לאו הכי היכי סגי לומר בו ברכת בורא פרי הגפן, והלא ברכה זו ברכת הנהנין היא ואינה מעין קידוש כלל, אלא שראו חכמים לעשות ביום "זכור" לקידוש, ותיקנו ברכת בורא פרי הגפן שהיא התחלת קידוש הלילה. ועוד, שברכת היין קודם הסעודה הוא כעין שבח ושירה לקדושתו של יום. עוד הביא מה שכתב

(קכד) תוס' ד"ה שמע מינה טעמו פגמו, מצות עשה וי"ל וכו' בכוס של חובה וכו' צריך לשתות מכוס שיש בו רביעית. כתב רבינו ירוחם (נתיב י"ב, ס"ו ע"ג) דמי שאין לו בשבת אלא כוס אחד, מקדש בו בלילה, ושופך ממנו לכלי אחר כדי לטעום מיין של קידוש, ולא ישתה מהכוס שקידש עליה, כדי שלא יפגום את היין הנשאר בו, ולמחר יקדש על הנשאר. והעתיקו **השלחן ערוך** (רע"א, ס"א). אמנם **המגן אברהם** (שם ס"ק כ"ד) כתב, דנעלם מהבית יוסף דברי תוס' דידן דצריך לשתות מכוס שיש בו רביעית, ואילו היה זוכר דבריהם באותה שעה בודאי היה פוסק כמותם ודלא כרבינו ירוחם. וכתב דאין עצה לאדם זה, אלא שישפוך קודם שתייה לכוס אחר וישאיר רביעית בכוס הקידוש ויטעם ממנו, ואחר כך יתקן פגימתו על ידי היין ששפך לכוס האחר. והאליה **רבה** (שם כ"ג) כתב, דאכתי תקשי כיון דיש תיקון לפגימה על ידי יין שאינו פגום, אמאי לא אמרו בסוגיין שיבדיל קודם שיאכל, ויעשה כעצת המגן אברהם לתקן פגימת המותר על ידי יין שאינו פגום. אלא דמוכח דהעצה לתקן הפגימה ביין אינה מן המובחר, ודוקא היכא דלית ליה עצה אחרת התירו, כגון בקידוש דאם לא יתקן יבטל קידוש היום, אבל הכא גבי הבדלה וברכת המזון, דאיסור אכילה קודם הבדלה הוא קל, העדיפו להתיר לו אכילה קודם הבדלה, ולא יצטרך לתקן הפגימה ביין. וכתב דלפי זה צדק הבית יוסף, דרבינו ירוחם לא פליג אתוס' דידן, דתוס' מיירי בהבדלה, ועדיף שיאכל קודם הבדלה משיטעם מכוס שאין בו רביעית, אבל בקידוש דלית ליה עצה אחרת, עדיף שיטעם מכוס שאין בו רביעית משיבטל קידוש.

דף ק"ו ע"א

קכה) גמ', רבי יעקב בר אידי קפיד אחצבא פגימא. בפשוטו נראה בביאור הגמרא שיש כאן ג' חומרות. א', כוס, ב', כד, (חצבא), ג', חבית גדולה (חביתא), וכן דעת רבינו ירוחם (נתיב ט"ז ח"א קמ"ג, א') דיש להחמיר בפגימה גם בחבית גדולה. אמנם הרשב"ם (ד"ה אפילו אחביתא) כתב, שבחבית של עץ גדולה אין להחמיר. ונראה שהוא לא גרס כלל להא דרבי יעקב בר אידי דקפיד אחצבא, וממילא אפשר לבאר דאין קפידא אלא בכוס ובחבית קטנה כעין כד אבל לא בחבית גדולה. וכן משמע מהבית יוסף (סימן קפב) שגרס ופירש כן. (עיין בהגהות והערות על הטור קפ"ב, ד שביארו ענין הגירסאות). **ובביאור הגר"א** (קפ"ב, ג') גרס כלפנינו, אלא שביאר שחצבא היינו כלי של מים וקא משמע לן שיש להקפיד שלא למזוג את היין של כוס של ברכה במים פגומים, וכשיטת רב הילאי גאון המובאת שם בבית יוסף ובשלחן ערוך.

קכו) גמ', רב אידי בר שישא קפיד אכסא פגימא. הרא"ש (י"ד)

דאין עדות ליחיד, ובעינין עדה שלימה דהיינו עשרה, ואם ירצה יחיד לאומרה לא יתכוין לעדות אלא כקורא בתורה. והקשה עליו האליה רבא (שם, י"ד) דטעם דעדות לא נאמר אלא לענין קול רם ומעומד, אבל עצם האמירה מטעמא דכתבו תוס' דידן, משום יום טוב שחל בשבת, וטעם זה שייך גם ביחיד. והמשנה ברורה (שם י"ט) פסק דלכתחילה טוב לומר ויכולו בציבור, ועל כל פנים יהי' בשנים, ויחיד המתפלל, טוב שיאמר ויכולו אבל יתכוין כקורא בתורה. והחזון איש (או"ח ל"ח, י') כתב דלא מצינו מעלה בשנים, ודוקא בעשרה שייך הטעם של עדות דהיינו שנתקן כדי להכריז בקול רם בפני באי עולם כי ששת ימים ברא ה' וגו'. אבל כשאינו בציבור יאמר ביחיד מטעם התוס' דידן ואפילו מיושב ואין צריך קול רם, ובזה לא איכפת לן אם יכוין לשם עדות. אבל לחזר אחרי שניים יש לחוש דנראה כמעמיד עדים על מעשה בראשית, וזה אינו ראוי.

קלב בא"ד, היינו משום יו"ט שחל בשבת. ובספר המנהיג (הלכות שבת ס"ה) כתב דאומרים אותו כדי להוציא מי שאינו יודע אותו, והעתיקו הטור (רס"ח). ועיין בבגדי ישע (ק"א) טעמים על פי הסוד.

קלג בא"ד, ונראה דקידוש על היין אסמכתא וכו'. כן דעת הרמב"ם (שבת פכ"ט, ה"ו) והריטב"א (החדשים) (שבת כ"ג: ד"ה קדוש היום) כתב, דמדאורייתא יכול לקדש על הפת או על היין, וסיים דאפשר דמדאורייתא יוצא בתפילה. וכן משמע שם מהרשב"א (ד"ה הא דאמר), וכן דייק רבינו עקיבא איגר (גליון השו"ע ריש סימן רע"א) מדברי הר"ן (הובאו דבריו לקמן אות קמו). וכן דעת רבינו יונה (הובא ברא"ש בפירקין סוף סימן ה'). ודעת המפרש בנוזר ורבינו חננאל (הובאו לקמן באות הבאה) דקידוש על היין דאורייתא. אך השאילתות (יתרו, נ"ד) ובה"ג (הלכות קידוש והבדלה) וסמ"ג (עשה כ"ט) והרמב"ן על התורה (שמות כ', ח') סברי כתוס' והרמב"ם, דעיקר הקידוש בדברים, וקידוש על היין אסמכתא בעלמא הוא.

קלד בא"ד, כדמשמע בריש נוזר וכו' ופריך קידושא וכו'. אמנם רש"י [ריב"ן] בנוזר (ד). ד"ה והרי מושבע, פירש בכוונת הגמ' שם, דהקושיא להיפך והרי מושבע ועומד מהר סיני לשנות יין בקידוש והבדלה וודאי דלא חל עליו נזירות. ומבואר בדבריו דסבירא ליה דקידוש [והבדלה] על היין דאורייתא, וצריך שיטעום מדאורייתא. וכן פירש רבינו חננאל (לקמן ק"ז, א'). (ועיין שם בתוס' ד"ה מאי היא).

קלה בא"ד, ועוד מצינו למימר דקידוש על היין דבר תורה וכו'. כתב רבינו עקיבא איגר (בהגהות שו"ע רצ"ו ט"ז, ז') דמדבריהם מוכח דסבירא להו דעיקר הבדלה דרבנן, דאם עיקרה דאורייתא, היינו מדילפינן דין זה מדכתיב זכור את יום השבת, זכרהו בכניסתו וביציאתו, [וכמו שכתב הרמב"ם (שבת פכ"ט ה"א)],

הרמב"ם (שבת פכ"ט, ה"י) דבקידוש של יום נמי אסור לטעום קודם קידוש, וצריך לעשותו במקום סעודה. ושהראב"ד שם השיג עליו, דכיון דהאי קידוש הוא מדרבנן מותר לטעום קודם שיקדש (עיין שם). וביאר דלהרמב"ם תקנהו רבנן כעין קידוש דלילה.

קכט גמ', ביום מנין, תלמוד לומר זכור את יום השבת לקדשו. כתבו התוס' שבמרדכי בשם ספר החכמה דהא דאמרינן ביום מנין וכו' היינו דוקא בסעודה שניה לכבוד שבת ולא בסעודה שלישית. וכתב שכן הוא בתשובות הגאונים. אמנם הרמב"ם כתב (שבת פ"ל, ה"ט) דכל הג' סעודות בעינן לקבוע על היין. והרבינו יונה (ברכות ל"ו: מדפי הרי"ף ד"ה ברכת) כתב, דכוונתו שצריך לקדש גם קודם סעודה שלישית (ונחלק עליו). וכן העתיק הטור (רצ"א) בשם הרמב"ם, וכתב דהרא"ש לא היה מקדש קודם סעודה ג', משום דאיתקש יום ולילה לענין קידוש, מה לילה סגי בחד זימנא, אף ביום נמי. ועיין בכסף משנה (שם) שהקשה, דהרמב"ם עצמו כתב (שם פכ"ט, ה"י), דמצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה שניה, וזהו הנקרא קידושא רבה. משמע דדוקא בסעודה שניה ולא בשלישית, [גם רבינו דוד בסוגיין העתיק את דברי הרמב"ם כהבנת רבינו יונה והטור, (ועיין שם ביאורו), והקשה את קושיית הכסף משנה והניח בספק.] וביאר הבית יוסף דכוונת הרמב"ם דלקבוע סעודה שלישית על היין היינו שישתה יין בתוך הסעודה. ועיין ברמב"ם (בפ"ל הנ"ל) דהוא הדין דביום טוב צריך לקבוע כל סעודה על היין. והובא בשלחן ערוך (תקכ"ט, א'), ועיין שם במשנה ברורה (י"א) דהיינו דבעי לשנות בתוך הסעודה, מלבד מה שקידש מתחילה. וכתב דכן הדין בשבת.

קל תוס' ד"ה זכרהו וכו', מצות עשה דויכולו וכו' ולא ניתקן על הכוס אלא להוציא בנוי ובני ביתו. המגן אברהם (רע"א, כ"א). כתב בשם המטה משה דאם שכח לאומרו, אומרו בתוך הסעודה על הכוס. וכן כתב העולת שבת (רסח, י') בשם המטה משה והרוקח, [ועיין באליהו רבה (רע"א, יט) שתמה שלא נמצא מזה כלום לא במטה משה ולא בהרוקח שהם לא מדברים אלא כששכח לומר בבית הכנסת, וכתבו על זה שבכהאי גוונא יאמר ויכולו דקידוש בעמידה, אבל בשכח בקידוש לא איירי מידי. (אמנם נמצא כן ברוקח שנרפס בכתב יד סדר קידוש והבדלה סימן ז)]. ובהגהות מיימוניות (שבת פכ"ט, ה"ט) כתב בשם מדרש, דצריך לומר ויכולו ג' פעמים. אחד בתפילה, א' לאחר התפילה, וא' על הכוס, כנגד שלשה "אשר" שבפרשת ויכולו.

קלא בא"ד, ומה שרגילין לומר ויכולו אחר התפילה בקול רם וכו'. כתבו התוס' שבמרדכי, דהא דנוהגין לאומרו מעומד ובקול רם, משום דהוי עדות שהקב"ה שבת בשבת, ועדות מעומד. והט"ז (רס"ח, ה') כתב דמפני זה אין ליחיד לחזור ולומר ויכולו,

(לעיל נ"ד ע"א) דאף במוצאי שבת יש טעם נוסף לברך על האור משום דהיה אסור בו בשבת, דלא גרע ממוצאי יום הכיפורים דמברכים מטעם זה, ולפי טעם זה יש לברך על האור אף אחרי מוצאי שבת אם האור שבת.

דף קו ע"ב

קמא) גמ', הנוטל ידיו לא יקדש אמר להו רב יצחק וכו'. עיין רשב"ם ותוס' ד"ה מקדש. והבעל המאור (כ"א: מדפי הרי"ף) פירש, דהא דאמר משה דרב הנוטל ידיו לא יקדש, היינו דרב לשיטתו דאם טעם לא יקדש, וסברו לומר דנטל ידיו הוי כטעם דגלי דעתיה דחפץ באכילה וזילול בקידוש היום. והשיב רב יצחק דרב גופיה פעמים דמקדש אריפתא, וכיון דאפשר לקדושי אריפתא אין זלול בקידוש היום בעצם הנטילה, וממילא יוכל לקדש על מה שירצה. והרבינו יונה ברכות (מ"א: מדפי הרי"ף ד"ה נוטל) הקשה על פירוש זה, חדא דדוחק הוא. וביותר שלדינא קיימא לן טעם מקדש, וקיימא לן נמי כדסבר רב ברונא דהנוטל ידיו לא יקדש. (עיין באות הבאה הדעות בזה). והראב"ד פירש, (בהשגותיו למאור שם ב', וביתר הרחבה בשמו במהר"ם חלאוה) דלרב ברונא, כיון דנטל ידיו גלי דעתיה דפת חביבה ליה, ומשום דקיימא לן חביב עדיף, לא יקדש על היין אלא על הפת. ודחה רב יצחק, דרב גופיה פעמים שהיה נוטל ידיו בזמן שהיה מסופק על מה יקדש, ולאחר מיכן פעמים שהיה מקדש אחמרא, דהיינו דאין נטילת ידיים קובעת שיקדש דוקא על הפת. והר"ן (כ"ב: מדפי הרי"ף סוף ד"ה נטל) פירש בדעת הרי"ף והרמב"ם, דרב ברונא סבר שאין מקדשין על הפת, וזה שנטל ידיו גלי דעתיה דפת חביבה ליה מן היין, לכן על היין לא יקדש דאינו חביב, ועל הפת לא יקדש דאין מקדשין על פת, והשיב רב יצחק, דכד חביב ליה ריפתא יוכל לקדש אריפתא. ועל כן אם נטל ידיו יקדש על הפת דגלי דעתיה דפת חביבה ליה, ולא יקדש על היין. קמב) שם. לענין הלכה רבינו יונה בברכות (נוכר באות הקודמת) פסק לגמרי כרב ברונא, דנטל ידיו לא יקדש. וכתב הבית יוסף (רע"א) דהוא יחיד בדבר. ודעת הרי"ף והרמב"ם (שבת כ"ט, ט'-י) ורב עמרם (הובא בטור רע"א), דאם נטל ידיו יקדש על הפת ולא על היין. [וביאור דבריהם על פי הרי"ן (הובא באות הקודמת)]. ודעת רשב"ם, ר"ת, תוס' שבמרדכי והראב"ד ועוד, דדברי רב ברונא נדחו לגמרי, ויכול ליטול ידיו ולקדש על הסדר אלא דאכתי כתבו רשב"ם והמרדכי, דלכתחילה ודאי הסדר הנכון ליטול ידיו אחר קידוש, וכדברי בית הלל בברכות. ותוס' דידן דחו הראיה מבית הלל. ועיין בטור (שם) שכתב, דמנהג הרא"ש היה ליטול קודם קידוש, ותמה על מנהגו. והבית יוסף האריך והעלה, דודאי אין לנהוג כן בקביעות, וגם הרא"ש לא נתכוין לקבוע מנהג לדורות, יעויין שם. אבל הדרכי משה (י"א)

וכיון דסבירא להו לתוס' הכא זכור היינו על היין. אם כן גם הבדלה בעי על היין מדאורייתא, וזה אי אפשר דבהדיא אמרינן בברכות (ל"ג). דבתחילה קבעוה בתפילה בלא כוס כלל. אלא על כרחך דסברי דהבדלה לאו דאורייתא. [ואף דלרש"י [ריב"ן] בנזיר, הבדלה על היין דאורייתא, (עיין באות הקודמת). כבר דחה השאגת אריה (בסו"ס ס') דבריו מכח הקושיא מגמ' דברכות הנזכרת לעיל].

קלו) גמ', קידושא רבה. עיין ביאורו ברש"י ורשב"ם. והר"ן (כ"ב: מדפי הרי"ף ד"ה זכרהו) ביאר, שהוא כינוי כדקרינן לסומא סגי נהור, דהיינו לומר, דאינו עיקר בקידוש הלילה ווטר שיעוריה. (והרמב"ן על התורה (יתרו כ', ח') ביאר עוד על דרך הסוד). ואמנם רבינו דוד כתב ששאל להרמב"ן למה לא נקרא קידושא זוטא, ואמר לו שהוא סוד נעלם.

קלז) רשב"ם ד"ה ואגיד ביה, האריך וכו' היה אומר להם קידוש גדול וכו' כמנהגן. הקשה הרא"ם הורביץ איך יכול היה לברך להם ברכה שלדעתו היא לבטלה, ותירץ, דשמא היה סבור שלא קידשו קידוש של לילה, והיה בוש לשאול מהו קידושא רבה. ועיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב צ"ד) שהוכיח מכאן, דאם נמצא במקום שמנהגם לברך איזו ברכה שהוא אינו נוהג, ויהיה ניכר להם אם לא יברך, צריך לעשות כמנהגם ואין בזה משום ברכה לבטלה. וכן הביא בדבר שמואל מהחיד"א בספר חיים שאל.

קלח) תוס' ד"ה הוה גחין, מצות עשה ומיהו היכא דפגימי צריך לשפוך ממנו לשאר כוסות וכו'. עיין משנה ברורה (קפ"ב, ס"ק כ"ד) ושער הציון (רע"א, ס"ק פ"ט) שהבין מדברי התוס' ומהרא"ש (סימן ט"ז), דדוקא היכא דכל אחד שותה מכוסו קפדינן על כוסות שלהם שלא יהיו פגומין, אבל כששותין כולם מכוסו של המקדש, כולוהו כחד חשיבי, וחשיב לגבייהו כוס שאינו פגום כמו למקדש עצמו. ודעת הרא"ה (הובא בבית יוסף קפ"ב) דלא הקפידו בכוס פגומה אלא למברך, אבל המסובין יכולין לשתות מכוס פגומה.

קלט) גמ', ארבעה וכו' קמי שבתא. כתבו התוס' בברכות (ח':) ד"ה ישלים, דאף על גב דאמרין הכא דמיום ד' היינו קמי שבתא, מכל מקום קריאת שניים מקרא ואחד תרגום, זמנה ממנחה של השבת הקודמת, דכבר התחילו לקרות את הפרשה. וכתב הטור (רפ"ה) דאם לא השלים הפרשה עד מנחה של אותה שבת עבר זמנה של זו. והבית יוסף (שם) הביא מהגהות מיימוניות (תפילה פי"ג, ש') דבדיעבד יכול להשלים עד רביעי בשבת, כדאמרין הכא דינא דהבדלה. וכן הוא במהר"ם חלאוה בסוגיין

קמו) גמ', אבל לא על האור. ופירש רשב"ם דאין מברכין אלא בליל מוצ"ש הואיל ותחילת ברייתו הוא. כתב השפת אמת

כונתם בתיבת לאכילה). והקרבן נתנאל (סימן י"ז אות י') הביין כוונתם, דהכל שכן, דאי גביל לתורי לא הוי הפסק בין ברכה לאכילה, כל שכן דלא הוי הפסק בין נטילה להמוציא, ותמה, דאם כן מאי מקשו ארשב"ם דקידוש אחמרא חשיב הפסק בין נטילה להמוציא, הא אין זה הפסק, וכתב, דמהאי טעמא לא כתב הרא"ש הקל וחומר.

קמח) בא"ד, וכן ההיא דירושלמי וכו' כשאינו חמר מדינה. תמה **המהרש"א** איך אפשר להעמיד הירושלמי בכהאי גוונא, דאי הכי היכי אמר הירושלמי דמבדילין בלא יין, הא לכולי עלמא אין מבדילין על שכר במקום שאינו חמר מדינה. והרש"ש תירץ, דהא לדעת תוס' הא דאמרינן **לקמן** (ק"ז). "סבור מינה קידושי הוא דלא מקדשינן עילויה אבל אבדולי מבדילין" מיירי כשאינו חמר מדינה, ומכל מקום סברי דשרי לאבדולי עליה, ואם כן מה התימה שהירושלמי יסבור כהסבור מינה.

קמט) גמ' ורב אסי אמר טעם אינו מבדיל. הקשו תוס' שבמרדכי, איך יישב רב אסי ברייתא **דלעיל** (ק"ב:) "ק"ה: דהנכנס לביתו במוציא שבת, דתניא התם משלשין לאחר המזון, ואמרינן עלה שמע מינה טעם מבדיל. ותירצו, דיפרש דההיא ברייתא מיירי דוקא בטעם דהיתר, כגון התם דלית ליה אלא כוס א', והתירו לו לאכול קודם הבדלה. ורב אסי מיירי בטעם באיסור.

קנ) תוס' ד"ה טעם, ואם תאמר למאי דפירשתי וכו'. מבאר **המהרש"א** כוונתם דכשם דהא דאמר ר' יוחנן ידי יין יצאו מיירי בשתו בבית הכנסת, כן הא דאמר שמואל ידי קידוש לא יצאו מיירי כששתו, ואם כן איך יקדשו בביתם כיון שטעמו בבית הכנסת.

דף ק"ז ע"א

קנא) גמ', אמר רבא וכו' מבדיל והולך כל השבת כולו. אמימר פתח לה וכו' **מבדיל והולך כל היום כולו**. בגמ' זו רבו הנוסחאות, עיין בתוס' ובר"ן (כ"א: מדפי הרי"ף ד"ה מי שלא) ובבבגי ישע (על המרדכי ל"ז: אות קט"ז). דיש שלא גרסו כלל לישנא דאמימר, ויש שגרסו להיפך, ברבא כל היום כולו, ובאמימר כל השבת כולו ועיין שם עוד. וכתב הר"ן דודאי דקימא לן כלישנא קמא דרבא דהיא סתמא דגמ', הלכך למאן דגריס ברבא כל היום, הלכתא דאין יכול להבדיל אלא ביום ראשון. ולמאן דגריס כל השבת יכול להבדיל עד יום ד'. וביאר הר"ן דלמאן דאמר עד יום ד' הוי מדין תשלומין, ולמאן דאמר יום א', היינו מדין שהיום הולך אחר הלילה וכל יום א' מוצאי שבת הוא. וכתב דלפי זה להרי"ף (שם) דפסק כמאן דאמר כל היום כולו, אין מבדילין על הכוס כלל כשחל ט' באב במוציא שבת. אמנם הביא **הבה"ג** (הלכות קידוש י"ג, ע"ג) פסק כל היום כולו, ומכל מקום פסק דבט' באב שחל במוציא שבת יבדיל במוציא ט' באב. וביאר

כתב, מימי לא ראיתי מי שקידש קודם נטילה. והאחרונים האריכו בזה.

קמג) גמ', מקדש אריפתא. עיין **רשב"ם**. והראב"ד בהשגות (שבת פכ"ט, ה"י) כתב כמילתא דפשיטא דגם ביום יכול לקדש על הפת, ותחשב המוציא במקום ברכת היין. והמגיד משנה שם כתב דביום אין יכול לקדש על הפת. דבשלמא כשמברך על היין קודם הסעודה שלא כדרכו יש בזה היכר, אבל אם יברך על הפת כדרכו איזה היכר יש כאן. ועיין **ברא"ש** (סימן י"ז) שכתב, שאם לו יין בסעודת שחרית יברך על השכר קודם המוציא, דאי לאו הכי בטלה קידוש של היום, ומשמע מדבריו כהמגיד משנה דאי אפשר לקדש ביום על הפת. והמשנה ברורה (רפ"ט, סק"י) חשש לדברי הראב"ד לחומרא, דאף אם אין לו יין או שכר, לא יטעום ביום כלום קודם שיברך המוציא על הפת. [אף דלהראב"ד גופיה, אין איסור לטעום קודם קידוש של יום, עיין בהשגתו, ולעיל אות קכח].

קמד) רשב"ם ד"ה דחביבא וכו', בסוה"ד, ומי שאין לו כוס יין במקום שרגילין לשתות יין וכו'. דייק **המהרש"א** בדבריהם, דבמקום שאין רגילין לשתות יין אלא שכר, יבדיל על שכר שהוא חמר מדינה.

קמה) תוס' ד"ה הנוטל, פי' וכו' וקשה דהא רב גופיה וכו'. בתוס' שבמרדכי תירצו עוד, דלא מהני תנאי אלא בשחרית, דבשחרית רגילות להתנות, וכן הוא בתוס' **חולין** (ק"ו:) ד"ה **נוטל**. ותלמידי רבינו יונה (ברכות מ"א: מדפי הרי"ף ד"ה נוטל) כתבו משמו, דאף דמהני תנאי, מכל מקום כיון שעשה שלא כתיקון חכמים שתיקנו לקדש תחילה ואחר כך ליטול ידיו, קנסוהו לחזור וליטול ידיו.

קמו) תוס' ד"ה מקדש, פירש וכו' וקשה לר"ת וכו'. בתוס' שבמרדכי הקשו עוד, מדבעי רבא בשבת (כ"ג:) נר חנוכה וקידוש היום, [ויש לו מעות רק לנר לאחד] איזה עדיף. ולרשב"ם מאי בעי, ודאי יקח נר חנוכה ויקדש על הפת. אלא על כרחך דאין מקדשין על הפת. אמנם הר"ן בשבת (י'). מדפי הרי"ף ד"ה אמר רבא) כתב, דאדרבא הא דפשטינן התם דנר חנוכה עדיף, אף על פי דקידוש דאורייתא, והיינו דוקא משום שאפשר לקיים קידוש בפת, אלא דמכל מקום נסתפקה הגמ' בזה מפני שמצוה מן המובחר לקדש על היין. ועיין ט"ז (תרע"ח, ב') שכתב דמדברי הר"ן נפקא, דאם אין לו גם מעות לפת ודאי דקידוש דאורייתא עדיף על נר חנוכה, ודלא כב"ח (שם) שכתב, דבכהאי גוונא נמי נר חנוכה קודם, דהא יוצא ידי קידוש דאורייתא בזכרון דברים גם בלא פת ויין. (ועיין לעיל אות קלג).

קמז) בא"ד, וכ"ש דלענין נטילה לא הוי הפסק. המהרש"א פירש דהקל וחומר, דהרי סמך ברכת המוציא לנטילה, ועל כן הקשו מקידש על היין דהווי הפסק בין הנטילה לברכת האכילה (שוו

תוס' שבמרדכי שרש"י פסק דאם בכל שנה מצוי במדינה יין לרוב ובשנה אחת לקו הכרמים ואין יין מצוי, חשיב שכר חמר מדינה לאותה שנה. והבית יוסף (סי' ער"ב) כתב, דבמקום שמצוי יין גויים לרוב ואין מצוי יין ישראל שפיר הוי השכר חמר מדינה. ובביאור הלכה (שם ד"ה שמקדשין) כתב דמהרמב"ם (שבת פכ"ט, הי"ז) נראה, דאם רוב שתיית המדינה הוא שכר, מקרי חמר מדינה אף על פי שיש גם יין בעיר.

קנו) גמ', סבור מינה קידושי וכו' אבל אבדולי מבדילנן. כתב הר"ן (כ"ב: מדפי הרי"ף סוה"ד הא') דהא דהחמירו בקידוש טפי מהבדלה, כיון דקידוש אפשר על הפת, אבל הבדלה דאי אפשר על הפת הוצרכו להתיר יותר בשכר.

קנו) גמ', כשם שאין מקדשין עליו כך אין מבדילין עליו. כתב הרשב"ם בד"ה מהו וכו', דמיירי בחמר מדינה. (ועיין לקמן אות קס). ותוס' לעיל (ק"ו: ד"ה מקדש, נסתפקו בזה. והרא"ש (סימן י"ז) כתב, דאפילו אי מיירי בחמר מדינה אפשר דלדינא מקדשין על השכר, דכשם שאין הלכה כמותו במה שאמר אין מבדילין עליו, כך אין הלכה כמותו בהא דאין מקדשין עליו. וכתב שכן נוטה דעת ר"י וראב"ן. ומסיק דבלילה עדיף פת על שכר לקדש עליו, כיון שהסעודה באה לכבוד שבת. וביום עדיף לקדש על שכר אם הוא חמר מדינה דבפת אין ניכר שום שינוי ובטל קידוש היום. והרמב"ם (שבת פכ"ט, הי"ז) פסק, דאין מקדשין על שכר גם במקום שהוא חמר מדינה. ובשלחן ערוך (ער"ב, ט') לא הכריע. והמשנה ברורה (שם ס"ק כ"ז, וכ"ט) כתב דבקידוש הלילה שהוא דאורייתא בודאי יש ליהזר לכתחילה.

קנח) גמ', ר' יוסי בר יהודה אומר מלא לוגמא. וברשב"ם כתב דצריך אחד מהמסובין לטעום שיעור מלא לוגמיו. והרא"ש (סימן י"ח) הוסיף שאין שתיית שניים מצטרפת, דטעמא דמלא לוגמיו משום דהווי שיעור שיש בו הנאה, וכל שלא טעם אחד שיעור שלם אין כאן שתייה של הנאה. והריטב"א בעירוובין (ע"ט: ד"ה הא דאמרינן) מסתפק בזה. וכתב בשם תוס' דשתיית שניים מצטרפת למלא לוגמיו. והעיר הביאור הלכה (רע"א, ד"ה וי"א) דמתוס' דידן ד"ה אם טעם מוכח להיפך, דאינהו נמי כתבו הטעם משום יתובי דעתא, והלכך עוג מלך הבשן בעי טפי. ועיין לקמן אות קסה דשיטת מהר"ם חלאוה דגבי קידוש אולינן בתר מלא לוגמיו דבינוני ולא ידידה. וביאר בפירושו דהכא אינו תלוי בהנאה ויתובי דעתא. ולדבריו ניהא סברת הריטב"א דיכולין לצרף שתיית שניים לשיעור. וכתב המשנה ברורה (רע"א, ס"ק ע"ג) דגם להריטב"א היינו כשלא ישהו בינתיים יותר מכדי אכילת פרס, דבכהאי גוונא גם אם טעם אחד שיעור שלם לא יצא (ועיין נמי ס"ק ס"ח).

קנט) רשב"ם ד"ה תלוסר מגני, והוא לשון מסר וכו'. הרש"ש מגיה והוא לשון שבר. [וכן בהמשך ושמרי התמרים חדשים אית

דעתו, דהא דאין מבדילין אחר יום א' הוא משום שלא הבדיל כל היום, עשאוהו כפושע ומוזיד, אבל היכא דלא אפשר כט' באב סמכינן אאמימר שהתיר להבדיל כל השבת. ועיין ביאור הגר"א (רצ"ט, ו') שנקט גם בדעת הרי"ף דכשנאנס ולא יכל להבדיל ביום א' יכול להבדיל עד יום ד'. עוד הביא הר"ן מהרמב"ן בתורת האדם, שכשחל תשעה באב במוצאי שבת אין כלל חיוב הבדלה על הכוס, שהרי מבואר בברכות (ל"ג.) דקבעו הבדלה על הכוס רק כשהעשירו, ואיך לך עניות גדולה מט' באב שכל ישראל עניים מרודים.

קנב) גמ', אמר רבא הלכתא וכו' וטעם מבדיל וכו' ומי שלא הבדיל במוצאי שבת וכו'. החתם סופר (בשו"ת יו"ד, ר"ג) ביאר השייכות בין שתי מימרות אלו דרבא, דהוה אמינא דטעמיה דרב אסי דאמר טעם אינו מבדיל, משום דסבירא ליה דאם לא הבדיל במוצאי שבת יבדיל עד יום ד', (כדמשמע לעיל ק"ו.), והכי פירושו טעם לא יבדיל הלילה אלא יבדיל למחר. ואם כן הוה אמינא דרבא דפוסק טעם מבדיל היינו משום דסבר דאינו יכול להבדיל אחר מוצאי שבת. ולאפוקי מהאי סברא אמר רבא טעם מבדיל ומי שלא הבדיל במוצאי שבת וכו'.

קנג) גמ', טעם מבדיל וכו' ומי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך וכו'. כתב בה"ג (הלכות קידוש י"ג, ע"ג) דהא דטעם מבדיל היינו דוקא בליל מוצאי שבת, אבל אם טעם ביום ראשון קודם הבדלה תו לא יבדיל. ותמה עליו הטור (רצ"ט) מה בין לילה ליום. ורבינו עקיבא איגר (גליון השו"ע רצ"ט, ו') כתב דלכאורה נראה מזה דדעת בה"ג, דעיקר זמן הבדלה דוקא במוצאי שבת, ולמחר הווי רק מדין תשלומין, דאי לאו הכי ודאי אין לחלק ביניהם [ודלא כמו שנקט הר"ן בדעתו עיין אות קמא].

קנד) גמ', ומי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך וכו'. רבינו עקיבא איגר (גליון השו"ע רצ"ט, ו') הביא מספר לשון חכמים, שהסכמת רבני פראג, דמי שלא הבדיל במוצאי יום טוב אין לו תשלומין. וכתב דלכאורה למחרת יום טוב עדיין יכול להבדיל. לא מבעיא לדעת הסוברים דאחר שבת יכול להבדיל רק ביום א', דסברי דלענין זה היום הולך אחר הלילה ולא מדין תשלומין (עיין אות קנא בשם הר"ן). אלא אפילו לפוסקים דמבדיל עד יום ד', ומדין תשלומין, אכתי מודו דביום ראשון יכול להבדיל מדין מוצאי שבת, (עיין שם ראייתו). וסיים, דדוקא מהבה"ג מוכח קצת דיום א' מדין תשלומין דמוצאי שבת (עיין ראייתו באות הקודמת), ונפקא מינה למוצאי יום טוב. [ועיין נמי באות קטו לענין אי ישלים דוקא בשכח, או גם בהזיד].

קנה) גמ', אי הכי חמר מדינה הוא. עיין רשב"ם דהיינו דאין יין בעיר הזאת אלא שיכר. והגהות מיימוניות (שבת פכ"ט, ה"ד) כתבו דמדינה היינו הגמוניא אחת, אבל אם נמצא יין באותה הגמוניא אף על פי שהוא ביוקר לא חשיב שכר חמר מדינה. ועיין

ברכה אינו אלא רביעית. אמנם הר"ן (ד"ב: מדפי הרי"ף ד"ה אם טעם) תירץ, דבאדם גדול באמת סגי שיטעום רביעית, ואולינן בתר שני השיעורים [מלא לוגמיו ורביעית] לקולא, וסגי בהי מינייהו דבציר טפי. אך מהר"ם חלאוה עצמו הכריח מכח קושיא זו, דלענין קידוש לא אולינן בכל חד בתר ידידה אלא לעולם משערין במלא לוגמיו דבינוני, וכתב דלא דמי ליום כיפור דהתם בהנאה תליא מילתא, מה שאין כן לענין טעימה מכוס של ברכה.

דף קז ע"ב

קסו) גמ', ת"ש אפילו אגריפס וכו' אי אמרת בשלמא סמוך למנחה קטנה וכו'. מפשט הסוגיא נראה דנפשט דסמוך למנחה קטנה תנן. וכך כתב הרא"ש [סימן י"ט]. אבל הר"ן (כ"ג. מדפי הרי"ף ד"ה ואיבעיא לן) כתב דהאי בעיא לא איפשטא, הלכך מנקט לחומרא עדיף. ובחידושי אנשי שם שתמחו עליו בזה, שהרי בגמרא מפורש שנפשט.

קסז) רשב"ם ד"ה אלא אי אמרת, מצות עשה מטא כבר זמן איסוריה משש שעות ומחצה. כתב הרש"ש דתיבת "ומחצה" טעות סופר, דהא אסור סמוך למנחה גדולה.

קסח) תוס' ד"ה דילמא וכו', ואינה וכו' וקשה דאמרינן בניזיר וכו'. תוס' בבבא קמא (ק"י.) בד"ה אכילה תירצו, דבניזיר לא מיירי כלל שאכלו אכילה גסה אלא שאכלו "לשם" אכילה גסה, דהיינו כדי לשבוע, ולא לשם פסח.

קסט) בא"ד, ואומר ר"ת דתרי גווני אכילה גסה וכו'. המהרש"א העיר, דאכתי תקשי היכי פריך בניזיר רשע קרית ליה הא פסח מיהא קעביד, לימא דמיירי באכילה גסה שנפשו קצה מלאכול ולכך לא יצא ידי חובתו ומיקרי רשע, וסיים דיש ליישב. וכדבריו כתב גם התוספות יום הכיפורים (יומא פ': ד"ה אמר ריש לקיש) עיין שם.

קע) בא"ד, ומה שפירש רשב"ם וכו' כדמוכח בסמוך גבי רב ששת וכו'. כתב הרא"ם הורביץ, דלא דמי כלל, דבסמוך מיירי לטעם שאסרו אכילה משום עשיית פסח, דשמא יפשע ולא יעשהו, ובזה שייך לאסור גם בזמן הזה כיון שנגזר נגזר. אבל לאסור אכילה משום אכילת פסח לתאבון, לא שייך בזמן הזה, דאם כן גם בלילה יאסר משום תאבון דפסח.

קעא) בא"ד, ופירוש אחר עיקר וכו'. כתב המהרש"א דלפי תירוץ התוס', דהא דאמר דניזיר שיצא ידי פסח אף דאכלו אכילה גסה, היינו ידי עשיה ולא ידי אכילה, יש לפרש עוד, דהא דנקט מצה ולא פסח משום דבפסח יצא העשיה, מה שאין כן במצה אם אכלה אכילה גסה לא יצא ידי חובה כלל.

קעב) תוס' ד"ה מיני תרגימא, בסוה"ד, ומיהו בפרק בתרא דיומא וכו'. מסקנת הרא"ש (סימן י"ט) דחמשת המינים נמי שרי. והטור (תע"א) סתם דפת אסור ובשר וירק ומיני תבשיל שרי.

ספרים דגרסי ומשבר התמרים]. ועיין מהרש"ל.

קס) רשב"ם ד"ה מקדש אשוכרא, ואף על פי שהיה יין בעירו וכו'. כתב המהרש"א דסבירא ליה דאם לא היה יין בעיר, הוי ליה שכר חמר מדינה, ושרי לקידוש לכולי עלמא. ובקרני ראם (א') העיר עליו דברשב"ם ד"ה מהו פירש להיפך, דהנדון בגמרא אם מקדשין על השכר מיירי בחמר מדינה. והניח בקושיא. והרש"ש מצדד, דלהרשב"ם כל הסוגיא מיירי כשאינו חמר מדינה וכדמשמע מדבריו בד"ה שמע מינה, באי נמי. ודחק דמה שכתב בד"ה מהו "במקום שאין יין" מיירי שיש יין בעיר אלא שאינו מצוי כל כך.

קסא) רשב"ם ד"ה ה"מ דלא קבע וכו', לא גרסינן כלל. פירשו התוס' שבמרדכי והרא"ש (סוף סימן י"ז), דטעמיה דהרשב"ם משום דאין הדבר תלוי בקביעות, כי אם בחמר מדינה. והתוס' שבמרדכי כתבו, דרבינו אלחנן סובר דמהני בזה קביעות. ועיין לעיל (ק"ו:) תוס' ד"ה מקדש. והרי"ף (כ"ב: מדפי הרי"ף) והרבינו חננאל והבה"ג (הלכות קדוש י"ג, א') גרסי ליה. וכתב הבית יוסף (קפ"ב) דאפשר לפרש בדבריהם דהיינו במקום שאין מצוי יין ורגילים לקבוע תמיד על שכר.

קסב) תוס' ד"ה אם טעם וכו', וכדמפרש ביומא וכו'. כתבו התוס' בשבת (ע"ו:) ד"ה ויעמוד, ועוד יש לומר, דהכא גבי קידוש בעינן מלא לוגמא ממש דהוא טפי מרביעית. והמהרש"א שם תמה מדאמרינן לקמן (ק"ח:) דבארבע כוסות בעינן בכל אחד יין בכדי שימזגנו ויעמוד על רביעית, וחד מארבע כוסות הוא כוס של קידוש.

קסג) בא"ד, ונראה שהוא רוב רביעית וכו'. דעתם דרוב רביעית הוי ודאי כמלא לוגמיו דאדם בינוני. אמנם הר"ן ביומא (ג'). מדפי הרי"ף ד"ה והשותה) כתב, דהוא פחות מרביעית, ולא קאימנא שפיר בהאי פחות מרביעית כמה הוי בציר מיניה. ובשלחן ערוך (תרי"ב, ס"י) חשש לדעת הר"ן לענין שתיה ביום כיפור. ובהלכות שבת (רע"א, ס"יג) סתם כדעת התוס', ועיין בבאיור הלכה (רע"א, ד"ה והוא רובו) שעמד בזה.

קסד) בא"ד, ודוקא לאדם בינוני. הביאור הלכה (רע"א, ד"ה של) כתב דאף לשיטת הצ"ח (לקמן דף ק"ט) דהביצים בזמנינו נתקטנו לכמחצית, ושיעור רביעית הווי כג' ביצים שלנו, מכל מקום אין צריך לשתות מכוס של קידוש רוב מרביעית זו, אלא צריך שיחזיק הכוס שיעור זה (על כל פנים בקידוש הלילה שהוא דאורייתא), וישתה ממנו כמלא לוגמיו דידיה, דהא אולינן (לדינא) בכל אחד לפי מה שהוא, וחזינן דכמלא לוגמיו של אדם בינוני בזמנינו אינו מגיע לביצה ומחצה, עיין שם.

קסה) בא"ד, אבל לעוג מלך הבשן בעי טפי וכו'. הקשה המהר"ם חלאוה איך אפשר שמידת מלא לוגמיו נמדדת בכל אחד לפי מה שהוא, דאם כן אדם גדול יצטרך לשתות טפי מרביעית, וכוס של

המבוחר להסב גם בשאר אכילתו ושתייתו, אלא שקבעוה חובה בשעת אכילת מצה וארבע כוסות. ולפי זה אם לא היסב בשעת אכילת מצה, יצא ידי מצה, אלא דלא קיים מצות הסיבה. והא דהשמש שלא אכל כזית מצה בהסיבה לא יצא, היינו ידי חובת הסיבה אבל מצה ודאי קיים. ולא יחזור לאכול בהסיבה, דכיון דמצות מצה כבר קיים כהלכתה, תו לית תקנה למצות הסיבה שביטל.

קעט (גמ', שם. כתבו בהגהות מיימוניות (חמץ ומצה פ"ז אות ב') בשם ראבי"ה (סימן תקכ"ה), דבזמנינו שאין דרך בני חורין לאכול בהסיבה, אין אנו צריכים להסב כלל. וכתבו עליו דיחידאה הוא. וכדברי ראבי"ה כתב המרדכי (בסדר בקצרה ל"ד, א') בשם ראב"ן. והטור (תע"ב) העתיק שיטה זו. (עיין לקמן אות קפב).

קעט (גמ', השתא דאיתמר הכי וכו' אידי ואידי בעו הסבה. הקשה מהר"ם חלאוה הא איפכא קיימא לן, דכל ספיקא דרבנן לקולא. ותירץ, דהכא כיון דלא מילתא דטריחא היא ואין בה הוצאה, עבדינן לרווחא דמילתא, דמהיות טוב אל תקרי רע. והר"ן (כג. מדפי הרי"ף ד"ה והשתא) תירץ, דהכא ליכא למימר לקולא דאמאי נקיל בהני טפי מהני, ואי נקיל בתרווייהו, מיעקרא מצות הסיבה לגמרי. ועיין בר"ן מגילה (ב). מדפי הרי"ף ד"ה ולענין) שכתב בשם הגאונים, דבעיירות המסופקות אי הוו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון קורין את המגילה ב"ד ולא בט"ו, משום דהווי ספיקא דרבנן ולקולא, ושלא תיעקר מצות מגילה באותן עיירות, קורין בראשון ופטורין בשני. וצריך ביאור אמאי גבי ארבע כוסות כתב הר"ן דיסב בכולן דהי מינייהו מפקת, נימא דיסב בראשונים ופטור בשניים כבמגילה. ותירץ המשנה למלך (מגילה פ"א, הי"א), דארבע כוסות, להצד שתיקנו בכוסות האחרונים, אי נימא שיסבו מספק בראשונים, נמצא שנעקרה תקנת הסיבה ביין לגמרי. מה שאין כן גבי מגילה, להצד דהוו מוקפות חומה, אכתי מתקיימת תקנת חכמים בעיירות המוקפות בודאי. ובאבי עזרי (שם) תירץ, דודאי בספיקא דרבנן באופן שאם נלך לקולא בתרווייהו יתבטל הדין ממה נפשך, אולינן לחומרא בתרווייהו. אך אם הספק עתה לפנינו על אחד משניהם כגון שנאבד האחד, אפשר להקל. (עיין שם שהביא כן מתוספתא דמקואות). ואם כן גבי מגילה, אף דאי אפשר להקל בתרווייהו מפני שמבטל המצוה ממה נפשך, מכל מקום לאחר שקרא ב"ד הוי כנאבד יום זה שאין עוד נפקא מינה לגביו, ואם כן על יום ט"ו בעצמו, אפשר לפסוק לקולא. מה שאין כן גבי ארבע כוסות, גם אחרי ששתה ב' הראשונות בהסיבה, לא חשיב כנאבדו, כיון דאכתי אותו זמן הווי הספק על הראשונות לגבי כל העולם, וגם לגבי דידיה אילו היה שותה הראשונות בלא הסיבה, היה עדיין נפקא מינה לגביו אם צריך לחזור

וכתב הבית יוסף דהטור סתם כרשב"ם, תוס' והרי"ף (שכתב גם כן כרשב"ם), ודלא כאביו הרא"ש. והצל"ח תמה, דאף דמצינו באיזהו מקומן שהטור פסק במוחלט דלא כהרא"ש, אבל לא מצאנו שיעלים דבריו. וכתב לפרש בדברי הטור דאדרבא לשון הטור מתפרש, דדוקא פת אסור אבל בשר וירק ואפילו מיני תבשיל של מיני דגן שרי. וכוונתו על פי לשון הרא"ש בתשובה (כלל י"ד סימן ה') שכתב, דמיני תרגימא היינו "מיני תבשיל" העשוי מחמשת המינים.

קעט (תוס' ד"ה נירו, מיהו חרישה וזריעה תרי מילי נינהו וכו'. תוס' שבמרדכי פירשו, שהיה דרכם לחרוש ב' פעמים, אחת להמית שרשים רעים שבקרקע, והשנייה לצורך זריעה. והשתא מדמי שפיר דכי היכי דחרישה ראשונה מועלת לשניה, כך אכילה ראשונה מועלת לשניה.

דף ק"ח ע"א

קעט (תוס' ד"ה אלא וכו', והא וכו' דטובא גריר וכו'. כתבו התוס' שבמרדכי, דהא דמייתי מהא דבין הכוסות יכול לשתות, התם נמי טובא שתי, דהא כוס ראשון ששתה כבר, וכוס שני שעתיד לשתות, ומה ששותה ביניהם הוי טובא.

קעט (תוס' ד"ה רב ששת, בסוה"ד, והבכורות נהגו להתענות ערב פסח וכו'. כתבו התוס' שבמרדכי דדעת רבינו יחיאל דמותרים במיני תרגימא. ובבגדי ישע (קכ"ד) כתב, דרבינו יחיאל דייק לה מהירושלמי, (בפירקין הלכה א') שדן אם הא דרבי היה מתענה בערב הפסח הוא מפני שהיה בכור או מפני שהיה איסטניס, ופשיטא ליה לרבינו יחיאל שאיטניס שמתענה, בכל אופן אוכל מיני תרגימא, (ודלא כתוס' דידן), ואם מה הספק בכונת רבי נחזי אנן, אם אכל מיני תרגימא או לא. אלא על כרחך שאין נפקא מינה בזה שגם בכורות שמתענים מותרים במיני תרגימא.

קעט (תוס' ד"ה נימא וכו', מצות עשה אבל לכתחילה אסור משום לא תשחט על חמץ וכו' ולא אשכחן תנא דפליג. הרמב"ן במלחמות (ט"ו: מדפי הרי"ף) והר"ן (שם ט"ז. ד"ה גמ') כתבו דבירושלמי (דפירקין ה"א) איתא להדיא, דלבן בתירא הוא הדין דאסר חמץ כל היום. והרש"ש והחשק שלמה עמדו בזה והניחו דברי התוס' בקושיא.

קעט (גמ', מצה צריכה הסיבה. הרא"ש (סימן כ') ותוס' שבמרדכי כתבו, דהסיבה במצה מעכב, וראיה, מדאמרינן לקמן השמש שאכל כזית כשהוא מיסב יצא, משמע דאם לא היסב לא יצא. [וכדבריהם מדוייק מדברי התוס' בד"ה כולהו]. ובחידושי מרן הגרי"ז (חמץ ומצה פ"ז, ה"ז) ביאר דטעם העיכוב, משום דחייב הסיבה הוא מדיני קיום מצות מצה וארבע כוסות. אמנם מדברי הרמב"ם (שם) דייק דמצות הסיבה מצוה בפני עצמה היא, ומן

והסיבה. והבית יוסף (תע"ב) כתב, דלא נחלקו רבה ורב יוסף בזה, אלא דרבה נתן רשות לתלמידיו להסב לפניו. והוא המקור להרמב"ם (שם ה"ח) דמהני נתינת רשות. ורבינו מנוח כתב דטעמיה דהרמב"ם, משום דרב שמחל על כבודו, כבודו מחול. קפה) תוס' ד"ה מאי וכו', בסוה"ד, ומה שצריך הסיבה במצה היינו כשמברכין על אכילת מצה וכו'. לשון הרא"ש (סימן כ') ומצה בעי הסיבה בכזית ראשון וכזית של אפיקומן. וכן הלשון בכמה ראשונים. ודייק התרומת הדשן (קנ"ב) מדבריהם, דאף דמבואר בריש סימן תע"ה דלכתחילה בעי כזית להמוציא, וכזית לאכילת מצה. מכל מקום הסבה בעי רק בכזית דמצה. והטור (תע"ה) כתב, דאחיו רבינו יחיאל נסתפק אם "בכורך" צריך הסיבה, כיון דמרור לא בעי הסיבה. ובשם בעל המנהיג (הלכות פסח, פ"ג) כתב דבכורך בעי הסיבה. וכן כתב הבית יוסף דודאי בעי הסיבה דהא הלל היה יוצא בו ידי חובת אכילת מצה, ובודאי היה מיסב בו. ואף דאיכא נמי מרור, אין איסור להסב במרור, אלא שאינו צריך. ודייק כן מדברי הרמב"ם (חמץ ומצה ז', ח') שכתב, דבשאר אכילתו ושתייתו אם הסב הרי זה משובח, ולא כתב אבל במרור אל יסב, משמע דליכא בזה איסורא. וכן דעת הב"ח שם.

קפו) תוס' ד"ה כולו וכו', וכל וכו' וצ"ע אם שכח ולא היסב אם יחזור וישתה. התוס' שבמרדכי ביארו הספק, דשמא הוא כמעוות לא יוכל לתקן כיון דאם יחזור וישתה יהא נראה כמוסיף על הכוסות, או דילמא דלא הוי כמוסיף, דמה ששתה בלא הסיבה חשיב כאילו לא שתה כלל.

קפז) תוס' ד"ה פרקין, פניו וכו' וכן משמע בהמוכר את הספינה וכו'. הר"ן (כ"ג. מדפי הר"ף ד"ה פרקין) כתב, דאכתי אפשר לומר דגם השוכב על פניו קרוי פרקין ובתרווייהו איתא לטעמא דשמא יקדים קנה לושט. וכן דעת מהר"ם חלאוה.

קפח) רש"י ד"ה ארבע כוסות, כנגד ג' כוסות שנאמרו בפסוק זה וכוס פרעה וגו'. בתרגום ירושלמי ותרגום יונתן (בראשית מ', י"ב) פירשו את חלומו של שר המשקין על שעבוד מצרים והגאולה, ופירשו דכוס פרעה הוא כוס הפורענות שעתיד פרעה לשתות לבסוף.

דף קח ע"ב

קפט) גמ', שתאן חי יצא אמר רבא ידי יין יצא וכו' שתאן בבת אחת רב אמר ידי יין יצא. גירסת הר"ף (כ"ג. מדפי הר"ף) והרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז, ה"ט) שתאן חי ידי ארבע כוסות יצא, ידי חירות לא יצא. ובשתאן בבת אחת להיפך, ידי חירות יצא, ידי ארבע כוסות לא יצא. ומבאר בחידושי מרן הגרי"ז (על הרמב"ם שם) דיש במצות ארבע כוסות שני דינים. א. דין כוס של ברכה, כגון כוס קידוש וברכת המזון וכו'. ב. דין חירות, שתקנו לשתות בליל פסח ארבע כוסות יין דרך חירות להראות

ולשתותם, ואם כן גם עתה ששתה בהסיבה, לא חשיב כאבדו הראשונות, אלא כאילו הוא עכשיו מיסב בראשונות, ועל כן אי אפשר להקל בדין האחרונות. ועיין שם מה שתירץ עוד.

קפ) גמ', הסיבת ימין לא שמה הסיבה ולא עוד אלא וכו'. הבגדי ישע (על המרדכי ל"ז: אות קכ"ז) כתב בשם המהרש"ל נפקא מינה בין הטעמים, באיטר. דלטעם דהסיבת ימין לא שמה הסיבה, איטר יסב על ימין כל אדם כיון שאוכל בשמאל כל אדם, (עיין רשב"ם ד"ה הסיבת ימין), אבל לטעם דשמא יקדים וכו' (וכפירוש רשב"ם) איטר יסב על שמאל כל אדם מפני הסכנה, והכי הלכתא.

קפא) גמ', אשה אצל בעלה לא בעיא הסיבה. הרשב"ם פירש שני טעמים. וכתב הרא"ש (סימן כ') דנפקא מינה בין הטעמים באלמנה וגרושה, דאינה כפופה לבעל אך שייך בה טעם השאילתות דלאו דרכייהו דנשי למיזגא. ובביאור הגר"א (תע"ב, ה') כתב דהשאילתות לא גרסי בגמרא "אצל בעלה", נדהא גם בלא בעל אין צריכה הסיבה, וכן גרסו הר"ף (כ"ג. מדפי הר"ף), רבינו חננאל והרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז, ה"ח). וברבינו מנוח (על הרמב"ם שם) הוסיף טעם, לפטרה מהסבה, משום שטרודה בתיקון המאכל.

קפב) גמ', ואם אשה חשובה היא, צריכה הסיבה. רבינו מנוח (חמץ ומצה פ"ז, ה"ח) כתב ג' אופנים דאשה חשובה. א. שאין לה בעל והיא גברת הבית. (ועיין באות הקודמת). ב. שחשובה בפרי ידיה, שהיא יראת ה', בת גדולי הדור, כוללת שבחי אשת חיל. ואף שיש לה בעל צריכה הסיבה. ג. דאית לה עבדים ושפחות שעוסקים בתיקון המאכל, (וזה קאי להטעם שכתב, דסתם אשה פטורה מפני שמתקנת המאכלים). ובתוס' שבמרדכי כתבו, דנשים שלנו כולן חשובות. וכן דעת רבינו ירוחם (נתיב ה' ח"ה, מ"ב ע"ד). אך הרמ"א (תע"ב, ד') כתב על דבריהם דלא נהגו הנשים להסב. וכתב דאולי סמכו על הראב"ה דבזמן הזה אין להסב.

קפג) גמ', כי הוינן בי מר זגינן אבירכי דהדדי. איתא במנהגי מהרי"ל (הלכות ההגדה י"ד:), דדוקא על ירך דחבריה שרי ומקרי הסבה. אבל להשען על ירך ידיה, לא. דבכהאי גוונא נראה באבל ולא הווי דרך חירות. והמגן אברהם (תע"ב, ג') העתיק דבריו דמיחזי כדואג.

קפד) גמ', לא צריכותו מורא רבך כמורא שמים. הרא"ש (סימן כ') ותוס' שבמרדכי כתבו, האי דינא גם ברבו שאינו מובהק, דאי לאו הכי כי פריך מברייתא דתלמיד אצל רבו מיסב, לוקמיה ברבו שאינו מובהק, ולמה נדחק להעמידו בשוליא דנגרי. וכל הפוסקים פסקו דתלמיד אצל רבו אין צריך הסיבה לבד מרבינו שמחה (הביאו בהגהות מיימוניות חמץ ומצה פ"ז, אות ד') שכתב, דכיון דפליגי בה רבה ורב יוסף והלכה כרבה, בעי

לעיל אות קפט בדעת הרמב"ם).
קצג) גמ', והוא דאשתי. כתב בביאור הגר"א (רע"א, י"ד) דהרא"ש והריטב"א דפליגי אם שתיית שניים מצטרפת למלא לוגמיו בכוס של ברכה, (עיין אות ?) פליגי בביאור גמ' דידן, דלהרא"ש דוקא "הוא", דהיינו אחד צריך לשתות רוב כוס. ולהריטב"א "הוא" קאי אכולם ביחד. והקשה בחידושי מרן הגרי"ז (חמץ ומצה פ"ז, ה"ט) הא אין הנדון דומה לראיה כלל, דבארבע כוסות עיקר החיוב הוא שתייתם ואיך תצטרף טעימת המסובין לשיעור שתייה. וכתב דמוכח דהגר"א הבין בשיטתם, דאין דין שתייה בארבע כוסות, אלא הווי ככל כוס של ברכה דיכול לתת גם לאחרים לשתות, ואפשר שתצטרף שתיית שניים. (ודלא כמו שנקט בשיטת הרי"ף והרמב"ם עיין לעיל אות קפט). וכתב דגם אביו הגר"ח הוכיח כן מתוס' לעיל (צ"ט): ד"ה לא יפחתו.

קצד) גמ', רבי יהודה אומר צריך שיהיה בו טעם ומראה. הטור (תע"ב) כתב בשם הירושלמי (בפרקין סוף הל"א) דמצוה לצאת ביין אדום. [וכן יסד ר' יוסף טוב עלם בפיוט אלקי הרוחות (יוצר דשבת הגדול) יין כי יתאדם, למצוה הוא מוקדם, לצאת בו חובת ידי אדם]. וכתב הט"ז (תע"ב, ט') דדין זה נאמר דוקא בארבע כוסות, משום דהווי זכר לדם שהיה פרעה שוחט ילדי בני ישראל. ורבינו דוד כתב דהלכה כר' יהודה. מדמפרש רבא טעמיה דצריך דוקא יין אדום, והווי לעיכובא.

קצה) רש"י ד"ה בבת אחת, עירה ארבעתן לתוך כוס אחד. והרשב"ם ותוס' פירשו ששתאן רצופין. והיפה עינינו כתב דבירושלמי (בפרקין ה"א) איתא, דשתאן בכרך אחד יצא. ובשלמא לרש"י אפשר לומר דלא פליג על הבבלי, דהבבלי מיירי בעירה ארבעתן לכוס אחד, והירושלמי בשתאן רצופין. אבל להרשב"ם ותוס' על כרחך נחלקו בזה הבבלי והירושלמי. אמנם בתוס' שבמרדכי כתבו להוכיח שיטת התוס' והרשב"ם מאותו הירושלמי דשתאן בכרך אחד היינו רצופין. [ולכאורה יפלא על דבריהם דהא בירושלמי איתא דיצא, וכטענת היפה עינים. (י.ס.)].

קצו) רשב"ם ד"ה בבת אחת, בסוה"ד, שלא על סדר משנתינו אלא שתאן רצופין. רבינו דוד תמה, היאך אפשר שמי שאינו יודע לעשות כסדר משנתינו לא יצא ידי ארבע כוסות שתקנו לו לשתות דרך חירות, וכתב דודאי דבכהאי גוונא יצא, אלא שצריך להפסיק בין כוס לכוס, דאם שתאן שלא בהפסקה חשובין כולם כשתייה אחת, שכן דרך הצמא ששותה ב' וג' כוסות זה אחר זה. [ולבסוף מסיק דגם בכה"ג יצא, עיין אות קצ]. ובביאור הלכה (תע"ב, ח' ד"ה שלא כסדר) כתב, דהאחרונים פליגי אי בעינן דוקא שיאמר סדר ההגדה בין כוס לכוס. (ועיין בביאור הלכה (ד"ה על הסדר) דפליג על הפרי מגדים (תעט), אשל

את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. וכדברי הגמ' (ק"ז:): "ארבעה כסי תיקנו רבנן דרך חירות", דהיינו דעיקר התקנה לשתות דרך חירות. וסיימה הגמ' "כל חד וחד נעביד ביה מצוה". דקבעום על מצוות הלילה והוא דין כוס של ברכה. [ולפי זה ביאר את שיטת הרמב"ם (שם) דבארבע כוסות צריך לשתות רוב כוס אף שהכוס גדולה (עיין באות קצב) משום דסבירא ליה, דבדין חירות לא נאמר דין טעימת מלא לוגמיו, אלא דצריך שישתה ארבע כוסות שלמים. ומנהי רוב כוס מדין רובו ככולו]. ולפי זה הכי פירוש גמ' דידן, אם שתאן חי קיים דין ארבע כוסות של ברכה, ככל כוס של ברכה דמהני חי, ולא קיים דין חירות, דאין זה דרך חירות. ואם שתאן בבת אחת לא קיים דין ארבע כוסות של ברכה, דלא קיים "מצותו" של כל כוס וכוס. אבל שתיית חירות קיים דשתה ארבע כוסות יין. והאבי עזרי (שם) סבירא ליה דאי אפשר לקיים דין חירות בלא המצוה דארבע כוסות, משום דדין החירות קבעו שיקיים דוקא בכוסות של ברכה. דאי לא תימא הכי איך מהני שתיית רוב כוס בארבע כוסות, והלא במקום שנאמר שיעור מסויים ודאי לא אמרינן רובו ככולו. ובשלמא אי נימא שקבעו לקיים חירות בכוס של ברכה ניחא, דעל ידי שתיית רוב נחשב ששתה הכוס של ברכה, אבל אם הוא דין בפני עצמו לשתות כוס של רביעית לחירות, ודאי היה הדין שישתה את כל הכוס, על כרחך דאי אפשר לקיים חירות בלא כוס של ברכה, ורק להיפך אפשר לומר דמהני.

קצ) גמ', שתאן בבת אחת וכו' ידי יין יצא ידי ארבע כוסות לא יצא. עיין רשב"ם ותוס' דהיינו שיצא רק ידי חובת שמחת יום טוב. והתוס' שבמרדכי כתבו בחד תירוץ, דיצא גם ידי ארבע כוסות ורק שלא עשה מצוה מן המובחר. ורבינו דוד פירש, שיצא ידי ארבע כוסות ולא יצא ידי הסדר שסדרו חכמים.

קצא) גמ', השקה מהן לבני ולבני ביתו יצא. הר"ן (כ"ג. מדפי הרי"ף ד"ה השקה) ביאר, דמיירי בכוס גדול שיש בו שיעורין הרבה וכל אחד ואחד מבני הבית שתה ממנו רוב רביעית ויצאו בו כולם. (ועיין תוס' לעיל (צ"ט): ד"ה לא יפחתו, מה שכתבו בביאור מימרא זו) ובחידושי אנשי שם (על הר"ן שם) הקשה, דהר"ן סותר לכאורה למה שכתב, דבארבע כוסות יש דין לשתות את רוב הכוס אפילו הוא יתר ממלא לוגמיו, (עיין באות הסמוכה) דאם כן איך אפשר שיצאו שנים בכוס אחד אפילו ישתה כל אחד כשיעור.

קצב) גמ', והוא דאשתי רובא דכסא. כתב הר"ן (כ"ב: מדפי הרי"ף סוף ד"ה אם) דאף דלכוס של ברכה סגי שיטעום כמלא לוגמיו, או רביעית (לאדם גדול), בארבע כוסות נאמר דין חדש, שצריך לשתות רוב כוס ממש ולא סגי בכמלא לוגמיו. (ועיין באות הקודמת). ודעת רבינו דוד בסוגיין, דדוקא אי שתה מלא לוגמיו, אבל אם שתה רביעית שלימה אף שאינה רוב כוס. (ועיין

לדון בדבר החדש, דתינוק הרגיל לשתות יין כל השנה חייב בארבע כוסות גם לרבי יהודה, דהא לא שייכא ביה הסברא דמה תועלת לתינוקות ביין. וכתב להעמיס חידוש זה בדברי הרמב"ם (שם ה"ט) שכתב, דארבע כוסות הללו צריך למוזג אותן כדי שתהיה שתיה עריבה, הכל לפי היין ולפי דעת השותה. (יעויין שם)

דף ק"ט ע"א

רג) גמ', חוטפין מצות בלילי פסחים. הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ג) פירש, דחוטפין מצה זה מיד זה כדי שיהיה שינוי לתינוקות וישאלו. [תרגום של ותמלא הארץ חמס, ואתמליאת ארעא חטופין]. וכן פירש הא דמחלקין קליות ואגוזין הווי באופן של שינוי כדי שישאלו.

רד) גמ', אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן. הרמב"ם (הלכות יום טוב פ"ו, הי"ח) כתב, דאת הקטנים צריך לשמח בקליות ואגוזים ומגדנות. והעתיקו הטור (תקכ"ט). ותמה הבית יוסף דלא מצינו דין כזה. דאף על גב דאמרינן לעיל דרבי עקיבא היה מחלק בליל פסח קליות ואגוזים, הלא מפורש שם הטעם כדי שלא ישנו וישאלו. והניח בקושיא. והים של שלמה (ביצה פ"ב, ה') תירץ, דמפורש בתוספתא (פסחים י', ג') רבי יהודה אומר נשים בראוי להם וקטנים בראוי להם. הרי שצריך לשמח הקטנים כפי הראוי להם. ומצינו לעיל דרבי יהודה גופיה קאמר מה תועלת לתינוקות ביין אלא מחלקין להם קליות ואגוזים. חזינן דהם ראויים להם. והב"ח והדרישה כתבו דלא בעינן מקור שיחלק לקטנים מיני מגדנות, שהרי מפורש בפסוק שצריך לשמח כל בני ביתו. וכיון שקליות ואגוזים וכדומה משעשעין אותן [דמשום הכי מהני להו קליות ואגוזים שלא ישנו], בודאי בזה צריך לשמחן. והיפה עניינים כתב דבירושלמי (בפרקין הלכה א') מפורש בברייתא גבי שמחת יום טוב בדברי ר' יהודה, וקטנים בראוי להן כגון אגוזין ולוזין.

רה) גמ', אנשים בראוי להם ביין וכו' בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר. הרמב"ם (יום טוב פ"ו, הי"ח) פסק, דאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין. והעתיקו הטור (תקכ"ט). והקשה הבית יוסף דהא בסוגיין מבואר דבזמן הזה השמחה ביין, ודוקא בזמן המקדש היתה השמחה בבשר. והב"ח (שם) כתב, דכוונת הגמ' כאן, דבזמן הזה עיקר השמחה ביין ובזמן הבית עיקר השמחה בבשר, אבל בודאי דתמיד בעינן לתרוייהו. (ועיין בדבריו שרצה לפרש כן גם בדברי התוס' ד"ה במה). והים של שלמה (ביצה פ"ב, ה') תירץ, דודאי לעולם עיקר השמחה בבשר, וביאור דברי ר' יהודה, דבזמן הבית היה סגי בבשר בלבד, ובזמן הזה בעינן נמי יין. והביאור הלכה (תקכ"ט, ד"ה כיצד) הבין מדברי הב"ח

אברהם א') בענין השותה מכוס אחת ארבע פעמים בהפסקות. קצו) תוס' ד"ה היו וכו', מצות עשה התם בעשה דאורייתא אבל בארבע כוסות דרבנן תקנו גם לנשים. בקובץ שיעורים (רי"ג) העיר דהגדה היא מצות עשה דאורייתא, ומכל מקום חייבו בה נשים (עיין שו"ע תע"ב, י"ד). ותירץ, דחיוב נשים בהגדה ילפינן ממצה, וכיון דחייבות במצה מדאורייתא, גם חיוב הגדה דיידהו דאורייתא. ולא משום שהיו באותו הנס.

קצח) תוס' ד"ה שתאן חי יצא, משמע וכו', וקשה דבפרק ג' שאכלו וכו' וצריך חי. בחידושי מרן הגרי"ז (חמץ ומצה ה"ז, ה"ט) כתב, דלשיטת הרמב"ם (שם) דבארבע כוסות נאמר דין נוסף שצריך לשתותם דרך חירות לא קשה מידי, דאף שבכוס של ברכה צריך חי, בארבע כוסות אי אפשר בחי כיון דאינו דרך חירות. וסיים דכן הוא בביאור הגר"א (רע"ב סק"ח) דארבע כוסות שאני מכוס של ברכה משום חירות.

קצט) תוס' ד"ה ואת אמרת וכו', מצות עשה אך קשה וכו' והא איכא בהני ארבע כוסות כוס של ברכה שהוא כוס יפה. הרש"ש כתב דאי נימא דברכת המזון אינה טעונה כוס ביחיד ניחא. [דהיינו דמדין ארבע כוסות סגי לכולהו בשיעור מזיגת כוס יפה, ואם יתחייבו בזימון יצטרכו לכוס שלישית שיעור גדול כיון שהיא כוס של ברכה].

ר) גמ', ת"ר הכל חייבין בארבע כוסות הללו אחד אנשים ואחד נשים. הרש"ש הקשה, אמאי לא הביאה הגמ' ברייתא זו לסייע לר' יהושע בן לוי שאמר (בסוף עמוד א'), דנשים חייבות בארבע כוסות. ותירץ, על פי הרמב"ן בתורת האדם דהרבה פעמים יכולה הגמ' לומר תניא כוותיה ואינה אומרת. ועוד, דאפשר לדחות, דהברייתא מיירי לענין לחייב את בעליהן ליתן להם, ולא לחיובא דנפשייהו.

רא) גמ', אמר ר' יהודה וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין. ביאר הר"ן (כ"ג: מדפי הרי"ף ד"ה מה) דהוא משום דלא שייך חינוך בזה, דכיון שאין נהנין ושמחין בו אינו להם דרך חירות. (ועיין לעיל צ"ט: תוד"ה לא יפחתו לו מארבע). והקרנן נתנאל (סימן כ"א אות ד') מצדד בדעת הרא"ש לפרש, דלתנא קמא אפילו תינוקות שלא הגיעו לחינוך חייבין, כדי שלא ישנו וישאלו. ורבי יהודה פליג, דייין אין מועיל לתינוקות שלא ישנו, ולצורך זה מחלק להם קליות ואגוזים. והבין הקרנן נתנאל, שהרא"ש פוסק בהגיעו לחינוך כתנא קמא, ומדין חינוך לארבע כוסות. ובלא הגיעו לחינוך כר' יהודה כדחזינן ממעשה רב דר' עקיבא [טרפון] דמחלקין להן קליות ואגוזים.

רב) גמ', וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין אלא מחלקין להן וכו'. הרמב"ם (חמץ ומצה ז', ז') השמיט חיוב תינוקות בארבע כוסות. ועיין פרי חדש (תע"ב, ט"ו) שמצדד דהרמב"ם פסק כר' יהודה מפני מעשה רב דרבי עקיבא, דמשמע דסבר כוותיה. ויצא

דמאז אין לסמוך עליה. **והברמב"ם** (בכורים פ"ו, הט"ו. ועירובין פ"א, הי"ב) שמטר לנו משקל הקמח המים והיין ביחס לשעורות, וביחס למידות הנפח, במשקל דרהם שהיה נהוג בזמנו במצרים. ומשקלים אלו אינם מתיישבים יפה עם שעורות ודרהמים בזמנינו. ועיין **באמרי אש** (ל"ג) שהעיר בזה, ועיין חזון איש שם, ח' ועיין בכל זה **בביאור הלכה** (רע"א, ד"ה של רביעית) ובספר **שיעורי תורה** (להגרא"ח נאה) והחזון איש (אור"ח ל"ט) ובספר **שיעורין של תורה**.

רח **רשב"ם**, ד"ה **כל בשרו שכל גופו עולה בהן וכו'**. כתב **בהגהות חתם סופר**, דנוסחת **הריב"ש** (בתשובה רצ"ד) היתה, שכל גופו בטל בהן ומכוסה בהן. וביאר החתם סופר דהריב"ש מפרש עולה לשון ביטול כמו עולה במאתיים.

רט **תוס' ד"ה רביעית וכו'**, מצות עשה וחלק החמישי קח ולך. כתב **החתם סופר** דלשון זה הוא לצחות המליצה. וכדחזינן בתוס' לעיל, שסידרו החשבון במליצה, שכתבו, "רביעית הנמצא השלך החוצה. ומן הנותרים, קח אחד מעשרים. ופעמים יוסר, חלק שנים עשר". שכל לשון זה בחרו. וגם הכא קח ולך הוא חרוז עם וככה תשלך. וכעין זה כתב **במלא הרועים**.

רו **בא"ד**, וי"ל דבירושלמי איירי באצבעות צפוריית וכו' ואצבעים על אצבעים מרובעות מדבריות נכנסות באצבעיים על אצבעיים עגולות צפוריות וכו'. **בשו"ת חתם סופר** (אור"ח קנ"ג) עמד בזה שאין החשבון מכוון. [נדלפי החשבון אצבעיים על אצבעיים מדבריות מרובעות נכנסות באצבע ומחצה על אצבע ומחצה ציפוריות פחות ד' חלקי שתות מכל אצבע ומחצה. והרי אצבעיים על אצבעיים עגולות הם אצבע ומחצה על אצבעיים מרובעות (ולא על אצבע ומחצה כמו שנראה כאן מהתוס' ומביאור **המהרש"א**)], והגיה בתוס' דאצבעיים על אצבעיים מרובעות עולה לאצבע וחצי על אצבע וחצי עגולות. ואין דבריו מחוורים כמו שכתב **הרש"ש**. ועיין ברש"ש מה שתירץ בזה. [ועיין גם **בנימוקי הגרי"ב**, ובחידושי **ברא"ם הורוויץ** מה שתמהו בדברי התוס'].

ריא **בא"ד**, והתם נקט וכו' כפי לשון הירושלמי, והירושלמי לא דק וכו'. מבאר **המהרש"א** דלא קשיא להו על הירושלמי גופיה אמאי לא נקט חסר חומש, דהא הירושלמי נקט קודם השיעורים הגדולים דהיינו אצבע וחצי, ועל זה הוסיף שלישי אצבע, ולא דק בהוספה זו, שאם היה מדקדק היה אריכות לשון לומר, וחומש אצבע וחצי חומש (דוה שוה לחסרון חומש). אבל הפייטן שנקט בקיצור אצבעיים חסר שתות, עליה ודאי קשיא להו, דיאמר חסר חומש דאין זה יותר אריכות לשון. ועל זה תירצו דהפייטן נמשך אחר דברי הירושלמי והירושלמי לא דק.

דף קט ע"ב

ושאר אחרונים דאין בזמן הזה חיוב שמחה בבשר מכל מקום מצוה איכא.

רו **גמ'**, **ונשים במאי**. **בירושלמי** (בפרקין ה"א) איתא, דמשמחן במסנים וצוצלין. ופירש **הקרבן העדה** דצוצלין הם בגדים קטנים, ומסנין נעליים, וכדאיתא **בכתובות** (סד): במשרה אשתו על ידי שליח שנותן לה מנעלים ממועד למועד, ופירשו בגמרא (שם ס"ה): דאגב אורחיה קא משמע לן דיתנם לה במועד כי היכי דניהוי לה שמחה בגוייהו. ועיין **שלחן ערוך** (תקכ"ט ס"ב) שהעתיק לשון **הרמב"ם** (יום טוב פ"ו, הי"ח) דקונה להן בגדים ותכשיטין כפי ממונו. ו**בביאור הלכה** (שם ד"ה כפי) הביא **מהמהרי"ל**, דאם אין ידו משגת יקנה להן לכל הפחות מנעלים חרשים לכבוד יום טוב.

רוז **גמ'**, **רביעית של תורה אצבעים על אצבעים וכו'**. עיין **צל"ח** (קט"ז סוף ע"ב) שכתב, שמדד שיעור זה (בכלי שנעשה על פי אצבעות ביחס לשיעור מקוה) ומדד גם שיעור חלה על ידי ביצים, ומצא שהשיעורים מכחישים זה את זה, עד שהמדידה על פי חשבון הביצים עולה לכמחצית מהמדידה על פי שיעור מקוה. ועל כרחק בעינן לומר, או שנתקטנו הביצים או שהאגודלים נתגדלו. וכיון שידוע שהדורות הולכים ומתמעטים, על כרחק שנתקטנו הביצים בכדי מחצית ממה שהיו, וממילא שיעור כזית הוא כשני זיתים (שהם כביצה של זמנינו), וכן שיעור רביעית כשלש ביצים של זמנינו. וכן כתב בספר **מעשה רב** (סימן ק"ה) שמדדו לפני הגר"א שיעור חלה ונמצא כפול משיעור הביצים, (ועיין שם סימן ע"ד). **ובשו"ת תשובה מאהבה** (יו"ד שכ"ד) כתב, דהגאון צל"ח היה ארוך בדורו ואין ללמוד מאבריו. וכתב **בשו"ת חתם סופר** (אור"ח, קכ"ז) דודאי צדק הצל"ח במדידתו, שהרי **הרמב"ם** (הלכות ספר תורה פ"ט, ה"ט) כתב, דרוחב האגודל האמור בכל שיעורי תורה, כבר דקדקנו בשיעורו ומצאנוהו רוחב שבע שעורות בינוניות זו בצד זו בדוחק, והן כאורך שתי שעורות בריוח. ועל פי שיעור זה יש למדוד הטפח והאמה. וכתב החתם סופר שמדד בשעורות, ומצא שאצבע של אדם בינוני בזמנינו שוה כפי שהיה בזמן הרמב"ם, ואם כן על כרחק דמדידת האצבעות נכונה והביצים נתקטנו. ובסימן קפ"א כתב, דמכל מקום לענין אתרוג ששיעורו בכביצה, סגי בכביצה שלנו, דשיעורו הוא ביחס לאתרוג גדול, וגם האתרוגים נתקטנו. וכתב דהוכרח לחלק בכך כדי שלא להבעית את ישראל בחדשות שלא שערו אבותינו. (ועיין בתשובה זו שפקפק בכמה קושיות על שיטת הצל"ח ולא סיים בהכרעה גמורה). **והחזון איש** (אור"ח ל"ט, ה') כתב, דאין פקפוק על הקדמונים במה שלא נהגו בדורות שלפני הצל"ח והגר"א כמידתם, דכיון שחז"ל מסרו המידות באצבעות ובביצים, הרשות ביד כל אחד לנהוג כפי מידה זו או זו, עד שיתברר לך דחד מינייהו נתקטנה מזמן חז"ל

נפשה הוא. כתב הרי"ף (כ"ד. מדפי הרי"ף) דמכאן למדו רבותינו, דצריך לברך על כל אחד מארבע כוסות בורא פרי הגפן, דכל אחד ואחד מצוה באפי נפשה. עוד כתב (ע"פ הגמ' בחולין פ"ז.) דכיון דאינו יכול לקרות ההגדה והלל ולשתות בחד זימנא, הוי ההגדה הפסק, וטעון ברכה נוספת אחריה. והבעל המאור והרא"ש (סימן כ"ד) פליגי עליה ואמרו, דאין מה דכל כוס מצוה בפני עצמה, סיבה להצריך כל אחת ברכה, דהא גם המקיים שתי מצוות נפטר בברכה אחת אם לא הסיח דעתו בינתיים. ומה שאמר שהגדה הוי הפסק כיון שאין יכול לשתות, הרי מותר לשתות בין הכוסות, ועוד, דהא דאין יכול לשתות הווי הפסקה דוקא בדבר שענינו סילוק [כמו שכתבו תוס' לעיל (ק"ב). ד"ה ועקרו]. ועל כן מסקי דאין לברך בורא פרי הגפן אלא על כוס ראשון ושלישי. והרמב"ן במלחמות והר"ן ישבו כל קושיותיהם. והר"ן ביאר ראיית הרי"ף מסוגיין, דכיון דגבי זוגות מצינו שכשהוא נמלך מהני שלא יצטרפו לזוגות, והכי נמי סברת כל חד וחד מצוה באנפי נפשה, היינו דלא שייכי אהדדי והוי כנמלך. ואם כן גם לענין ברכה הוי כנמלך ויחזור ויברך.

ריח) שם. עיין באות הקודמת. עוד כתב הרי"ף (שם) דאף על גב דלענין ברכה ראשונה כל כוס בפני עצמה, מכל מקום לענין ברכה אחרונה ודאי פוטר ברכת כוס זו את חברתה. והביא מחלוקת אם יברך על הגפן רק אחר כוס רביעית, או שיברך פעם אחת אחר שתי כוסות ראשונות קודם הסעודה, ופעם שנית אחר שתי כוסות אחרונות, והכריע כסברא האחרונה. והר"ן (שם ד"ה ולענין) ביאר טעמו, דכשם שברכת המזון חשיב הפסק לחייב בברכה ראשונה על היין שאחריה, כן חשיב הפסק לענין ברכה אחרונה, שלא תפטור ברכת על הגפן על היין שלאחר ברכת המזון את היין שלפניה. והבעל המאור פליג וסבירא ליה, שברכת המזון עצמה פוטר את היין שלפני המזון [כמו שכתב הרשב"ם, (לעיל ק"ג: ד"ה אסור לכו)]. וכן הסכים הרא"ש (סימן כ"ד). והר"ן חולק עליהם בזה, אלא שהסכים עמהם לדינא מטעם אחר, דאין ברכת המזון הפסק לענין ברכה אחרונה וממילא ברכה שיברך לבסוף אחר כוס רביעית תפטור את היין שלפני המזון. והביאור הלכה (קעד, ד"ה וכן פוטר) כתב נפקא מינה בזה, דלדעת בעל המאור אין צריך לברך ברכה אחרונה על יין של קידוש דברכת המזון פוטר, אבל לדעת הר"ן אין ברכת המזון פוטר וטעון ברכה אחרונה. (ועיין עוד מה שכתב שם)

ריט) גמ', כל חד וחד מצוה באפי נפשה. הרש"ש כתב דיש ללמוד מכאן שארבע כוסות אין מעכבין זו את זו, ואם יש לו רק ג' כוסות מחוייב לשתותן. אמנם רבינו דוד תמה איך אמרינן הכא דכל חד מצוה באפי נפשה, הא בודאי מצוה אחת הן, שאם שתה כוס אחת או שתיים לא עשה ולא כלום. ותירץ, דכיון דכל אחת מהכוסות תקנוה על מצוה אחרת (כדלקמן קי"ז): מהני

(ריב) גמ', אמתא באמתא היכי מטבליה. הקשה הריב"ש (בתשובה רצ"ב) אמאי לא יטבילוהו באלכסונו דכל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונו. ותירץ, דאין רוחב זווית אלכסונו זה מספיק כדי להכיל עובי השולחן עם המסגרת והזר. ריג) גמ', שם. כתב הצ"ח בשם הגאון רבי גבריאל אב"ד לעוורטוב דדברי רב אשי אלו אתו שפיר דוקא בשיטת ר' מאיר דאמר (מנחות צ"ו.) דאמות השלחן באמה בת ששה, אבל לר' יהודה דאמות השלחן באמה בת חמישה, ודאי מצו מטבליה שפיר במקוה שהוא אמה על אמה ברום ג' באמות בת ששה. וכתב דזהו ביאור דברי הרמב"ם (תמידין ומוסיפין פ"ה, ה"ט) שפסק כר' מאיר, אף דעל פי כללי הש"ס ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה, דהכא שאני, כיון דרב אשי נקט למילתיה אליבא דר' מאיר.

ריד) תוס' ד"ה אמתא וכו', וא"ת אפילו וכו'. רבי אלעזר משה הורוויץ תירץ, דבשלמא אי אמתא באמתא יתיב, איכא לאוקמי במקוה העשויה כצורת השולחן אמה על אמה וחצי ברום אמתיים, [שחשבונו קרוב לחשבון אמה על אמה ברום ג' אמות], ולא הוה צריך לאוקמי בשל פרקים כלל. וכן כתב השואל בשו"ת הריב"ש (רצ"ב) בשם תוספות (ואינו בתוס' שלפנינו). והריב"ש הקשה עליו, דאם כן גם עתה שאמתא באמתא לא יתיב, אכתי יכלו לעשות מקוה כצורת השולחן, ויעשו באמצעו בליטה של הקרקע שתכנס בין רגלי השלחן, וכנגד מה שהחסירו משיעור המקוה על ידי בליטה זו יוסיפו מהצדדים כדי שיכנס בריוח.

רטו) גמ', היכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידי סכנה. הקשה הצ"ח, הא בכל ליל שבת ויום טוב תקנו כוס קידוש וכוס ברכת המזון שהם זוג, ומדוע הקשו דוקא כאן. ותירץ, דאין כוס ברכת המזון מצטרף לקידוש, דברכת המזון הוא כמו היסח הדעת וסילוק, וקושיית הגמ' היתה מב' כוסות הראשונים בפני עצמן, וב' כוסות אחרונים בפני עצמן. ותירץ רבא, דמכל מקום כוס ברכת המזון מצטרף לטובה. ואחר שאמר שמצטרף לטובה הוה סלקא דעתין דתו יהיה צירוף בין כל הארבע כוסות לרעה, ולכן סיים דאינו מצטרף לרעה. וכתב דמטעם זה דקדקו תוס' בד"ה רבא אמר, לרשום הדיבור המתחיל על דברי רבא שאינו מצטרף לרעה, ולא על תחילת דבריו דמצטרף לטובה, דעל תחילת דבריו לא קשה מידי דלא מיירי התם בד' אלא בב' כוסות ראשונות כקושיית הגמ', אבל על סוף דבריו מקשו שפיר אמאי איצטריך למימר דאין מצטרף לרעה, תיפוק ליה דד' אין בהם משום זוגות.

רטז) גמ', ליל המשומר ובא מן המזיקין. הקשה החתם סופר (בדרשותיו חלק ב' עמ' רע"ד) אמאי לא תירצו משום שומר מצוה לא ידע דבר רע. ותירץ, דאף דגם מצוה דרבנן יכולה להגן, מכל מקום קשיא היכי מתקני רבנן מצוה כזו.

האבל. [וכן הקשה הרש"ש ולא תירץ]. אלא על כרחך דאף דבכל מיני הזוגות חיישינן לכשפים, לא חיישינן אלא בדבר קבוע ולא בדבר אקראי, הלכך בבית האבל דהוא דבר אקראי לא חיישינן לכשפים, מה שאין כן בארבע כוסות שהוא דבר קבוע בכל ישראל, ודאי ראוי לחוש לכשפים. ולכן לא הוי מצי למימר ארבע כוסות אין בהן משום זוגות, דזה אינו תירוץ כלל כיון דאכתי איכא למיחש לכשפים והוכרחו האמוראים לתרץ דארבע כוסות אין ביניהם צירוף כלל. (ועיין לקמן אות רכו).

רכה גמ', **שלום לטובה מצטרף**. המהרש"א בחידושי אגדות מבאר מדוע פסוקי ברכת כהנים מצילות מן הזוגות. דכח השדים והמזיקין הוא משישים רוחות הטומאה, כדאמרינן **לקמן** (ק"א:): זרדא דסמיכה למתא לא פחתא משיתין שידי. ובברכת כהנים יש שישים אותיות שהם מגינים מן המזיקין. [ועיין **מדרש רבה** על הפסוק "כה תברכו" (במדבר ו', כ"ג) דדרשו ס' אותיות דברכת כהנים כנגד הנה מטתו של שלמה שישים גבורים סביב לה וגו' איש חרבו על ירכו. וכן יסד **הקליר** (קינוח לט"ב, י"ג) "אי כה שיח שישים אותיות הקדומות, כה תברכו לשישים גבורים דומות"]. ולקמן אמרינן דאשמדאי ממונה על הזוגות, **ובגיטין** (ס"ח:): איתא, דפסוק שישים גבורים סביב לה אמר שלמה מפני ביעתותא דאשמדאי. והיינו אותיות ברכת כהנים שמצילין מהמזיקין. ובפרט שלום, שמשלמת את מנין ס' האותיות, דמצטרפת לטובה. (ועיין שם עוד)

רכו גמ', **אבי ורבא דאמרי תרווייהו וישמרך לטובה מצטרף וכו'** **ואזדא רבא לטעמיה וכו'**. הקשה **החתם סופר** (לעיל ק"ט: ד"ה רבא אמר) כיון דאמרינן לקמן דבד' אף דלא חיישינן לזוגות, חיישינן לכשפים. היכי אפקינהו רבא לרבנן בארבעה כוסות. ועוד, מנא ידע דרבא בר ליואי הווק משום דאותביה בפרקיה, דלמא הווק מכשפים. ותירץ, על פי מה שאמרה **הגמ'** **בחולין** (ו':): דר' חנינא דנפיש זכותיה אין צריך לחוש לכשפים. ונשתנו כשפים משדים, דהשד מזיק בבחירתו ורצונו, ולא מהני ריבוי זכויות כנגדו. מה שאין כן כשפים הגם שהם מכחישים כביכול פמליא של מעלה, אין בהם כח כנגד מי שזכותו רבה. ועל כן רבא היה בטוח בזכותיהו דרבנן דלא יחזקו מכשפים. ורבא בר ליואי שהווק, אף שהווק מכשפים, היה זה מטעם דאותביה לרבא בפרקיה ולכן לא עמדה לו זכותו בזה. **והמלא הרועים** תירץ בפשיטות, דבאתריה דרבא לא הוה שכיח נשים כשפניות וליכא למיחש כמו שכתבו **רש"י** **והרשב"ם** בעמוד ב' בד"ה **והא דאמרן וכו'**.

רכז גמ', **אמר רב פפא אמר לי יוסף שידא בתרי קטלינן וכו'**. גירסת **חידושי המאירי** היתה גם כאן אמר רב יוסף אמר לי יוסף שידא, כדלעיל. והקשה סתירה מרב יוסף ארב יוסף לפי הך לישנא דלעיל דמלכא לא איקרי מזיק, והכא אמר בעצמו דבתרי

לענין זוגות לומר שאין מצטרפין זה עם זה.

רכ תוס' ד"ה **ארבעה כוסות**, ירושלמי וכו' מיחלפא שיטתיה דרבי יהודה. כתב **היעב"ץ** דהברייתא בבבלי (לעיל ק"ח:): מסייע לר' יוחנן בירושלמי, דתניא ר' יהודה אומר צריך שיהא בו טעם ומראה יין. וכידוע שמבושל מאבד ממראה וטעם יין.

רכב בא"ד, ולכך מחליף וכו' מפני שממעיטו דברי ר' יהודה. כתב **המהרש"א** דלפי מה שמוכיח הירושלמי דלר' יהודה מבושל גרע מאינו מבושל [ולכך אין תורמין מן המבושל על שאינו מבושל], הוא הדין דהוה מצי ר' יהודה למימר אין מבשלין יין של תרומה מפני שמגרעו.

דף ק"י ע"א

רכב גמ', **אמר עולא עשרה כוסות אין בהם משום זוגות, עולא לטעמיה וכו'**. חד מהני כוסות דבית האבל, הוא כוס ברכת המזון. כמו שכתבו **התוס'** ד"ה **עשרה**. והקשה **הצל"ח**, דלכאורה מוכח דכוס ברכת המזון מצטרף בהדי אינך. ודלא כסברתו (עיין אות רטו) דגם בלא הסברא דכוס של ברכה מצטרף לטובה וכו'. לא היה הוה אמינא לגמ' שכוס של ברכה יצטרף עם כוס דקידוש. ותירץ, דודאי פשיטא לגמ' שכוס ברכת המזון אינו מצטרף עם כוס קידוש. ומשום דכוס קידוש הוי קודם אכילה [ואינו שייך לברכת המזון]. אבל הכא כל הכוסות דבית האבל הם תוך הסעודה, והם ודאי מצטרפי שפיר עם כוס ברכת המזון. [ואף דאיתא בכתובות (ח'):] דשלשה מהכוסות דבית האבל הוו קודם אכילה, בעינן למימר דקודם אכילה לא הוי לפני נטילת ידים כמו קידוש (י.ס.).].

רכג גמ', **עשרה כוסות אין בהן משום זוגות. המהרש"א בחידושי אגדות** כתב בזה שני טעמים. א. דמספר עשרה לא חשיב זוגות, כיון דהווי יחיד לגבי העשרות. ב. בכל מקום עשירי קודש ולכך מצטרף לטובה ולא לרעה. [וקצת קשה, דהרי הרשב"ם כתב עשרה **וכל שכן טפי**, וכדבריו מוכח בעמוד ב', דהוכיחו דבעשרה חיישינן לכשפים, מהא דההוא גברא דלא נזהר בזוגות ביותר משש עשרה. והטעם הראשון של המהרש"א הלא אינו שייך אלא בעשרה מצומצמים ולא ביותר מעשרה. (י.ס.).].

רכד גמ', **ואי סלקא דעתך עשרה כוסות יש בהן משום זוגות היכי קיימי רבנן ותקנו וכו'**. הקשה השואל בשו"ת **חות יאיר** (סי' כ"ה) אמאי הקשתה הגמ' לעיל (ק"ט:): על תקנת ארבע כוסות, היכי מתקני רבנן מילתא דאתיא לידי סכנה, והיה לה לומר כדרכה הכא, "ארבע כוסות אין בהן משום זוגות דאי אית בהו היכי קיימי רבנן וכו'". והשיב לו (בסי' כ"ו) דיש להקשות עוד, דמה מהני הא דעשרה אין בהן משום זוגות, הא אכתי איתא לחשש כשפים כמבואר בעמוד ב', ואיך לא חשו לכשפים בבית

גם זה דוקא למקפיד. (י.ס.).
רלא גמ', הלכה למשה מסיני. כתב המאירי (ק"ט): דכל ענין זוגות הוא רק מפני שהיו המון העם רגילים לזוהר בדברים המוניים אלו, וכיון שאין איסור לזוהר בזה לא חששו חכמים לעקור מנהגם. ובספר חידושי משנה העיר מהא דאמרינן הכא דעיקר דין זוגות הוא מהלכה למשה מסיני.

רלב גמ', כי הא דההוא גברא דגרשה לדביתהו וכו', כל יומא הוה אזיל ושתי חמרא וכו'. עיין תרומת הדשן (חלק א', רמ"ג) שהוכיח מכאן דמותר לאדם ליכנס לבית גרושתו אף על פי שנשאת. ואפילו לשהות שם ב' או ג' שעות ובלבד שלא יהיה לו משא ומתן עמה, דאי תימא דאסור מנלן דההוא גברא ניזוק מכשפים וזוגות דילמא עווננו גרם לו. וכדאמר רבא לעיל (עמוד א') דהא דניזוק רבא בר ליואי משום דאותביה בפרקיה. והבית יוסף (אבה"ע קי"ט) כתב דאין ראיית התרומת הדשן מוכרחת. והרמ"א (שם ס"ח) הביא ב' הדעות. והט"ז (שם ס"ק י"ט) כתב ד"ל דההוא גברא הוה עבריינא, ומה שהוכיחו שניזוק מכשפים, היינו משום דכל יומא הוה שתי חמרא בביתא ולא ניזוק, ודוקא ביומא דשתה זוגות ניזוק. והחתם סופר (ק"ט: ד"ה רבא אמר) כתב, דלפי ביאורו (עיין לעיל אות רכו) דרבא בר ליואי ניזוק נמי משום זוגות וכשפים, אזדא ראיית התרומת הדשן, דאדרבא הא דניזוק ההוא גברא מכשפים הוי ראייה שהיה בו עון.

רלג רשב"ם ד"ה חנות וכו', אם שתה בשתי חנויות וכו'. הקשה הרש"ש, הא שתי חנויות הוי גמרו בידי אדם, ואין צריך למימר דלית בהן משום זוגות.

רלד גמ', דכולי עלמא תרי אתכא וחד לבתר תכא לא מצטרפי. כתב הדבר שמואל דלכאורה הא דפליגי רב נחמן ורב מרשיא בחד מקמי תכא, ותרי אתכא. דרב נחמן סבר דיין שבתוך הסעודה חשוב מייך שקודם הסעודה, וחשיב לגביה כחמרא לגבי שיכרא דתרי דחמרא לא מצטרפי לחד דשיכרא. ורב מרשיא סבר דגם יין שקודם הסעודה חשיב ושקולין הן ומצטרפי. והא דמודה רב מרשיא בחד לבתר תכא דאינו מצטרף היינו משום דאינו שייך ליין שבסעודה. וציין דכתבו התוס' בברכות (מ"ב:) ד"ה ורב, דיין שלפני המזון [שהוא לשתות] חשיב מייך שבתוך המזון [שהוא לשרות], ואם כן מאי טעמא דרב נחמן דסבר דיין שלפני המזון אין מצטרף לתרי שבתוך המזון.

דף קיא ע"א

רלה גמ', והני מילי היכא דליכא למיחש לכשפים, אבל היכא דאיכא למיחש לכשפים וכו'. גירסת הבה"ג (סוף הלכות תמורה), והני מילי בתו דליכא למיחש לכשפים, אבל אשתו דאיכא למיחש וכו'. דהיינו דאם שפכתם בתו לא חיישינן לכשפים, ואם שפכתן אשתו חיישינן. וצריך ביאור.

קטלי. ותירץ, דרב יוסף שמע מיוסף שידא הא דממונה אזוגי הוא אשמדאי, וסבר לומר דהיינו שאינו מזיק. אך כשהשיבו דאדרבא מלך פורץ גדר קיבל לדבריהם.

רכח גמ', חרי חמימי בדיקולא בזינא, לפומייכו נשי דחרשייא. הרשב"ם כתב תרי לישני (בד"ה תרי ובעמוד ב' ד"ה קרחנני). וכבר העירו דלכאורה תרי הלישני שוים בלי שום חילוק. וכתב בספר בניהו דבלשון הראשון צריך לגרוס קורעין ונוקבין (במקום קרועין ונקובין). והיינו שהתיבה בזינא קאי על לפומייכו, דהני חרי חמימי בדיקולא יהיו קורעין ונוקבין את פיכם.

דף קי ע"ב

רכט גמ', כל דקפיד קפדי בהדיה. כתב בספר חסידים (רס"א) דאף על גב דאין קפידא ללמוד מסכת מועד קטן והדומה לה מעניני שמחות, ואדרבא מצוה יותר ללמוד מפני שאין לה דורשין, מכל מקום האידנא אומרים שהיא סכנה, ועיין שם הטעם, ועוד, לפי שכל דבר שתופסין אותו בחזקת סכנה, אפילו אינו מקום מסוכן מזיק, לפי שלשון בני אדם ועינם מזקת. [ובשו"ת חתם סופר (יו"ד ריש סימן שמ"ו) כתב לרבינו עקיבא איגור, "בקראי (במכתבו) ב' קושיות בהלכות שמחות נרתעתי לאחוריי, דגברא קפדנא אנא" וכו'. ועוד כתב דאשר יגור בא, ונעשה אבל על אמו. ועיין בדברי רבינו עקיבא איגור בימי השבעה כדי להשיב לו. וכתב, "ומו"ח הגאון (רעק"א) דלא קפיד ולא קפדי בהדיה יעבור עיונו עליו בשובע שמחות, או יניח הדברים עד ט' באב שחל להיות בשבת". עין שם].

רל גמ', שתי ביצים וכו' הלכה למשה מסיני. כתבו התוס' בחולין (ק"ז:): ד"ה התם, דעכשיו אין אנו נוהרים על הגילוי ועל הזוגות, דאין מצוי בינינו שזיוק. והטור (או"ח ק"ע) כתב להא דלא יאכל אדם תרי ולא ישתה אדם תרי משום סכנת זוגות. והקשה עליו הבית יוסף דאם אינו סובר כהתוס' דמקילין בזוגות בזמן הזה, היה לו לכתוב כל דיני זוגות המבוארים בסוגיין. ועיין שם בדרישה ובחידושי הגהות שתירצו, דודאי גם הטור סובר דלא חיישינן לזוגות, והביא מימרא זו כדי לדחותה מהלכה, דהוה אמינא דלא יאכל וישתה תרי הוא מהלכות דרך ארץ, קא משמע לן דהוה משום סכנה וממילא לא חיישינן ליה בזמן הזה. והפרי חדש (יו"ד ריש סימן קט"ז) ביאר, דהא דשרי זוגות האידנא ולא נאסר משום דבר שנאסר במנין, שצריך מנין אחר להתירו, משום דגם מעיקרא כשנאסר לא נתפשטה הגזירה בכל המקומות, ולכל האנשים, כדאמרינן לעיל, כללא דמילתא כל דקפיד קפדינן בהדיה ודלא קפיד לא קפדינן. ולכך האידנא שאין הסכנה מצויה, הרי כולי עלמא לא מקפדינן על כך ולא קפדינן בהדיהו. [וצריך ביאור איך התירו זוגות מכל וכל הא על כל פנים בביצים, אגוזים וקישואין הוא מהלכה למשה מסיני. ושמו

מאן דמצלי וכו' רוח צרדא. עיין רש"י ורשב"ם. והערוך (ערך פלג א' וערך צרדה ב' וערך גרד א') פירש דרוח פלגא הוא כאב חצי הראש, ורוח צרדא היינו דמהדר ליה פרצופיה לאחוריה. רמז) גמ', למאי נפקא מינה לגזוזי לה. הערוך (ערך גז ד') פירש, דהיינו לעקל את הדרך. ומתוך שאין לה עיניים לא תבחין. רמז) גמ', מחד בתמוז עד שיתסר ביה ודאי שכיחי, מכאן ואילך ספק וכו'. במדרש איכה רבה (פרשה א' אות כ"ט) ובמדרש תהילים (צ"א) איתא, כל רודפיה השיגוה בין המצרים, ביומי דעקא, מ"ז תמוז עד תשעה באב שבהם קטב מרירי מצוי. וצריך לזוהר מחמת זה באותן הימים שלא לילך יחידי מארבע עד תשע שעות שבהם קטב מרירי שולט. ושלא להכות התלמידים. והעתיק הבית יוסף מדרש זה לדינא בסוף סימן תקנ"א. (ובשלחן ערוך שם סי"ח). והביאור הלכה (ד"ה צריך לזוהר) הביא בשם ספר פתחי עולם, דלפי המבואר בסוגיין יותר יש לזוהר מחד בתמוז עד שיתסר, דודאי שכיחי. רמז) גמ', נשורא בביתא קשי לעניותא. כתבו התוס' ברכות (נ"ב:) ד"ה פירושים, דהיינו אפילו בפירוורין שאין בהם כזית דאמרינן התם דמותר לאבדם ביד, מכל מקום המאבדן ביד קשה לעניות. והמגן אברהם (סק"פ, ס"ק ג') הקשה דאם כן, מה הוא שאמרו שמתר לאבדן ביד, וכי בית הלל [דאיירי התם בברכות] לא חיישי לעניות. וכתב דודאי אין חשש עניות בעצם האיבוד ביד [כגון אם משליכן לתוך מים והם נאבדים], ודוקא בדורס עליהן קשה לעניות, משום בזיון הפת. וזו גם כוונת התוס'. אמנם מדברי הארחות חיים (הלכות סעודה סימן ל"ג) משמע דפליג על תוס', וסבירא ליה דפירוורין שאין בהן כזית מותר לאבדן ביד, והוא הדין דשרי לדורס עליהן, והכא דחיישינן לעניות היינו דוקא בפירוורין שיש בהן כזית דאסור לאבדן. רמז) גמ', דעניותא נבל שמייה. פירש רשב"ם לשון לכלוך. ובחידושי המאירי כתב נביל שמייה, והוא לשון נבילה. ורש"י בשבת (ס"ב:) ד"ה לידי עניות העתיק נביל, (עיין שם)].

דף קיב ע"א

רמח) גמ', תנא אוכלין ומשקין תחת המיטה אפילו מחופין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהן. הרמב"ם (רוצח פי"ב, ה"ה) כתב הטעם, שמא יפול בו דבר המזיק והוא לא רואהו, וכן כתב הסמ"ג. והראב"ד (שם) השיג עליו מירושלמי דטעם האיסור הוא משום רוח רעה, וכתב בבניית אדם (כפ"ב, ג') שמוכרח שלא גרס כן בסוגיין דמשום רוח רעה, דאי אלו הכי מאי טעמא נוקק לירושלמי. ובשולחן ערוך (יור"ד סקט"ז, ס"ה) כתב ולא יתן תבשיל ולא משקין, ומשום רוח רעה, וגם משום סכנה. והברכי יוסף (בשירי ברכה יורה דעה שם ט') הקשה בשם הפרי חדש על הרמב"ם, דמטעמו כשהיו מכוסים מותר, והא הכא אפילו

לרו) רש"י ד"ה ולא אמרן (השני), לישנא אחרינא דשרי עלייהו. כתב המלא הרועים דחטר כאן שתי תיבות. וכן צריך לומר, "לישנא אחרינא ולא אמרן דשרי עלייהו" וכו'.

רלז) גמ', נפתח בא-ל ונסיים בא-ל. עיין רשב"ם ותוס'. ובתוס' הרא"ש פירש דהיינו קל ארך אפיים שאומרים בשני וחמישי קודם הוצאת ספר תורה.

רלח) גמ', הני בי תרי דמצעא להו אשה נדה, אם תחילת נדתה וכו' אם סוף נדתה היא וכו'. כתב בספר דבר אליהו (איוב, בליקוטים שבסוף) בשם הגר"א, על שאלת הגמ' במגילה (ט"ו): מה ראתה אסתר שזימנה את המן (עיין שם), דלהגמ' כאן דאשה נדה שעוברת בין שני אנשים, או שימות אחד מהם או שיריבו ביניהם, יש לומר טעם נוסף. דאיתא במגילה (ט"ו), ותתחלחל המלכה, רב אמר שפירסה נדה. ואם כן מהאי טעמא ראתה להזמין את שניהם כדי שתוכל לעבור ביניהם, ואו שימות אחד מהם או שיריבו, וממה נפשך תתבטל גזירתם. ודלא כהיש מפרש בתוס' ד"ה אם, דהורגת אחד מהם דוקא בעושה להם כישוף.

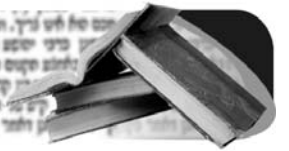
רלט) גמ', מתקטלא בחיק קבל. בעין יעקב הגירסא בחץ קבל. וכתב הרש"ש, דמהרשב"ם ד"ה מתקטלין משמע שכך היתה גרסתו. וכתב דלולי דברי רש"י ורשב"ם היה אפשר לפרש, דחץ הוא שם של שד כדאיתא במדרש רבה (נשא פרשה י"ב) דהא דכתיב מחץ יעוף יומם, היינו משד שהוא עף כחץ. ומשמע מדכתיב יעוף יומם דיש גם חץ שעף בלילה. ואם כן יש לפרש דחץ קבל היינו השד חץ של הלילה דקבל הוא תרגום של חושך. רמז) גמ', האי מאן דפגע באיתתא בעידנא דסלקא מטבילת מצוה. עיין תוס' (ק"י). ד"ה האי. ובתוס' רא"ש תירץ, דהכא בערומה, והתם בלבושה. [ואולי התוס' בתירוצם א' כיוונו לכך].

רמא) גמ', מאי תקנתיה לימא הכי שופך בוז על נדיבים ויתעם בתוהו לא דרך. פסוק זה בתהילים (פק"ז, פ"מ). והש"ך (יור"ד קצ"ח, ס"א) הקשה שבעל תולדות אהרון לא ציין כלום על פסוק זה. ועל הפסוק באיוב (י"ב, כ"א) שופך בוז על נדיבים ומזיח אפיקים ריפה, ציין פסחים קי"א. ומבואר דכן היה גורס בגמרא. וכן משמע בילקוט. הלכך נימרינהו לתרוייהו. [ובדרכי משה (סוף סימן קצ"ז) וכן הש"ך (שם) ציינו דברים טמאים שאם פגעה האשה בהם בעלותה מן הטבילה, ראוי לה אם היא יראת ה' לחזור ולטבול כדי שיהיו בניה הגונים].

רמב) תוס' ד"ה אם תחילת נדה, יש מפרש אם עושה להן כישוף. ובספר בן יהוידע כתב דכוונת הגמ', דוקא אם נודמן שם באותה שעה מזיק מן השדים בשעה שעברה ביניהם. וכתב דזה דוקא בזמנים קדמונים שהיו השדים והמזיקים מצויים הרבה.

דף קיא ע"ב

רמג) גמ', האי מאן דמפני אגירדא דדיקלא וכו' רוח פלגא. והאי

ודחאה וצייד דבעי לחזור על הפתחים והביא ראייה מנר שבת, והחתם סופר בחדושויו כתב, דגם בשאר מצוות מודה רבי עקיבא, ולא אמר אלא במצות עונג שבת. והדבר שמואל כתב, לדברי הביאור הלכה (שם) נראה דלא נחלקו רבי עקיבא ורבנן אלא במצוות דרבנן, שאין בהם משום פרסומי ניסא.

רנ"ד גמ', שם. כתב הטור (סימן רמ"ב) דשאל מאביו הרא"ש היאך ינהג בעצמו, דיש לו מעט משלו ולא מספיק לו, וצריך לאחרים, האם הוא בכלל עשה שבתך חול ולא השיבו דבר ברור. והבית יוסף שם ביאר ספיקו אי די לו בכסא דהרסנא, ופשט מדברי רש"י ד"ה הוי עז שכתב, התחזק במצוה יותר משיכול בידך. דהיינו דצריך לזרז עצמו ולצמצם בימות החול כדי לכבד שבת ביותר מכסא דהרסנא, וזה מה שנלמד מיהודה בן תימא יותר ממה דשמעין מתנא דבי אליהו. והב"ח ביאר ספיקו בג' אופנים. א. שהוא היה נצרך לקבל מתנות מאחרים דרך כבוד לפרנסתו בימות החול, ונסתפק אם כיון שאף אם יעשה שבתו חול, מכל מקום יצטרך לבריות, ואם כן יתחייב לענג את השבת. או דמכל מקום יעשה שבתו חול שיצטרך ליקח פחות. ב. שהיה לו רק כדי פרנסתו, ואפשר דדברי ר"ע דווקא למי שכל פרנסתו מהבריות, אבל אם יש לו כדי פרנסתו יקח מהבריות כדי לענג את השבת. ג. שנסתפק כיון שלא היו לו משכונות, (דוואי אי היו לו דצריך ללוות) ואם לא יפרע יהיה לוה רשע ולא ישלם, ואם ימחלו לו נמצא שלקח מהבריות, ואם כן אין חייב ללוות, ופשט מהא דהוי עז כנמר דחייב ללוות. והפרישה (אות ט) ביאר, שנסתפק אם הוצאות שבת הוו בכלל הוצאות הכרחיות שחייב ליקח מאחרים, או אינו הכרחי כשאר דברים אשר בלעדיהם אי אפשר, ופשט שיצמצם מזונו בימות החול ולא יקח מאחרים. ועיין בדבר שמואל מה שדן בדבריהם.

רנה' גמ', שם. הט"ז ביאר ספק הטור (עיין באות הקודמת), דהרי אף שבימות החול צריך לצמצם מזונו, נתחדש בשבת שחייב לענגו כפי יכלתו שלא בצמצום, והא דאמר ר"ע עשה שבתך חול וכו' היינו למי שהשעה דחוקה לו. ונסתפק, במי שיש לו מעט משלו אלא שנצרך עדיין קצת לבריות, אם חייב לצמצם ופטור מעונג שבת, או דכיון שיש לו מעט משלו כבר נתחייב בעונג שבת ושוב אין לו לצמצם כלל. ופשט הטור, מהא דהוי עז כנמר שפירושו שיצמצם מזונו בימות החול ואז יהיה לו מעט משלו כדי שיתחייב בעונג שבת. וכן פירש הגר"א (סימן רמב, א) דאיירי דיתן משלו ולא שיחזור על הפתחים, ובשער הציון (סע"ק ד) תמה על הגר"א שסתר למה שכתב (סימן רס"ג ס"ב) דכבוד היום דבר מועט שוה לד' כוסות, ומשמע דצריך להצטרך מן הבריות משום זה, ועל זה אמרה הגמרא "אבל עושה דבר מועט וכו'" והכא מפרש דמה שאמר אבל עושה דבר מועט היינו משלו וכשיש לו ונשאר בצריך עיון.

מחופין בכלי ברזל אסור ומשום רוח רעה. ותירץ, דאף דלהבבלי אסור משום רוח רעה, הרמב"ם השמיט זאת משום דאין דרכו להזכיר הדברים שנאמרו בש"ס משום רוח רעה. ומה שכתב הירושלמי אינו משום רוח רעה אלא שמא יפול בו דבר המזויק, ולמד זאת הרמב"ם מענינו דגם שאר הדברים הנזכרים בירושלמי אינם מזויקים בעצמם אלא חשו מצד אחר. עוד הביא את הדרישה (קט"ז, ז) שנקט דהר"ן, שכתב שאפילו במחופין בכלי ברזל שורה עליהן רוח רעה, לא פליג על הרמב"ם, דאיהו איירי במטה שיושבין עליה בשעת אכילה, [שהרי כתב "אף על פי שהוא עוסק בסעודה"] אך הר"ן מיירי במטה שישנים עליה.

רמ"ט גמ', שם. בגליון הש"ס להגרע"א, ציין לתורת חיים (שבועות טו:) [ולא כנדפס בש"ס וילנא שהוא בדף ט'] שכתב טעם האיסור לפי שהשינה היא אחד מס' במיתה דנשמתו יוצאת, ושורה על האוכלין שתחתיו ההוא רוחא מסאבא. והדבר שמואל דייק מדבריו, דבעינן שיהיו הכלים תחת המיטה בשעת השינה דוקא.

רנ' גמ', שם. בשבות יעקב (ח"ב סימן ק"ה) ובשו"ת הגרע"א (סימן קט"ז) כתבו דדין זה לכתחילה. וכן נקט בבית יוסף (יו"ד סימן ו') בשם בעל העיטור, והובא בט"ז (שם). אך החיד"א (שיו"ר ברכה קטז, י) והגר"א (הובא בחכמת אדם קונטרס בינת אדם שער א"ה סימן ס"ג) אסרו אף בדיעבד.

רנא' גמ', שברירי ברירי רירי וכו'. רש"י בעבודה זרה (יב:) ד"ה יזדהר משברירי כתב וז"ל: לחש הוא ומתמעט והולך משם השד כאשר הוא שומע מיעוט תיבות אות אחר אות עד רי וכן הוא הלחש להבריתו משם. סנוירים תרגומו שברירי. [ועיין בספר חנוכת התורה מה שדייק ממשמעות הפסוק, "ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנוירים מקטן ועד גדול" (בראשית יט, יא)].

רנב' גמ', ואפילו מן התמחווי פשיטא. הרשב"ם במתניתין (צט:): ד"ה ולא כתב, שאם לא נתנו לו גבאי צדקה ימכור את מלבושו, או ילוה או ישכיר את עצמו בשביל ארבע כוסות, והקשה בדבר שמואל דאם כן מאי פריך פשיטא. ותירץ דעיקר מחלוקת ר"ע וחכמים, דחכמים סבירא להו שהטילו עליו המצוה אף כשאין לו, על ידי שימכור כסותו ויטול צדקה או ישכיר עצמו, ועל זה פריך פשיטא שהרי בכל המצוות הדין כן, ומתוך, לא נצרכה אלא לר"ע דלדידיה בכל המצוות אינו חייב כשאין לו, אבל הכא משום פרסומי ניסא חייב. ופירוש הרשב"ם במתניתין אליבא דמסקנא.

רנג' גמ', עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. כתב הריטב"א שבת (ק"ח). דלארבע כוסות מודה רבי עקיבא דנותנים לו ומשום פרסומי ניסא, אבל לא לסעודה שלישית. והביאור הלכה (תרנ"ו, ד"ה אפילו) הביא בשם אחרונים ראייה מירושלמי, שאין אדם מחוייב לחזור על הפתחים כדי לקנות תפילין ושאר מצוות,

רבי יהושע בן קרחה) כתב, שאפשר שהיה רגיל מנעוריו מחמת עניות לילך בלי מנעלים, והמעשה שם היה לפני שציווהו אביו. ועיין אות שד.

רס) גמ', אני אומר ליוחי אבא ומוסרך למלכות. המהרש"א והבבן יהוידע תמהו מה יהני ליה במה שימסרנו הרי כבר מסור הוא, ועוד, הא היה אביו גדול בתורה וכפי שכינוהו התנאים "חבירינו יוחאי", והיאך שייך שילשין עליו. ועוד הא כבר עבר יסורים גדולים יותר כשסרקו בשרו במסרקות ברזל. **והמהרי"ל דיסקין והיברך ישראל** (לרבי ישראל הכהן) ביארו, דרבי עקיבא שסבר שאף שאסרו המלכות לימוד והרבצת תורה, מכל מקום צריך לעבור על דבריהם, ועל כן נאסר וסרקו בשרו וכו'. ואמר לו רבי שמעון שאביו יילך למלכות ויאמר להם שחזר בו משיטתו וכבר אינו מלמד תורה ויציאאיהו מבית האסורים, וידע רבי שמעון שבנפשו הוא ליתפש על דברי תורה, וכדאמר מתי יבוא לידי מצוה זו ד"ובכל נפשך" ואקיימנו.

רסא) רש"י ד"ה היתלה, אמור בשם אדם גדול. **ובמגן אברהם** (קנ"ו ב'). הקשה, מהא דאיתא שהאומר דבר בשם חכם שלא גמרו ממנו, גורם לשכינה שתסתלק מישאל. **ובמחצית השקל** (שם) כתב שהאיסור אינו אלא בדבר שאפשר לפקפק בו דאז יהיה גנאי לרבו, אבל הכא איירי בדבר ברור שאין לפקפק בו. ועיין בבן יהוידע.

רסב) תוס' ד"ה צוה וכו', מצות עשה ואין נראה וכו'. כתב החיד"א (בהגהות אות ג **על סדר תנאים ואמוראים** (חלק ב) וכבר כתבתי בעניותי **בפתח עינים בפסחים** דף קי"ב [ע"א] דרוח ה' דבר במ ברבותינו בעלי התוס' וכווננו אל האמת, דרבי יהושע בן קרחה ורבי יהושע בנו של רבי עקיבא תרי הוו כאשר העד העיד בנו **רבינו האר"י זצ"ל ע"ש**. (וכן הביא גם **בשם הגדולים** חלק ספרים קו"א מערכת ת' אות ב). **ובהעמק שאלה** (שאלתא מ' אות ב') כתב דנולד לו לרבי עקיבא קודם שנתחכם, ועיין שם שבזה יישב קושיות התוס' בשבת (קג).

רסג) בא"ד, דרך בדיחותא. בבניהו בשבת (קנב). כתב **בשם המקובלים** שהשם קרח שקרא בן עזאי לרבי עקיבא אינו גנאי אלא מעלה, שעל ידי חסידותו גלח רבי עקיבא כל כוחות הדינים הרמוזים בשערות.

רסד) תוס' ד"ה שבשתא וכו', תימה דרבא וכו'. הבדבר שמואל תירץ בשם הפני שלמה (בבא בתרא כא). שגם לרבא אינו ודאי שייצא השיבוש, אלא כשיש לפנינו תרי, חד גרס ולא דייק, וחד דייק ולא גרס, עדיף ליקח מאן דגרס אף דלא דייק, וסמכינן דשבשתא נפקא, אבל בדלית ליה המעלה דגרס מודה רבא דמסלקינן ליה, משום דשבשתא כיון דעל על.

רסה) גמ', מאי היא. הקשה **הבן יהוידע** הא הטעם פשוט כדי שלא ילמד בטעות. ותירץ שהוקשה לגמרא אמאי ציווה דווקא

(רנו) **גמ', שם. בתוס' ביצה** (טו): **ד"ה ולו כתבו בתירוצם**, דהני מילי כשאין לו לפרוע אזי עשה שבתך חול. **ובמהרש"ל בחכמת שלמה ובמהר"ם** (שם) הגיהו בדברי התוס' שם דצריך לומר: הני מילי כשאין לו לפרוע אלא אם כן יטול מן הצדקה, אבל הכא מיירי שיש לו משכונות כדי לפרוע ואין לו מעות לכך קאמר לו עלי ואני פורע. **ובשפת אמת** (בביצה שם) הוסיף, שדברי רבי עקיבא איירי כשאין לו ממי לפרוע, והבטחת אני פורע איירי רק כדפירש המהרש"ל בתוס' שאין לו נכסים לפרוע דמי שאין לו אסור ללות. והגם דלמצות קדושת היום מבטיחין לו מן השמים לפרוע, מכל מקום מצד ממון חבירו אסור ללות בכהאי גוונא, אלא דוקא כשיש לו לפרוע ע"י מכירת חפץ וכדומה. **אמנם הגר"א** שם הגיה "הני מילי כשאין לו ממי ללוות", **נועין בשפת אמת** בביצה שם שהקשה עליו דהא מאותן אנשים שרוצה ליקח מהם צדקה יכול ליקח בהלוואה, דהא הם רוצים ליתן לו, ולמה יעשה שבתו חול. עיין שם]. **וכתב במשנה ברורה ובשער הציון** (סימן רמ"ב, יב) דלפי זה אם יכול להשיג ממי ללוות צריך ללוות בכל ענין. ועיין להלן אות רפד.

רנז) גמ', אבל עושה דבר מועט וכו' אמר רב פפא כסא דהרסנא. ובשבת (קיה): איתא גבי המענג את השבת ד"רב חייא בר אשי אמר רב אפילו בדבר מועט ולכבוד שבת עשאו הרי זה עונג, א"ר פפא כסא דהרסנא". **ובשאלות דרב אחאי** (שאלתא א') גרס ורב פפא אמר כסא דהרסנא, וביאר **בהעמק שאלה** (שם אות יב) שלגירסא זו רב פפא פליג ארב חייא בר אשי, וסבירא ליה דבעינן דווקא כסא דהרסנא שהיה דבר הנהוג לכבוד שבת, ואינו נהוג לעשותו בחול, וניכר שהוא לכבוד שבת. ולרחב"א די אפילו במאכל שאינו מיוחד לשבת אלא עשאו לכבוד שבת. ורב פפא כאן דמפרש מאי כסא דהרסנא היינו בדווקא, וכטעמו שם.

רנח) רש"י ד"ה ואל תמנע מנעלים לרגליך, שגנאי הדבר לתלמיד חכם כדאמרינן בשבת, וכן כתב **רשב"ם** כאן. **ובמאירי** כתב מפני שהרגל מועדת ליוזק. **והמהרש"א** שם כתב דלפום סוגיין נראה דמשום צינה, **וכדיומא** (עח:), דחיה תנעול סנדל כל שלושים יום מפני הצינה. **ובבן יהוידע** כתב דאתי למימר שביום הכפורים ותשעה באב אסור לילך יחף לגמרי אלא כשמנעלי בד לרגליו.

רנט) רשב"ם ד"ה ר' יהושע, הוא בן ר"ע. **בשו"ת לב חיים** (חלק א סימן נ"ט, הובא בספר שמירת הגוף והנפש סימן קי"ב, א) הקשה, הא איתא בשבת (קנב). שרבי יהושע בן קרחה לא לבש מנעלים והיאך עבר על ציווי אביו. ותירץ, בסוף דבריו וכן כתב **המהרש"א** בשבת [עיין לקמן אות?] דאיירי ביום הכיפורים או בתשעה באב. עוד כתב שם שעיקר הקפידה דוקא בעיר, ור"ע הזהיר לבנו שאפילו בדרך מחוץ לעיר לא ילך יחף משום שהוא גנאי לתלמיד חכם. **ובסדר הדורות** (סדר תנאים ואמוראים ערך

ות"ח מאפיל בכסותו. ובשולחן ערוך (רמ, יא) כתב שמחיצת עשרה בפני הנר אף שהאור נראה דרכו שרי על ידי האפלת טלית, וגם שרי כשכופה כלי על הנר. ובדבר שמואל דייק דדוקא כשיש תרתי לריעותא אסור, דהיינו בפני הנר ובפני אור הנר, והביא מהשל"ה בדעת האר"י דפליג, ואסור כשהאור נראה דרך המחיצה. ולפי זה כתב דכשאור הנר מאיר בחדר אחד להרמ"א מותר דהאיסור דוקא בפני הנר גופא אבל כשיש אור הנר בלבד מותר. וכתב המגן אברהם (ר"מ, כ"ד) שאם עשה מחיצה אף על פי שהאור בא מלמעלה, מכל מקום מותר בהאפלת טלית.

רעג) גמ', אל תצא יחידי בלילה. בתוס' בריש מכילתין (ב. ד"ה יכנס כתבו בשם ר"י, דהטעם דלעולם יכנס בכי טוב מפני סכנת המזיקין, והווי סכנה בכל אדם. ודלא כר"ת בתוס' חולין (צא). ד"ה מכאן שהוא דוקא בתלמיד חכם כיון דהמזיקין מתקנאין בהם. ובמלוא הרועים בחולין (שם) נקט, דלתלמיד חכם הווי איסור גמור כיון ששכיח היזקא, אלב לשאר אנשים אינו אלא זהירות. והא דאיתא בברכות (מג): שהוא משום חשד, תירץ, דהתם מיירי בהולך בעיר, והאיסור משום מזיקין בדרך דוקא. ובאהבת איתן על העין יעקב בברכות (שם) כתב, דהתם מיירי בהולך לדבר מצוה ושלוחי מצוה אינם ניזוקין.

רעד) גמ', פגעה ברבי חנינא ב"ד וכו' פגעה ביה אביי. בטורי אבן (חגיגה ג): הוכיח מהא דרבי חנינא ואביי יצאו שאין איסור לצאת יחידי בלילה במקום ישוב, והא דתניא לא יצא יחידי וכו' היינו לזרירות ונטירותא יתירה. ובפני יהושע (לעיל ד. על תוס' ד"ה שנאמר) כתב, שהם לא היו לבדם ומה שבקשה להזיקם משום שמתקנאים בתלמידי חכמים.

רעה) גמ', הני גזייתא וכו'. בדבר שמואל הביא דהגר"ז בשולחן ערוך (הלכות שמירת הגוף ס"ק א') הקשה על הרמ"א (סימן קט"ז סעיף ה') שכתב שאסור ליחידי להלך בלילה משום הסכנה, ומשמע שכל הלילות שוים, והא הכא מבואר שאין חשש רק בלילי רבעיות ושבתות, ועוד, דאיתא בחגיגה (ג): שאחד מסימני שוטה הוא שיוצא יחידי בלילה וכן נפסק להלכה (יור"ד סי' א', ס"ה), ומשמע שכל הלילות שוים וקשיא מהכא. ותירץ, שהחשש משום גזייתא, ואחר שאביי לא הניח להם רווחא יש לחוש להם בכל לילה. וכבר בטורי אבן (שם) כתב תירוץ זה ונדחק, דאם כן אביי קלקל בגזירתו. ועוד שהרי אביי גזר שלא יעברו בישוב לעולם, ואם כן ליכא סכנה כלל. ותירץ, שבהליכה במקום ישוב אין חשש היום בכל הלילות דהא דגזייתא לא שכיח, ודברי השולחן ערוך והרמ"א היינו דוקא בהליכה שלא במקום ישוב, דרבי חנינא ואביי גזרו שלא יעברו המזיקין לישוב.

דף קיג ע"א

רעו) גמ', הפוך כנבילתא ולא תיפוך במילי. בן יהוידע פירש

על בנו ולא צוהו על עצמו, ותירץ, בלימוד חדש, דלא שייך אלא בבנו, שהוא עצמו כבר למד המקרא. ובבניהו פירש בשם בנו, שהוקשה לגמרא, וכי סלקא דעתך שילמדנו בטעות. ותירצה בחדתא, כלומר כשמתחיל ללמדו קריאת אותיות ותיבות, ואינו מלמדו עדיין הענין, וקא משמע לך, דגם בזה ילמדנו בספר מוגה, כדי שלא תהיה תיבה שגויה שגורה בפיו.

דף קיב ע"ב

רסו) גמ', שאין כל אצבעות שוות. בהגהות היעב"ץ דקדק דמשום זה לא ישאנה, אבל ליכא בדבר. ועיין בספר שמירת הגוף והנפש (סימן קסו).

רסז) גמ', ומשכו לך בליצנותא. בחפץ חיים (הלכות איסורי לשון הרע כלל ד' סימן י') כתב, שאם רואה באחד מדה מגונה מותר לספר דבר זה לבנו או לתלמידו כדי להזהירם שלא יתחברו עימו, ובבאר מים חיים (שם ס"ק מא) כתב שאין ראייה מסוגיין דאפשר שהיה מפורסם לכל ובכהאי גוונא לא שייך לשון הרע.

רסח) גמ', ואל תבריח עצמך מן המכס וכו'. בדבר שמואל כתב דאיירי באופן דליכא דינא דמלכותא דינא כגון במכס שאין לו קצבה.

רסט) גמ', מאן דמחוויר לבושיה ולא נטיר ליה תמוניא יומי וכו'. בבן יהוידע כתב דעתה אין נוהרים בזה משום דאיירי רק בבגד שיש בו כנים ולא פילה כולם קודם הכיבוס, אמנם בטעמא דקרא (בסוף הספר אות א') הביא שהחזון איש הקפיד בזה.

רע) גמ', ואל תעמוד בפני הנר ערום. הרמ"א (או"ח סי' ערה סי"ב) כתב, דנהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני נרות שבת משום ביזוי מצוה וכן כתב הרוקח. והקשה התוספות שבת (או"ח שם, וציין למגן אברהם קעג סק"א) הא בלאו הכי אסור מפני סכנה כדאיתא הכא, ותירץ שהיום נשתנו הטבעיים. ובמשנה ברורה (סקכ"ז) כתב שהסכנה בגדולים ולא בקטנים. והכף החיים כתב שהסכנה רק בערום לגמרי ואילו משום ביזוי מצוה צריך לכסות אפילו אינו ערום לגמרי.

רעא) גמ', והמשמש מטתו לאור הנר הויין ליה בנים נכפין. בכף החיים (או"ח ר"מ, ס"ט) הביא מעץ חיים שאין זה דווקא בזיווג שממנו נוצר הוולד אלא אף בתשמיש שבתוך ימי העיבור. וכתב שאם לא יהיו הבנים נכפין בקטנותם, ודאי שבזקנותם יבואו לידי כפייה אם יחיו עד זקנה. ובדבר שמואל כתב דנראה דאינו בתורת עונש על שאינו צנוע בתשמישו, אלא שהוא ענין סגולי. אמנם בשו"ת תורה לשמה (סימן קד) ובבן איש חי (שנה שניה פרשת וירא) כתב, דהמנהג בבגד יצ"ו לבעול ביאה ראשונה לאור הנר, ומפני שאינה יכולה להתעבר מביאה זו.

רעב) גמ', שם. בנדה יז. איתא שאסור לשמש מטתו ביום שמא יראה בה דבר מגונה ותתנגה עליו. ואם היה בית אפל מותר,

בגרסת המשניות ובריינות, אז ילך ללמוד סברא ולהבין דבר מתוך דבר. ונרמז בתמרי שהוא גירסא, ולימוד הסברא הוא השכר היוצא מן התמרים, דאם אין תמרים אין שכר, וכן אם אין גירסא אין סברא, וזה שאמר תמרי בחלוזך, אחר שעסקת בגרסא שנעשו תמרי בחלוזך, אז לבי סודנא רהוט לעסוק בלימוד הסברא.

רפא) גמ', בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה. בגליוני הש"ס הקשה מברכות (מו:) דהמשחרר עבדו עובר בעשה, ותיריך, כדאינתא שם דהיכא דמצוה שאני, והוא הדין הכא הוי מצוה לשחררו, כדכתבו **תוס' שבת (ד.) ד"ה אומרים**, שמצוות פרו ורבו הוי מצוה רבה ונדחה ממנה העשה דשחרור עבדים. עוד כתב על פי הר"ן (בגיטין כו: מדפי הרי"ף) דהעשה דלעולם בהם תעבודו היינו משום לא תחנם - שלא יתן להם מתנת חנם, אבל היכא דאיכא מצוה הרי שעושה זה לצורך עצמו וכנותן דמי עצמו. והוא הדין הכא, כיון שעושה זאת בשביל המצוה שמצוה להשיאה אין בזה משום מתנת חנם לעבד.

רפב) גמ', והוי זהיר באשתך מחתנה הראשון. הרשב"ם בבא בתרא (צח:) ד"ה **בי חמוה** כתב, דלאו דווקא בראשון דהוא הדין לכל החתנים, אלא דבראשון בעי למיזהר טפי. וכן מבואר ברש"י **קידושין (יב.) ד"ה על חתנה**, שכתב דסתם חמותה אוהבת את חתנה, וראייתו מדידן. ועיין שם בקידושין דלנהרדעי אין בזה איסור.

רפג) רש"י ד"ה צא באחרונה, שאם תנוס תכנס לביתך בראשונה, וכן פירש **רשב"ם ד"ה כדי שתכנס. ובמהרש"א** הקשה, דאי משום סכנה, הול"ל אל תצא בראשונה, משום דהעומד מול פני המלחמה הוא בסכנה טפי, וכדמצינו באוריה החיתי. ועוד,

דאם כל אחד יצא באחרונה משום ניסה מי יצא בראשונה.

רפד) תוס' ד"ה עשה שבתך חול, והא דאמרינן וכו' היינו בשלו אם יש לו. **וביד דוד** הקשה דאכתי יקשה מהא דאמרינן התם "ולו עלי", והביא מספר **גופי הלכות** להגיה בדבריהם "בשלו או אם יש לו", דהיינו בשלו אם יש לו ממון, או אף משל אחרים אם יש לו לפרוע, לעיל. וכדכתבו **תוס' בביצה (שם)**. והוא תירץ, שמפסקי תוס' משמע שהגירסא הנכונה בתוס' היא "אם יש לו די", דהיינו שגם אם יש לו בשביל לכבד את השבת, מכל מקום אם יחסר לו אחר כך בחול על ידי זה ויצטרך לבריות יש לו לעשות שבתו חול. ועיין לעיל אותיות רנד רנה רנו.

רפה) גמ', דמשייר מקידושא לאבדלתא. כתב רשב"ם בר"ה דמשייר, שיש לו מעט יין ומונע שתייתו בשביל הבדלה. וכן פירשו **בתוס' ד"ה דמשייר** וביאר **המהרש"א**, דהיינו מה שמשייר אחר שעשה קידוש מניחו להבדלה, ואינו שותה בסעודתו בשביל כיבוד היום.

רפו) תוס' ד"ה דמשייר, ותימה וכו' ומפרש מורי הר"י. ביאר

שבא לגנות עסקו של המתווך במסחר שכל מלאכתו להפוך בדברים, ומוטב לו להפוך בנבילה.

רעז) גמ', ולא תימא גברא רבה אנא. הרמב"ם בפירוש המשניות (אבות ד, ה) פירש דברי רבי צדוק "ולא קרדום לחפור בהם", שלא יחשבהו כלי לחיות בו, וכשיטתו ביד החזקה (הלכות תלמוד תורה פ"ג, ה"י) דכתב שם "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה וכו', לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה. ועוד צוו ואמרו אל תעשם עטרה להתגדל בהן ולא קרדום לחפור בהן וכו'. ונעיין מה שכתב במתנות עניים פרק י הלכה ח']. **והתשב"ץ (ח"א סימן קמ"ח) פליג עליה וכתב, דמי שאפשר לו להתפרנס ממעשה ידיו ולעסוק בתורה ודאי מידת חסידות היא, אבל אין זו ממידת כל אדם, שאין כל אדם יכול לעסוק בתורה ולהחכים בה ולהתפרנס ממעשה ידיו, ואזי ודאי דיכול להתפרנס מן הציבור, וכן נקטו **הנושאי כלים שם. ובבית יוסף יור"ד סימן רמ"ו וברמ"א שם סעיף כא.** נועיין **ביום של שלמה (חולין ג, ט')** בענין זה]. **ובכסף משנה** ביאר דברי הרמב"ם, שילמוד מלאכה המפרנסת אותו, ואם תספיקנו מוטב, ואם לא תספיקנו יטול הספקתו מהציבור, ואין בכך כלום. וסיים דבריו "וראינו כל חכמי ישראל קודם זמן רבינו ואחריו נוהגים ליטול שכרם מן הציבור, וגם כי נודה שהלכה כדברי רבינו בפירוש המשנה, אפשר שהסכימו כן כל חכמי הדורות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, שאילו לא היתה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה לא היו יכולים לטרוח בתורה כראוי, והיתה התורה משתכחת חס ושלום, ובהיותה מצויה יוכלו לעסוק, ויגדיל תורה ויאדיר". **ובאשר למלך** כתב דהרמב"ם נמי איירי דווקא ביכול לעבוד ואינו רוצה בכך, אבל אם אינו יכול לעבוד והוא לומד, ודאי אינו חילול השם, **וברש"י בגיטין (ס: ד"ה אלימא)** כתב בשם **רב שרירא גאון**, דשופר של נדבה היו נותנים לתוכו נדבה השלוחה לבני הישיבה, הרי שבזמן חז"ל היו נוהגים ליתן פרס לבני הישיבה. ועיין **ביאור הלכה (סימן קנ"ו ד"ה עת ללמוד ובסימן רל"א ד"ה בכל דרכיך)** שהעתיק מכמה ספרים גודל עון חסרון החכמה וידיעת כל התורה כולה לכל הדעות.**

רעח) רש"י ורשב"ם ד"ה ולא תעקר כבא, שן ממש משום חולי. **בעבודה זרה (כח.) פירש רש"י** שככי הוא מושב השיניים. **ובתוס' (שם) ד"ה ככי פליגי. והב"ח (או"ח שכ"ט)** כתב, דעקירת שן הווי בגדר סכנת נפשות. אולם **באבני נזר (יור"ד ח"ב סימן ר"ס)** כתב, שהיום אחרי המצאות הרפואה ליכא סכנה.

רעט) גמ', ותלמיד קטן. המהרש"א ביאר, דהיינו תלמיד שאינו שלו, אך בתלמידו שפיר אינו מתקנא, כדאינתא בגמרא שאין אדם מתקנא בתלמידו.

רפ) גמ', תמרי בחלוזך לבי סודנא רהוט. ביאר הבן יהוידע שהאדם צריך לעסוק בגירסא תחילה, ועד שיהיה בקי ושלם

דבר עבירה, משום שאף על פי שהיא עבירה מפורסמת ובחזקת מזיד, מכל מקום אסור להעיד בו יחידי. (ועיין בחפץ חיים הלכות לשון הרע כלל ד' בבאר מים חיים סקי"ד).

רצ) רשב"ם ד"ה שם רע הוא, מאחר וכו' הרי אתה עובר על לא דלא תלך רכיל. ממשמעות דבריו נראה דאין העד עובר על "לא יקום עד אחד", וביאר הגרי"פ פערלא (בסהמ"צ לרס"ג עשה צו דף שלא) או דסבירא ליה, דקרא דלא יקום עד אחד וגו', אינו מצוה, אלא אתי למימר דעד אחד אינו נאמן. או דהוא מצווה על בית דין שלא יקבלו עדות של עד אחד ואינו אזהרה על העד. אבל היראים כתב שזיגוד לקה משום הלאו ד"לא יקום עד אחד באיש", ודייק הגרי"פ פערלא מלשון הגמ' "שם רע בעלמא מפקת" כהרשב"ם. ובדבר שמואל כתב, דלהיראים אינו לוקה אלא אם כן העיד בבית דין, עיין שם. ובשו"ת הרי"ף (סימן מ' - בילגוריי) כתב, דלקה משום שהוציא שם רע, וכתוב במוציא שם רע "ויסרו אותו".

רצא) גמ', מותר לשנאותו. בשאלות דרב אחאי גאון (שאלתא כ"ז עמוד קפ"ז) נסתפק אם מותר לשנאותו בגוונא דהוא יודע לבדו ואין אחרים היודעים, האם כיון דאי אפשר לדונו גם לשנאותו אסור, או לא בעינן שני עדים ומותר לשנאותו, והוכיח מדברי רבי שמואל בר רב יצחק דמותר לסמוך על עצמו ולשנאותו. ובהעמק שאלה (שם אות ו' ו"א) ביאר דסבירא ליה דלא עביד אינש דינא לנפשיה אפילו לענין איסורא, אלא אם כן יכול לברר הדבר בבית דין.

רצב) גמ', שנאמר כי תראה חמור שנאך רובץ תחת משאו. קשה אמאי לא הוכיח מקרא דקדים ליה, "כי תפגע שור אויבך או חמורו תועה". ותירץ בהרחב דבר (דברים כב, ג אות א'), דאויב משמע ששונאו בגלוי, ושונא משמע ששונאו בלבו, ולשיטת החינוך (רלח) שנאה שבלב יותר חמורה משנאה גלויה, ואם כן יש לומר, שהגמרא רוצה להוכיח דגם היא מותרת כלפי רשע. אמנם בשאלות שהובא באות הקודמת משמע, ששנאה גלויה חמורה משנאה שבלב, ולדידיה צריך לומר שמשמעות אויבך שהוא אויב לך ולא שאתה אויב לו, ואם כן לא קשה ומי שרי למיסיניה. ועיין גם בהעמק דבר (שמות כג, ד-ה). ובדבר שמואל.

רצג) רשב"ם ד"ה ה"ג אי נימא וכו', כלומר וכו' ומסתמא לאו ברשיעי איירי קרא. בשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סימן ח') כתב ביאר דבריו בשם אחיו, דאם לא ציינת ללא תעשה דלא תשנא, לא יציית גם למצות עשה דעזוב תעוב. (ושם) בחלק הכתבים סימן כ', כתב דאין זה מוכרח, משום דאף שקשה עליו לשרש השנאה מלבו לגמרי, מכל מקום ישמע לדברי תורה לפי שעה לפרוק עימו. אלא כוונת הרשב"ם, דלא אשכחן בקרא שדיברה תורה עם רשע להמציא לו עצה שיעשה על כל פנים מצוה קלה. ובגמרא פירש, דכיון ששונאו באיסור, פשיטא שאין

המהרש"א דסבירא לתוס', דקידוש דאורייתא ודאי קודם להבדלה, והקשו דמהא דאיצטריך למימר לעיל דקידוש לילה קודם לכיבוד היום, משמע דהבדלה אינה קודמת לכבוד היום, דאי קודמת קל וחומר דקידוש קודם, ואין בזה חידוש. ותירצו, ד"כבוד היום" דלעיל משמעו קידוש היום, דהיינו דקידוש לילה קודם לקידוש היום, ובוזה ודאי דקידוש קודם להבדלה, מה שאין כן כבוד היום ממש, שהוא שתייתו בסעודה, לא בעי לאשמועינן דקידוש קודם לו, כיון שגם הבדלה קודמת לו וכדמשמע בסוגיין. **רפז) בא"ד, המהרש"א הביא דהטור** (או"ח רצו) כתב דשיור מקידושא לאבדלתא היינו דמאן דאית ליה חד כסא, ולית ביה שיעור קידושא ואבדלתא, שבק ליה לאבדלתא, וקידושא מקדש אריפתא, דכי תקינו רבנן אבדלתא אחמרא תקינו. והניח דבריו בצריך עיון דלכאורה רצה הווי דלא כתוס'. אמנם האור חדש כתב דהטור נמי פירש כתוס', ומה שכתב הטור "הלכך מאן דאית ליה" וכו', דהיינו שההבדלה קודמת לקידוש שיכול לעשות על הפת, הכריח מלעיל (קה:). דאמרינן דקידוש היום קדים לכבוד היום, וכבוד היום פירושו שתייתו בסעודה. והוקשה לו דאי נימא דקידוש קודם להבדלה מה החידוש דקידוש קודם לכבוד היום, הא גם הבדלה קודמת לו, ועל כרחך דהבדלה עדיפא, ולעיל קא משמע לן דקידוש נמי קודם לכבוד היום.

רפח) גמ', ועל עשיר המעשר פירותיו בצינעא. בפרשת רכיבים (דרוש כא עמוד רלג) הקשה, למה אין הקב"ה מכריז על עני המעשר פירותיו. ועוד מה שבח שמעשר פירותיו בצינעא ואינו אוכל טבלים שהם מיתה בידי שמים, וכי מי שיש לו ערלה וכלאי הכרם ואינו נהנה ממנו יכריזו עליו. [מבואר דהבין דמעלתו דאינו משתמט שלא לעשרן כלל, וצריך עיון אמאי אמרה הגמ' דמעשר בצנעא דהוי ליה למימר שאינו משתמט ותו לא]. ותירץ, דבדבר שהוא בפרהסיא זילא ביה מילתא לעשיר לבקש טצדקי ליפטר, אבל מה שבצינעא לא זילא ביה מילתא ונחשד לבקש טצדקי ליפטר כיון דחס על ממונו. [ואולי יש לבאר כוונת הגמ' על פי מה שכתב הרמב"ם (בפירוש המשניות סוף מכות), וכן כתב החובת הלבבות (שער יחוד המעשה פרק ג') שכשאדם עושה מצווה כראוי וכהוגן לא ישתף עמה כוונה זרה כלל, רק יעשנה לשמה באהבה וכו' חנינא בן תרדיון שזכה לעוה"ב בעבור שנתחלפו לו מעות צדקה ונתן שניהם לצדקה, אף דלא ידע מזה אדם בעולם הזה. היינו כיון דמצוה מושלמת היא הנעשית בצנעא. דהיינו דעשיר שמפריש הרבה תרומות ומעשרות בצנעא, ולא מתכבד בהפרשתו בעיני בני אדם, אלא רק לאהבת הבורא, הרי הקב"ה מכריזו עליו. (ש.ב.).]

דף קיג ע"ב

רפט) גמ', והרואה דבר ערוה. בדבר שמואל העיר הא דלא כתיב

הרע (כלל ד' באר מים חיים ס"ק יד וכח) כתב בשם רבינו יונה, שלא הותר לגלות אלא לחכם צנוע שלא יגלה ליתר ההמון רק ירחיק מחברתו עד שיודע אליו כי שב מדרכו הרעה. ובסעיף ו' שם כתב, דאם דברי רבו יהיו נשמעין בתוכחה לחוטא שרי אפילו אם רבו אינו צנוע כל כך.

רצט גמ', **ואמר רב יוסף כולחו איתנהו בני**. הקשה המלאכת שלמה הא איתא בסוטה (מט:): שהיה רב יוסף עניו, ולרתחן אין מידת הענוה. ותירץ, שכך היה בטבעו אלא שכבש יצרו שלא יכעוס.

ש גמ', **שם. כתב העין אליהו** דהטעם שהודיע רב יוסף שיש בו המידות האלו, כיון שלאדם כזה בעי למיזהר טפי שלא לצערו. [ולפי מה שכתבנו באות הקודמת אפשר שבא ללמד, שגם אדם שטבעו כן, יש בידו להתגבר על יצרו ולעשות היפך טבעו (ש.ב.)

שא גמ', **וי"א אף הזונות. בשבת** (לד.) איתא זונות מפרכסות זו את זו, תלמידי חכמים לא כל שכן. ובבית מאיר בחידושי הש"ס (שם) ביאר, דבסוגיין משמע שזונות שונאות אחת לשניה יותר מתלמידי חכמים, ולכך אמרו קל וחומר שאם זונות מגודל שנתן זו לזו מפרכסות זו לזו, כ"ש תלמידי חכמים שאינן שונאים כל כך. ועיין מה שבחיאיר החתם סופר (שם).

שב גמ', **אהבו זה את זה וכו' ואהבו את הזימה וכו'.** במכתב מאליהו (ח"ג עמוד 95) הקשה איך אפשר לאהבת רעים ואחים, עם גזל וזימה. וביאר דכמו בדור ההפלגה שאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וכו', דרצונם להיות מאוחדים לא היה מחמת אהבת הבריות פנימית, והכרת טוב הדדית, אלא למילוי תאוותיהם ורצונם להתחבר נגד ה', כחבורת שודדים שמסגלים לעצמם משטר חזק של נאמנות והקרבה עבור כל בני החבורה, ואינו נובע מחסד, אלא מתוך אהבת עצמם ורצון לגזל ורציחה, וזה אשר ציוה כנען לבניו, נתינה לשם נטילה.

שג גמ', **ששה דברים נאמרו בסוס וכו'.** כתב הבן יהוידע דנפקא מינה בכל הני למקח וממכר, וטוס שיש בו תכונות אלו אינו מקח טעות.

שד גמ', **והמונע מנעלים לרגליו.** הקשה המהרש"א (שבת קנב:), על הא דאיתא התם דחזיה לרבי יהושע בן קרחה דלא מסיים מסאניה. הא אמרה הגמ' התם (קכט.) לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו, ופירש"י שם בד"ה ויקח, שאין לך בזוי מן המהלך יחף בשוק. (ועיין לעיל (קיב.) אות רנט.) ותירץ דהיה ביום הכיפורים או ט' באב. והיעב"ץ שם כתב, דאולי מחמת אונס או שמא מכה היתה ברגליו, דאם לא כן אין משוקץ ומתועב לפני המקום יותר ממי שאין לו מנעלים. [עוד יש לומר דמיירי שהקיו דם ולא היו לו צרכי סעודה, ולכן מכר מנעליו וכדאיתא (שם בגמ'), דאם הקיו דם ואין לו מה לאכול, ימכור מנעלים שברגליו ויקנה צרכי סעודה. (ר.ג.)]

השנאה פוטרנו ממצות פריקה, ואין רבותא בשונא, ומאי אשמועינן קרא.

רצד גמ', **והכתיב לא תשנא את אחיך בלבבך.** הגרי"פ פערלא (סהמ"צ לרס"ג עשה לט דף קלד) ובקהילות יעקב (מכות טז, סק"ג) הקשו לשיטת הרמב"ם והחינוך (רלח), דאין עובר על לא תשנא אלא כששונאו בלבו בלבד, אבל כשמראה לו שנאתו אין עובר. מאי פריך בגמרא כאן, הא אפשר לאוקמי קרא דחמור שונאך במראה לו שנאתו. ותירצו שאף שבשנאה גלויה אינו עובר על לא תשנא, מכל מקום עובר על לא תקום ולא תטור, ומצות ואהבת לרעך כמוך. ומה דהגמרא נקטה צד אחד בלבד, אינו קשה דדברה בקצרה. עוד כתבו שאין לומר ש"שונאך" מיירי בשנאה גלויה, דאם כן הוי ליה לכתוב "אויבך" (עיין אות רצב).

רצה גמ', **דחזא ביה דבר ערוה. בהעמק שאלה** (כו, אות ג) כתב בדעת השאלות דבהאי גוונא שרי לשנאותו אפילו קודם שהוכיחו על. אמנם הרמב"ם (רוצח פ"ג ה"ד) כתב, שאין מותר לשנאותו אלא אם כן הוכיחו ולא קיבל תוכחתו, והחפץ חיים (לשון הרע כלל יד בבאר מים חיים ס"ק יד) ביאר דבגמרא לא הזכיר תנאי זה, משום דהכא איירי כגון מעשה דטוביה שבא על ערוה שהיא עבירה מפורסמת דבכהאי גוונא מותר לשנאותו אפילו שלא התרו בו. ועיין בדבר שמואל.

רצו גמ', **שם. הגרי"פ פערלא** (סהמ"צ לרס"ג עשה לט דף קלג-ה) הקשה, דלשיטת הסמ"ק דכוונת הלאו דלא תשנא את אחיך בלבבך דלאותו שמותר לשנאותו כגון אם עבר עבירה, אסור לשנאותו בלבו ולהראות לו פנים יפות, אלא יראה לו שנאתו, יקשה, דמה תירצה הגמרא דמיירי ברשע, הרי גם לרשע אסור לשנאו בלבו, ואי קרא מיירי בשנאה גלויה, מה פרכה מלא תשנא שאינו אוסר אלא שנאת הלב, היה לה להקשות מואהבת. ותירץ, דמיירי בין קודם תוכחה ובשנאה גלויה, ובין לאחר תוכחה ובשנאה שבלב, ומה שאסר הסמ"ק לשנאותו בלבו, היינו כשעדיין לא סירב לקבל תוכחה.

רצז גמ', **מצוה לשנאתו שנאמר יראת ה' שנאת רע.** כתב המהרש"א דאין לומר דהאי קרא מיירי בדאיכא סהדי. דכתיב בסיפיה דקרא שנאתי. והוא לשון יחיד, ואי בדאיכא סהדי כולי עלמא נמי סנו ליה.

רצח גמ', **לרביה למשנייה אמר ליה אי ידע דמיהמן וכו'.** בחפץ חיים (הלכות לשון הרע כלל ז' סק"כ) כתב, דהא דמיהמן כבי תרי אינו לעשות לו רע. ומה שאמר ליה אי ידע וכו', עוד כתב (רכילות כלל ו', ו, ובאר מים חיים יב) דהיינו שרבו מכירו היטב שאינו משקר בשום אופן, ולא די מה שמוחזק בחסידות או שהענין מראה כדבריו. **ובבני תרי**, כתב החפץ חיים (לשון הרע כלל ז' סק"ז) היינו כשני עדים המעידים בבית דין. **ובהלכות לשון**

פ"ה סוף ה"ו) ביאר, שהגמרא מיירי באשה שאינה נדה שראתה דם ממראה טהור, וכדאיתא בירושלמי, שהאשה שבדקה את עצמה ומצאה דם טהור אסורה לביתה עד מעת לעת שמתוך שהיא מתרגלת בדמים טהורים היא מתרגלת בדמים טמאים.

שח) תוס' ד"ה שראה בו דבר ערוה, בסוה"ד ובאין כך לידי שנאה גמורה וכו'. בשיטה מקובצת (ב"מ לב:) כתב שיבוא מתוך הקטטה לידי שנאה פרטית שלא מחמת רשותו. וכתב הגרי"פ **פערלא** (סהמ"צ לרס"ג עשה יט דף קמב) דזהו ביאור דברי התוס' כאן. **והמגן אברהם** (סימן קנו סק"ב) ביאר כוונתם דמצוה לטעון כדי שלא יבוא לידי שנאה גמורה על ידי שאינו עוזר לו לטעון ישנאהו לחינם ויבואו לקטטה, ופירש במחצית השקל דאזי אף אם יחזור בתשובה ימשיך לשנאתו. אבל **במכתב מאליהו** (ח"ה עמוד 70) ביאר שבראות חבירו שנאתו אליו, ומאיזה טעם שיהיה, גם הוא ישנאהו, ומתוך כך יתערב בשנאתו שמך משנאה אישית שאינה לגמרי לשם שמים. **ובקובץ הערות** (סימן ע) כתב דסבירא לתוס' שהעושה עבירה לא יצא מכלל אחיק, ולכך כששונאו בשביל דבר אחר, עדיין שייך בו לאו דלא תשנא את אחיק. **והרש"ש** תירץ, דמפני שהיצר מסיתו שלא לטעון עמו [והרי על אף המצוה לשנותו עדיין חייב לטעון עמו].

שט) תוס' ד"ה ואין, מצות עשה ומי שאין לו תפילין וכו' וציצית וכו'. הקשה **המהרש"א**, איך כללו התוס' ציצית עם תפילין, הא תפילין חובת הגוף הם, וחייב לקנות תפילין ולקיים המצוה, ותירץ, שהוצרכו לזה משום דתפילין צריכים גוף נקי כדכתבו התוס' בסוף דבריהם.

שיו) שם. בתוס' ישנים שבת (לב:) **ד"ה בעון** תירצו, דדוקא בימיהם שהיו מלבושיהם בארבע כנפות מי שלא היה לו ציצית היה נענש, וכן איתא **במנחות** (מא.) גבי א"ל מלאכא לרב קטינא כו', אבל השתא שאין העולם רגילים במלבושים כאלו אין צריך לקנות. אך טוב לקנות טלית ולברך עליו בכל יום כדאמר בסוף פרק קמא דסוטה. **ובשפת אמת** שם כתב, דלפי מה שכתב **המגן אברהם** (סוף סי' כ"ד) דגם הקורא ק"ש בלי ציצית מעיד עדות שקר, בעינן ציצית בכל יום. והקשה דחזינן מרב קטינא דמנחות דלא חייש לזה.

שיא) תוס' ד"ה שלשה וכו', תימה וכו' ויש לומר וכו' תולדת האדם וכו'. **באור חדש** פירש דמה שכתבו תולדת האדם היינו שבאים מכח האדם עצמו על ידי שהרגיל עצמו בהם, אבל הני דהתם באים לאדם בהכרח מכח זולתו ואינם בידו. **וביעב"ץ** תירץ קושיית התוס', דאין לך מי שיסורין מושלין בגופו יותר מאלו, ובמיוחד הרתחנין.

דף קיד ע"א

שיב) תוס' ד"ה צריך וכו', בשלא למד ממנו וכו'. הקשה הרי"ף

שה) גמ', שאין שואלין בכלדיים. ברש"י ד"ה בכלדיים כתב, בעלי אוב, וברשב"ם כאן וברש"י ותוס' שבת (קנו:) ד"ה כלדאי פירשו, דהיינו חוזים בכוכבים, וכן פי' התוס' יבמות (כא:) **והערוך** ערך כלדאי. **ובערוך לנר** (יבמות שם) הקשה, מדוע **הרשב"ם** כאן השיג על רש"י, ולא הקשה דסתר דבריו. וכתב דאדרבא מסוגיא דשבת וסוגיא דיבמות, הוכיח רש"י פירושו כאן, דהא אמרה הגמ' הטעם דאין שואלים בכלדיים משום תמים וכו', ובעינן למימר דמהאי טעמא אסור לחוש לדבריהם, ואף על פי כן בסוגיא דשבת וביבמות חשו האמוראים לדברי חוזים בכוכבים. לכן פירש רש"י דאירינן בכעלי אוב, דבחוזים בכוכבים אין איסור לשאול ולחוש להם רק בבעלי אוב יש איסור, וכן נראה גם דעת **הרמב"ם** (עבודה זרה פ"א, ה"ט) שלא הביא הך דאין שואלים בחוזים בכוכבים. ומה שהקשו הרשב"ם והתוס' על רש"י, דהרי בבעל אוב כבר מוזהר מכח אל תפנו וכו', יש לומר לעבור בעשה ולא תעשה. **והבבית יוסף** (יור"ד סוף סימן קעט) הביא **דהרמב"ן** יישב שיטת רש"י שאין איסור לאו אלא כשמבקש מבעלי האוב לעשות מעשה, ואילו הכא איירי שכבר עשו מעשה ושמעו, ובא לשואלם מה חידוש יש בעולם. וראה עוד **בנמוקי יוסף** (סנהדרין סופ"ז), **ובשולחן ערוך** (יור"ד קע"ט, ס"א), **ובביאור הגר"א** שם.

שו) גמ', תמים תהיה עם ה' אלוקיך. ברמב"ן על התורה (דברים יח) ביאר פסוק זה, שלא נדרוש מהוברי שמים, ולא נבטח שיבואו דבריהם על כל פנים. ואם נשמע דבריהם נאמר הכל בידי שמים, כי הוא עליון על הכל, היכול ברצונו לשנות מערכות כוכבים ומזלות. ונאמין שכל הבאות תהיינה כפי התקרב האדם בעבודתו. וכמו דהכוכבים ומזלות יש בהם קצת אמת, וקבע בהם הקב"ה את אשר יהיה בארץ, ומכל מקום עשה הקב"ה על הכוכבים והמזלות מלאכים, שהם נפש להם, והקב"ה יכול להפוך המזל מבלי לשנות טבע המזלות, עיין שם. ואמר הכתוב, דישאל לא ישמעו אל קוסמים ומעוננים שאין כל דבריהם אמת, ולא יודיעו בכל הצריך, אלא נביא מקרבך יקים לך ה', שהנבואה תודיע חפץ ה' ולא יפול דבר מכל דבריה. **ובספר המצוות** (השגות סוף מצות עשה במצוות הנוספות אות ח') אף מנה דין זה של תמים תהיה בכלל העשין. ועיין **בהגרי"פ פערלא** (בביאורו לסהמ"צ לרס"ג סוף ל"ת י"ח) שנקט בדעת **הרמב"ם** (פ"א מעבודה זרה הלכה י"ז) שאין זה איסור ממש וקרא אסמכתא בעלמא הוא, ועיקרו בא להבטחה שכשאתה תם חלקך עם ה' אלוקיך. וכן איתא **ביום של שלמה** (חולין פ"ח סימן יג) דתמים תהיה אינו לאו, אלא דרש בעלמא שלא נמנה בכלל העשין, ועיקר המקרא להלוך בתמימות להיות אמונת ה' והבטחתו חקוקה בלב האדם.

שז) גמ', היושבת על דם טהור וכו'. בצפנת פענח (איסורי ביאה

הפת אין לומר כן, שהרי בלא קידוש מחויב לאכול פת מדין ג' סעודות. ולהטעם דכבר קידש היום ועדיין וכו' אם יקדש מבעוד יום לא שייך טעם זה. ועיין בערוך לנר (סוכה נו:). דהקשה ונחלק עליו. והחתם סופר ביאר (שם), פלוגתא בית שמאי ובי"ה, דלבית שמאי קידוש על היין מן התורה הוא, והיום שמחמתו צריכים להביא יין הוא גורם הכל, ויין זה אינו תדיר כלל, דדוקא הכא מצינו יין דאורייתא, ונמצא דקידוש היום ויין שוים בתדירות וממילא ברכת היום עדיפא. אבל לבית הלל מדאורייתא כבר יצא ידי חובת קידוש בתפילה, ורבנן תקנו גם על הכוס, ואם כן היין שמחמתו מקדשים שוב הוא הגורם, וענין תיקון על היין תדיר טפי מקידוש, שהרי תיקנו גם הבדלה על הכוס, וברכת המזון ג' פעמים בשבת על הכוס והוי ליה תדיר.

שיח **רשב"ם ד"ה גורם ליין שיבוא**, קודם סעודה. [דהיינו דאם היתה הרגילות גם להקדים יין גם בסעודות חול לא היתה קדושת שבת גורמת לו, אלא הואיל ועושין כן דוקא בסעודות שבת, הרי דשבת גורמת ובעי להקדימה וכפירוש הרשב"ץ (ברכות נא:)]. **וברש"י** בברכות (שם) כתב, כוס זה לא בא אלא בשביל שבת לקידוש. **והרמב"ם** בפירוש המשנה (שם) כתב, שאלולי כבוד היום לא נצרכו ליין. **ורבינו יונה** (ברכות שם) כתב, כלומר, שאם לא בעבור השבת לא היינו צריכים להביא יין לקדש, ונמצא שהעיקר תלוי בשבת. **ובירושלמי** (ברכות פ"ח ה"א) כתב, שקדושת היום גרמה ליין שיבוא וכבר נתחייב בקדושת היום עד שלא בא יין. **והמאירי** כתב, שאין אדם נכנס לסעודה תיכף שקדש היום עד שיתפלל, ונמצא קדושת היום חלה קודם ביאת היין, וראוי לברך על ראשון ראשון.

שיט **תוס' ד"ה דאמר אין וכו'**. וא"ת מ"ש וכו' ויש לומר דהכא הוה בית הלל וכו'. **הערוך לנר** (יבמות יד.) הקשה, דלכאורה בההיא דר"א, היינו משום דהסכימו מן השמים עם חכמים דקאמר נצחוני בני נצחוני, ואיך מוכח דאין משגיחין, ותירץ דההוכחה מהא דר' יהושע אמר כן לפני שידע שהסכימו עימם מן השמים. עוד הקשה (שם), הא כיון דר"א מתלמידי בית שמאי שלא רצו להשגיח לבת קול, איך קאמר בת קול תוכיח. ותירץ דלשיטתם דרבנן שהיו תלמידי בית הלל קאמר.

שכ **בא"ד, שם. מתוס' כאן ובברכות** (נא.). נראה, דבת קול הועילה להכריע, דברוב חכמים נגד מיעוט מחדדי טפי הוי בכלל אחרי רבים להטות, ומה שכתבו דבר' אליעזר הבת קול לכבודו יצאה חד טעם הוא. אולם **בתוס' חולין** (דף מד.) כתב כתירוץ נוסף, דבכל מקום אזלינן בתר בת קול ודוקא במעשה דרבי אליעזר שהיתה הבת קול לכבודו אין משגיחין בה.

שכא **מתניתין, מטבל בחזרת**. פירשו **רש"י** ו**רשב"ם** דאם אין לו שאר ירקות מטבל בחזרת הא אם יש לו שאר ירקות עיקר טיבול זה בשאר ירקות הוא. [וכן כתב במאירין]. וכתב **הרשב"ם** דר"ה

על העין יעקב דאם כן מדוע אמרו באבות (ו, ג) הלומד מחבירו וכו' צריך לנהוג בו כבוד, הא אפילו לא למד ממנו צריך לנהוג בו כבוד. ותירץ בעיון יעקב, דהתם מיירי כשאין חבירו גדול ממנו. ובמהרש"א (בחידושי הלכות) כתב דהתם בעי למינהג בו כבוד טפי וכמו לרבו. ועיין במה שכתב בחידושי אגדות.

שיג **מתני', מזוגו לו כוס ראשון**. **בביאור הגר"א** כתב דהרמ"א (או"ח תע"ג, א') דקדק מלשון זה, שבעל הבית לא ימזוג בעצמו, אלא אחר ימזוג לו דרך חירות. ועיין בחק יעקב (שם סק"ח).

שיר **גמ', וכבר קדש היום ועדיין יין לא בא**. ופירש **הרשב"ם** דר"ה וכבר, טעם אחר נותן לדבריו דמשקיבלו עליו אַן נכן הגיהו **הרש"ש** ומלא הרועים וכן איתא **ברש"י** (בברכות נא:)] מיציאת הכוכבים קידש היום ועדיין לא בא יין לשולחן וכשם שקודם לכניסה כך קודם לברכה. וביאר בהגהות רבי אלעזר משה הורוויץ (על רש"י בברכות שם) דאף אי יקבל השבת בקידוש, מכל מקום ברכת היום שעמה נכנס קדושת היום קודמת לשתיית היין. **והרשב"א** (בחידושו לברכות שם) כתב, דיש ב' אופנים לבאר קדימת קדושת היום ליין במקדש מבעוד יום, או שעל ידי קידוש איכא קדושת היום, או דהואיל ורוב פעמים בקידוש הוא משתחשך על כן גם בקידוש מבעוד יום מקדימים קדושה ליין, והוכיח כצד הב', שהרי בהבדלה מבעוד יום אין נעשה חול, ומכל מקום מצינו **בירושלמי** (ברכות כז: לפי דפוס וילנא) דלבית שמאי מקדמינן הבדלה ליין, והוא מטעמא דאזלינן בתר רובא. **והצל"ח** (שם) כתב, דיש מקום לומר דבקידוש מבעוד יום מודו בית שמאי שהיין קודם, שהרי באופן זה לא שייך הטעם שכבר קידש היום. **ובברכת ראש** (ברכות שם) דחה דבריו. **שטו** **גמ', ובי"ה אומרים וכו' שהיין גורם לקידוש שתאמר וכו'**. הקשו **הצל"ח** ו**הפני יהושע** (ברכות נא:)] איך אמרו בית הלל להאי טעמא, הרי קידוש היום דאורייתא וקידוש על היין לרוב הפוסקים דרבנן, ומי שאין לו יין ודאי מקדש בלא יין, ולטעם דתדיר הקשו, הרי קידוש מקודש, ומקודש קודם לתדיר, ותירצו, דבית הלל ובית שמאי איירי בגוונא דיצא בתפילה חובת קידוש מדאורייתא [וכיונו בזה לדברי **התוס'** רי"ד בסוגיין], ולפי זה כתב **הצל"ח** דנשים שלא מתפללות ערבית אבל מקדשות לעצמן, לבית הלל נמי יברכו על היום ואחר כך על היין.

שטז **גמ', תדיר ושאינו תדיר וכו'**. **בשאגת אריה** (סימן כ"ב) מבואר דאף תדיר דרבנן קודם לאינו תדיר דאורייתא דכל דתקון דרבנן כעין דאורייתא תקון. ועיין בזה עוד בשו"ת הגאון רבי עקיבא איגר (או"ח תפט ס"ט). **שו"ת בנין ציון החדשות** (או"ח מא.).

שיז **גמ', מאי דבר אחר**. **הצל"ח** ביאר דמה שלא הקשו כן על בית שמאי, אף דאינהו נמי נתנו ב' טעמים לדבריהם, משום דבעינן לתרוייהו, דלטעם שהיום גורם ליין שיבוא אם יקדש על

וכו' שהרי צריך לומר וכו' דברים הרבה. [משמעות דבריהם דמה שאומרים מצה זו משום לחם עוני. והטור (תעג) כתב, ומחזיר הקערה שבה המצות כדי שתהא לפניו כשאומר ההגדה, כדאמרינן לחם עוני שעונין עליו דברים, ומשמעות דבריו דמה שאומר מצה זו מרור זה, אינו משום לחם עוני. ואמנם תוס' לקמן (קטז). ד"ה ואמרתם כתבו, דאמירת מצה זו ילפינן לה מהיקישא מפסח. ואפשר דתוס' כווננו גם הם כהטור]. והרמב"ם (חמץ ומצה פ"ח, ה"ד) כתב, שאינו מחזיר השולחן עד לאמירת פסח זה מרור זה מצה זו. [ודלא כתוס' הכא שמחזירין מיד] והב"ח (שם) כתב שצריך שהקערה תהיה לפניו כשאומר מצה זו, וטעמא שיביא מיד, שמא ישכח להביאה לפניו באמצע קריאת ההגדה.

שכו) בא"ד, מצה זו מרור זה עונין עליו. מבואר שעונין עליו היינו עניית ההגדה, וכן כתב רבינו חננאל לקמן (קטו:). אך ברש"י לעיל (לו). ד"ה שעונין עליו דברים כתב דגומרים עליו את ההלל וכו'. וצריך ביאור מה שנקט "גומרים", דהרי את החלק השני של ההלל אומרים לאחר ברכת המזון, וכבר גמרו אכילת המצה ולא הוי "עליו", ו"גומרים" משמע כל ההלל. אמנם בתוס' ברכות (יד). ד"ה איתא, כתבו, דיש שלא היו מפסיקין לסעודה והיו גומרים כל ההלל, ולשיטה זו אתי שפיר. שכו) תוס' ד"ה אף על פי, ואם תאמר וכו' ויש לומר וכו'. עיין במהר"ב רנשבורג [על הגליון] ובשו"ת תורת חסד (סימן מט אות א) כתב, דלא סבירא לתוס' כהר"ן. (ובאות ט' וי"א תירץ מדיליה לקושייתם.

דף קיד ע"ב

שכח) גמ', אמר ריש לקיש זאת אומרת מצות צריכות כוונה. הטורי אבן (ראש השנה כט. ד"ה איכון) הקשה, דבנזיר סבירא ליה לר"ל דמצוות אינן צריכות כוונה, דיוצא ידי חובת פסח גם בשלא מכווין באכילתו, ולא קא מחשיב להו פושעים ישלבו במ. ותירץ, דאף למאן דאמר צריכות כוונה היינו דוקא בדבר שכל המין ראוי למצוותו, כמצה לולב ושופר, שאינם עומדים סתמן למצוותן, אבל בדבר המיוחד ועומד למצוותו, ואי אפשר לקיימה אלא בו כאכילת פסחים וקדשים, אמרינן שסתמן לשמן קאי. ועוד שהרי כל הני אי עשאן שלא לשמן בטלה מצוותן לגמרי ואי אפשר לתקן, הלכך סתמן לשמן קאי. וכן כתב בדבר אברהם (ח"א טז, כט) והוסיף, דבמצוות אלו אף אם יכוין בפירוש שלא לצאת מכל מקום קיים המצוה. ובבית הלוי (ח"ג סימן נא אות ג') תירץ, דלענין מצות אכילת קדשים לכולי עלמא אין צריכות כוונה שאין המצוה על האדם לאכול אלא על הקרבן להיאכל והרי נאכל [ומשום הכי נמי לא בעינן כזית במצוה זו], ואף דקרבן פסח איכא חיוב על האדם לאכול ממנו [ומשום הכי בעינן

מטבל וכן הרמב"ם בפירוש המשניות, דמטבל דהכא היינו שמתעסק באכילת הירק, אך להרמב"ם מכל מקום בעי להטביל בחרוסת. והתוס' המהר"ם חלאוה ורבינו דוד כתבו בשם הרשב"ם, והר"ן בשם רש"י, והמאירי בשם יש מפרשים, דאין כאן הטבלה כלל. אך הר"ן והמאירי דחו דבריהם, דהא בגמרא משמע דעבדינן תרי טיבולי, ואמרינן נמי נטל ידיו בטיבול ראשון צריך שיטול ידיו בטיבול שני, אלא ודאי בטיבול ממש קאמר. עוד הביא המאירי מלקמן (קטז). "הלילה הזה שתי פעמים".

שכב) רש"י ד"ה מטבל בחזרת, מטבל בחרוסת. וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות. ובתוס' ד"ה מטבל חילקו דבלוקח לטיבול ראשון חזרת, בעי להטביל בחרוסת דוקא משום קפא, אבל אם טיבול עם שאר ירקות אין צריך חרוסת, אלא או בחומץ או במי מלח, [ומשמע דאם רוצה שפיר דמי. אמנם הרא"ש כתב בשם ר"ת דאין לעשות טיבול קמא בחרוסת. וכן כתב הטור (תעג) בשמו, לפי שהחרוסת מצותו עם המרור ואין לאכול ממנו קודם מצותו. אך הרא"ש בשם רבינו יונה כתב שלעולם טיבול ראשון דלהיכרא בעלמא עביד ולא לחיובא לא מטביל בחרוסת. ולא חשש לקפא דהא רגילין כל השנה שאוכלין חזרת בלא חרוסת ואינם חוששים לקפא. אבל טיבול שני שהוא מצוה הזהירו חכמים שלא יהא חשש סכנה. (ועיין בשו"ת עונג יום טוב (סימן מא בהגדה) ובמקראי קודש (סדר ליל פסח עמוד קעה) שדנו בביאור דבריו. ועיין עוד לקמן (דף קט"ו אות שמ).

שכג) רשב"ם ד"ה ער שמוגיע, כדכתיב על מצות ומרורים בתחילה מצה אחר כך מרור. [לכאורה קשה, דהא דעת הרשב"ם לקמן (ק"ט): ד"ה אין מפטירין, דהמצה שאוכלין לבסוף היא לשם חובה, ואדרבא אינו מכוין לצאת בראשונה. ואם כן נמצא דלעולם מקדימין המרור למצה. ויש לומר, דאף שאין מתכוונין לצאת בראשונה ומצוות צריכות כוונה, מכל מקום חשיב מעשה מצווה דאכילת מצה, אלא דלא נפיק בזה ידי חובתו, אבל לענין קיום דינא דמצה ואחר כך מרור סגי בהכי שאכל מצה. וכן כתב הר"ן (דף כה. מדפי הרי"ף) דלשיטת רב חסדא אף שיוצא במרור שאחר מצה כיון דמברך על המרור שבטיבול ראשון יברך לאכול מרור דהווי שפיר עובר לעשיתו. וזה אף על גב שמכוין שלא לצאת בו, חזינן שגם לענין עובר לעשייתו, אף שאינו יוצא בו חשיב עושה מצוה.]

שכד) תוס' ד"ה מטבל בחזרת, מצות עשה ואין זה ראייה וכו'. בתוס' יום טוב תירץ, דהא דהדר ותני חזרת משום דחזרת דרישא אטיבול ראשון קיימא והרי בשאר ירקות עדיף טפי, ומשום הכי הדר תנייה בסיפא לומר, דבהבאה שניה אי אפשר אלא בחזרת ודומיו (דתנן לעיל לט.). ולא בכל ירקות דעלמא. ובדבר שמואל דחה תירוץ זה.

שכה) תוס' ד"ה הביאו וכו', מצות עשה ומיד כשעוקרין מחזירין

ר"ב). אך להרמב"ם (חמץ ומצה פ"ח, ה"ב) לטיבול ראשון נמי בעי כזית. ועיין במהר"ל (שם) שהוכיח כדבריו, דאי נימא דלא בעי כזית מהי הוכחת ריש לקיש, נימא דבטיבול הראשון לא היה כזית ואינו יוצא ידי חובת מרור, ולכך בעי טיבול שני. והב"ח (או"ח תעג ד"ה ומ"ש ואין) כתב דאינה ראייה, [ועיין לקמן אות שמב]. וכתב המהר"ל דאין לומר שהוכחת ריש לקיש דהוי להו תיקוני שיאכל כזית בטיבול ראשון, ותרי טיבולי למה לי, (כן דחה בפרי חדש תעג, ו), דהא לא רצו חכמים לתקן שיצא ידי חובת מרור בטיבול הראשון, דהא לכתחילה חיובו אחר המצה, דכתיב על מצות ומרורים וכו'. וכן כתב בקרבן נתנאל (שם אות פ), עיין שם מה שדחה מדיליה.

שלד (גמ', יותר מכדי אכילת פרס. בביאור הגר"א (תעה, ס"א) דקדק מלשון הברייתא דלכתחילה בעינן לבלוע כל הכזית בבת אחת, ומה שיוצא כשאכלו בכדי אכילת פרס היינו בדיעבד. ובמגן אברהם (שם סק"ד) הביא בשם תרומת הדשן דלמצוה מן המובחר יש לבלוע הכזית מצה וכזית מרור בבת אחת. אך בערוך השולחן (שם ס"ד) כתב, דגם לכתחילה אוכל בכדי אכילת פרס, והא דנקטה הברייתא לשון דיעבד, היינו ששוהה ומפסיק מעט מעט בלא אכילה, דלכתחילה אין לעשות כן, אבל באוכל מעט מעט כדרך האוכלים בלי שום הפסק ושהיה, יצא גם לכתחילה בכדי אכילת פרס. ובמשנה ברורה (תעה, ט) הביא דהסכימו האחרונים דבעי להכניס לפיו את שני הזיתים בבת אחת ולרסקם, אבל אין מחויב לבלועם בבת אחת אלא די שיבלע כזית לערך בבת אחת, ולאחר מכן יבלע השאר. ובדיעבד אפילו בלע הכזית מעט מעט יצא, ובלבד שלא שהא יותר מכדי אכילת פרס. ועיין במנחת חינוך (מצוה י אות ב'), ובדינים והנהגות ממרן החזון איש (יז, לד.).

שלה (גמ', חזקיה אמר אפילו דג וביצה שעליו. במאירי כתב דהיינו ביצה שבמעיי הדגה. וברשב"ם כתב שהיו רגילין להטיח הדג בביצים, והיינו רבותא דחשיב לשני תבשילין, ולפי זה חזקיה קאי אדברי רב הונא. אך בתורת רפאל (הלכות פסח סימן עא) נקט, דחזקיה אמתניתין קאי, דאף דלשני תבשילין בעינן בשר, מכל מקום גם דג נקרא בשר וכדמצינו בנדרים (טו). לאפוקי מדרב יוסף שסבירא ליה דבעי בשר דווקא, וסילקא וארוזא ודאי לא מהני. [וכעין זה כתב הרש"ש]. עיין שם דהאר"ך בביאור גירסת הראשונים שלא גרסו "שעליו". וגירסת רב עמרם גאון דגרס בדברי רב יוסף "אפילו" שני מיני בשר.

שלו (גמ', שני מיני בשר. הרשב"ם כתב דהחגיגה מבושל, ובתוס' הקשו הא קיימא לן דחגיגה נאכלת צלי, וכתבו דשניהם מבושלין. ותמה במהרש"א שהיה צריך לומר שניהם צלויין וכו'. ובהגהות מיימוניות (חומ"צ ריש פ"ח) ובבית יוסף (או"ח תעג) גרסי שניהם צלויין, או שניהם מבושלין. והמהרש"א תירץ, דכיון

שיאכל כזית], מכל מקום לא יצא מכלל כל הקדשים. ונמצא דיש ב' מצוות באכילתו וכשאוכלו ללא כוונה אף דלמאן דאמר צריכות כוונה לא יצא ידי מצוות אכילת קרבן פסח, מכל מקום יצא ידי אכילת קדשים. ומשום דעל כל פנים עשה מצוה באכילה. אלא דחסר המצוה השנייה, לא חשיב לפושעים יכשלו בם.

שכט (תוס' ד"ה זאת אומרת. כתב המהרש"א דשיטת התוס' דר"ל נמי ידע דבעינן תרי טיבולי משום היכרא, דאי לאו הכי מאי טעמא בעי שני טיבולין, ליעביד חד טיבול וליכוין שפיר למרור. וכעין זה כתב בתוס' שבמרדכי עיין שם. ובחידושי הר"ן כתב דסבירא ליה לר"ל דההיכר הוא רק על ידי הטיבול הראשון, דהווי קודם הסעודה ודלא כשאר השנה, דאין הדרך בכך. ובטיבול זה אינו יכול לכוין לצאת ידי חובת מרור דעיקר מצותו לאחר המצה דכתיב על מצות ומרורים. אבל למאן דאמר אין צריכות כוונה אף שאינו מכוין יוצא ידי מרור בטיבול הראשון וגם יש בזה היכר לתינוקות דאוכלו אליבא דריקנא ולא אורח הוא ואם כן טיבול שני למה לי. וכן כתב בגבורות ה' למהר"ל (פרק ג) בדעת הטור (תעג), ועיין שם שביאר בעוד אופן.

של (גמ', שם. הקרבן נתנאל (אות ע) דאף דלשיטת הראשונים דלמאן דאמר אין צריכות כוונה כשמכווין לא לצאת לא יצא, ליכא ראייה, משום דדילמא מיירי במיתכווין לא לצאת. מכל מקום נראה דהיה דוחק לר"ל לאוקמי בכהאי גוונא. ובחזון איש (או"ח סימן קכד ל"ד קיד): כתב, דסבירא ליה לר"ל דלא היה לחכמים לתקן לאכול מרור משום היכירא כיון שהוא מסור לכל, ולא איזדהרו בה לכוין שלא לצאת, ואתו לידי תקלה שיעשו אחר כך ברכה לבטלה.

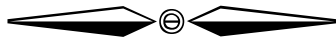
שלא (גמ', קמ"ל דאפילו חזרת בעינן וכו'. בחידושי הר"ן ובמאירי (בדרך הראשונה) פירשו דלמסקנת הגמרא כשאין לו רק מרור יוצא ידי חובה במרור שמטבל קודם הסעודה, ומה שחזור ומטבל אחר כך בסעודה אחר מצה הווי משום היכר התינוקות. והמאירי כתב עוד דרך, דבכהאי גוונא הטיבול השני הבא לאחר המוציא הוא עיקר המצוה, והטיבול הראשון שהוא קודם הסעודה לגמרי להעיר התינוקות, ומכל מקום יצא בראשונה.

שלב (רשב"ם ד"ה דילמא הא קמ"ל, וכו' אבל במרור לחודיה וכו'. הרש"ש כתב דמ "אבל במרור לחודיה וכו'" הוא דיבור חדש.

שלו (גמ', אכלן לחצאין יצא. הרא"ש (סימן כה) כתב שלירקות שאוכל בטיבול ראשון לא בעי כזית. וכן דעת הטור (תעג). ובמהר"ל (גבורות ה' פרק ג) ביאר דהטעם משום דטיבול ראשון אינו אלא להיכר תינוקות דדוקא במרור דכתיב ביה אכילה בעי כזית, וכן משמעות שו"ת הרשב"א (המיוחסות לרמב"ן סימן

שלט) תוס' ד"ה אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, וכו' וכשיבנה משה ואהרן יהיו עמנו וכו'. ואיתא ביומא (ה:): דלעתיד לבוא נמי יהיו משה ואהרן עמהם, ומשמע דתחיית המתים יהיה קודם לבנין בית המקדש, ועיין במגיד משנה (שבת פ"א ה"י) דמשמע נמי כן, דהפוסקים יהיו גדולי הדור שיקומו לתחייה, ולא הגדולים שיחיו לעת ביאת המשיח. וברש"ש (מעשר שני פ"ה מ"ב) הביא ממדרש הנעלם (פרשת תולדות) דבנין בית המקדש קודם לקיבוץ גלויות, וקיבוץ גלויות קודם לתחיית המתים מ' שנה. נוכח כתב גם הר"ן (בסנהדרין צט.) [[ועיין בריטב"א (תענית ל:): דיהיו שתי תחיות, האחת בבנין בית המקדש לאותם שחיכו בגלות לישועה, והשנית, אחרי בנין בית המקדש היינו לאחר ימות המשיח ביום הדין. ובספר העקרים (מאמר ד' פרק לה) כתב שבזמן המשיח יהיה מקודם התחייה ליחידי העם כמשה ואהרן וזולתם שיקומו מקודם, ואחרי כן תהיה התחייה הכללית, עיין שם.

דאין באין חובה אלא לזכר לא חש לצלותם, וכדמשמע להו לשון תבשילין דלא בעי לצלותן.

שלו) גמ', היכא דליכא אלא חסא מאי וכו'. ברבינו דוד כתב דהבעיה דוקא למאן דאמר דצריכות כוונה, דאי לא בעו כוונה, על כרחך מקמא נפיק ידי חובתיה ועלה בעי ברוכי, וכן כתבו התוס' ד"ה אמר רב הונא ומתקיף. אך בהעמק שאלה (שאלתא קנד אות ב) כתב, דלשיטת הראשונים דלמאן דאמר דמצוות אינן צריכות כוונה, כשכיון שלא לצאת לא יצא, הרי הכא ודאי כיון שלא לצאת ידי חובת מרור בטיבול ראשון, כדי לא להקדים מרור למצה. ולכך לא מברך לרב הונא על המרור בראשונה.

שלח) גמ', היכא דליכא אלא חסא מאי אמר רב הונא וכו' על אכילת מרור ואכיל. כתב הר"ן (כה. מדפי הרי"ף) דלרב הונא מברך "על אכילת מרור", ולרב חסדא מברך "לאכול מרור", דלרב הונא אף על גב דלא נפיק ביה, כיון שמברך אחר שמילא כריסו, לא מיקרי שפיר עובר לעשייתו, וכל דאין הברכה עובר לעשייתו מברכים ב"על". ועיין לעיל.

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרג היומיומי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היומיומי ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 10:30 - 9:30
בבית הכנסת 'שע"י קהילת אשכנז' רחוב חתם סופר 2 קרית ספר מודיעין עילית ת"ו

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנרב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ה"כ בפט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 052-7113060 Dafyomi@okmail.co.il

<http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>